

CULTURE AND HISTORY
– STUDENT RESEARCH PAPERS

CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD 2-3

Redaktionen

INTRODUKTION: ET FØLELSESHISTORISK SÆRNUMMER 4-7

Emilie Hede Mikkelsen og Jakob Levin Rasmussen

KOLLEKTIVE FØLELSER I DET OFFENTLIGE RUM: ROSKILDE FESTIVAL 2000 SOM FØLELSESHISTORISK CASE 8-25

Emilie Arleth Vork

DET DRISTIGSTE, MEST UDFORDRENDE OG SANSEPIRRENDE, LOVEN TILLADER: OM FØLELSER OG RACIALISERING UNDER LOUIS ARMSTRONGS KONCERTER I 1933 26-43

Jonas Nikolai Kolodziej

TVANGSFLYTNINGENS EKKO. EN FØLELSESHISTORISK UNDERSØGELSE AF SAGEN OM TVANGSFLYTNINGEN FRA UUMMANNAQ I 1953 44-61

Theodor Lykketoft Bilgrav

HVEM GIFTER VI OS MED? EN UNDERSØGELSE AF FØLELSESNORMER I DANSKE ÆGTESKABSANNONCER FRA 1855 TIL 1920 62-80

Sidsel Lysdal Jespersen

'JEG ER IKKE ENTEN-ELLER, MEN BÅDE-OG!': VICTOR CORNELINS I EN ERINDRINGSHISTORISK OG FØLELSESHISTORISK LINSE 81-97

Jakob Levin Rasmussen

CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

‘DET ER DEN STORE UENDELIGE NAADE HIMLEN HAR SKJÆNKET OS AT VI NÆST EFTER EN SJÆL HAVE AAND’: EN FØLELSESHISTORISK UNDERSØGELSE AF NIELSINE NIELSENS RELIGIØSE FØLELSER I HENDES DAGBOG FRA 1867-68

98-114

Anna Louise Varona Esmann

FORORD

Dette nummer af Culture and History er et temanummer om følelseshistorie på baggrund af et kandidatkursus af professor Karen Vallgårda. De studerende Emilie Hede Mikkelsen og Jakob Levin Rasmussen har været gæsteredaktører.

Den faste redaktion består af studielektor i historie, ph.d., Peter Edelberg, ph.d.-stipendiat i græsk og latin, Valentina Orrù, ph.d.-stipendiat i historie Rune Korgaard, adjunkt i etnologi, ph.d. Katy Kelsey Overstreet og adjunkt i etnologi, ph.d. Sebastian Lundsteen.

Culture and History er et tidsskrift, der almindeligvis publiceres online, og udgiver artikler forfattet af studerende og nyligt dimitterede ved Saxo-Instituttet, Københavns Universitet. Formålet er at give studerende fra instituttets forskellige fagligheder mulighed for at publicere artikler baseret på projekter, opgaver eller specialer og dermed dels formidle deres indsigter, dels prøve kræfter med forskningsartikelgenren. Tidsskriftets artikler udkommer både i temanumre, blandede numre og som fortløbende enkeltudgivelser og redigeres af en fast redaktion, eventuelt i samarbejde med gæsteredaktører, herunder studerende, som i fællesskab tager stilling til indkomne forslag og sørger for mulig fagfællebedømmelse. Tidsskriftet var oprindeligt støttet af Københavns Universitets U-2016-projekt, Undervisningsbaseret forskning.

God læselyst!

Redaktionen

This issue of Culture and History is a thematic issue on the histories of emotions, based on a MA elective course by professor in history Karen Vallgårda. Guest editors are the students Emilie Hede Mikkelsen and Jakob Levin Rasmussen.

The editorial board consists of teaching associate professor in History, PhD, Peter Edelberg, PhD fellow in Greek and Latin, Valentina Orrù, PhD fellow in History, Rune Korgaard, assistant professor in Environmental Humanities, Katy Overstreet, and assistant professor in European Ethnology, Sebastian Lundsteen.

Culture and History, which is usually published online, presents articles by students at the Saxo Institute at the University of Copenhagen. The aim is to provide students from the institute's different disciplines an opportunity to publish articles based on projects, essays or Master's theses, thereby presenting their findings and acquiring experience with writing research papers. The journal publishes both special thematic issues, mixed volumes and separate single articles and is edited by an editorial committee, sometimes in collaboration with theme editors, including students. The editors jointly decide on article proposals and take care of the peer review process. The journal was originally supported by University of Copenhagen's U-2016 project Teaching-based Research.

Enjoy the read! The editorial board

Forside: Fotografi fra Nationalmuseets samlinger er et loftsmaleri fra Grevinde Danners lejlighed i Ny Vestergade 13, tilflyttet i 1863. Lejligheden var blevet udsmykket af en rig tømrerhandler C.L. Maag i 1811 efter tidens antik-inspirerede mode af blandt andet malerne G. Hilker, P.C. Skovgaard og Constantin Hansen. Anvendes med Nationalmuseets tilladelse.

Front page: Photograph from the collections of the National Museum. Ceiling painting from the apartment of Countess Danner, Ny Vestergade 13. Used with permission.

CULTURE AND HISTORY Nr. 02

November 2026

Introduktion

Et følelseshistorisk særnummer

Af:
Emilie Hede Mikkelsen og Jakob Levin Rasmussen
Historie

Dette nummer af *Culture and History* er et særligt temanummer om følelseshistorie og om de mange måder, hvorpå følelser kan bruges som linse til at forstå vores fælles historie. Alle seks artikler i dette særnummer udspringer af omskrevne eksamensopgaver fra professor Karen Vallgårdas undervisningshold *Følelsernes Historie* i efteråret 2025. Artiklerne favner forskellige historiske emner, perioder, kildetyper samt metodiske tilgange og viser dermed den bredde og de muligheder, der ligger i at anlægge et følelseshistorisk perspektiv.

Følelseshistorie er som forskningsfelt vokset frem siden 1980'erne og har bidraget til nye forståelser af følelser i historisk kontekst. Siden har feltet udviklet sig og opnået en stadigt større udbredelse (Vallgårda 2013: 87). På Saxo-Instituttet har særligt professor Karen Vallgårda været en central drivkraft i udbredelsen af det følelseshistoriske forskningsfelt. Det har hun blandt andet gjort gennem sin forskning, herunder sin ph.d.-afhandling fra 2012, hvor hun undersøgte danske missionærers forhold til lokale børn i Indien. Her viste hun, hvordan missionærernes følelser spillede en væsentlig rolle for forståelsen af deres møde med de lokale og for de relationer, der blev skabt i den koloniale kontekst. (Vallgårda 2014).

Med dette særnummer ønsker vi at inspirere andre studerende og forskere, både historikere og forskere fra andre fagligheder, til at betragte deres eget forskningsfelt med nye øjne. Måske kan et følelseshistorisk perspektiv netop åbne for nye spørgsmål, perspektiver og erkendelser. Det er disse

muligheder, som de seks bidragsydere til dette særnummer på forskellig vis udfolder. Tilsammen viser de, hvordan et følelseshistorisk perspektiv kan appliceres på forskellige historiske perioder, emner og typer af kildemateriale.

I særnummerets første artikel undersøger Emilie Arleth Vork i sin artikel "Kollektive følelser i det offentlige rum", hvordan kollektive følelser blev udtrykt og praktiseret offentligt efter tragedien 30. juni 2000, hvor ni festivalgæster døde under en Pearl Jam koncert. Med afsæt i Sara Ahmeds begreb *circulation of affect* og Karen Vallgårda og Katrine Rønsig Larsens *emotional echoes*, præsenterer Vork os for samtidige avisartikler og påskrevne genstande efterladt til minde om ofrene, og viser dermed, hvordan følelser blev synliggjort i det offentlige rum gennem handlinger, medier og objekter.

I Jonas Nikolai Kolodziejs bidrag inviteres vi med til København i året 1933, da jazzmusikeren Louis Armstrong gav koncerter i Tivoli. Med artiklen "Det dristigste, mest udfordrende og sansepirrende, Loven tillader" viser han, ved hjælp af Sara Ahmeds begreb *circulation of emotions*, og en analyse af samtidige avisartikler og jazzmagasiner, hvordan følelser som frygt og fascination 'klistrede' sig til Armstrongs krop, og derigennem formede offentlighedens negative eller racialiserede syn på både 'sorthed' og Armstrong selv. Kolodziej viser her, at følelser var centrale for oplevelsen og forståelsen af Armstrongs koncerter.

Theodor Lykketoft Bilgrav undersøger i artiklen "Tvangsflytningens ekko", hvordan følelser blev artikuleret, reguleret og forhandlet i forbindelse med tvangsflytningen af Inughuit-befolkningen i 1953 og i de efterfølgende årtiers politiske og juridiske opgør. Med afsæt i Sara Ahmeds terminologi samt Karen Vallgårda og Katrine Rønsig Larsens begreb *emotional echoes* analyserer Bilgrav, hvordan danske myndigheder søgte at regulere, hvilke følelser der kunne knyttes til tvangsflytningen, mens Inughuit og deres efterkommere fra 1980'erne gradvist generobrede autoriteten til at definere flytningens følelsesmæssige betydning. Artiklen viser, hvordan følelser af sorg, uret og tvang blev undertrykt under koloniale magtforhold, men senere genaktiveret som en kollektiv erfaring, der blev omsat til politiske krav om anerkendelse og retfærdighed. Bilgrav viser dermed, hvordan følelser ikke blot afspejler historiske begivenheder, men også fungerer som en central drivkraft i postkoloniale forhandlinger om erindring, ansvar og retfærdighed.

I artiklen "Hvem gifter vi os med?" undersøger Sidsel Lysdal Jespersen følelsers betydning i danske ægteskabsannoncer fra perioden 1855-1875 og 1900-1920, og nuancerer den etablerede fortælling om overgangen fra fornuftsægteskaber til kærlighedsægteskaber. Med udgangspunkt i 60 ægteskabsannoncer fra aviser i København, Aarhus og Aalborg kombinerer artiklen et følelseshistorisk perspektiv med en kvantitativ analyse af kildematerialet – et interessant metodisk greb, der sjældent anvendes inden for følelseshistorien. Analysen bygger på Peter Stearns og Carol Stearns' begreb *emotionology* samt Karen Vallgårda og Katrine Rønsig Larsens *emotional echoes* og viser, hvordan idealer om kærlighed, romantik, moral, social status og økonomi eksisterede side om side i søgen efter en ægtefælle. Jespersen argumenterer således for, at udviklingen i ægteskabsidealer var langt mere kompleks end en entydig bevægelse fra praktiske til romantiske hensyn. Hun peger samtidig på en ændring i annoncernes karakter, hvor fokus i stigende grad blev flyttet fra den direkte søgen efter en ægtefælle til etableringen af bekendtskaber, der potentielt kunne føre til ægteskab.

Jakob Levin Rasmussen undersøger i artiklen "'jeg er ikke enten-eller, men både-og!'", hvordan dansk-vestindiske Victor Cornelins, som i 1905 blev udstillet på kolonialudstillingen i Tivoli, senere i livet erindrede sit møde med Danmark. Med en kombination af et erindringshistorisk og et følelseshistorisk perspektiv analyserer Rasmussen, hvordan Cornelins' erindringer fungerede som meningsskabende fortolkninger af hans livserfaringer. Analysen viser, hvordan oplevelser af racialisering, mødet med nye følelsesnormer og en religiøs omvendelse prægede hans selvforståelse, og hvordan erfaringer, som oprindeligt blev opfattet som naturlige, siden blev fortolket som udtryk for diskrimination. Rasmussen fremhæver her en grundlæggende ambivalens i Cornelins' forhold til Danmark, der på en side fremstod inkluderende, men samtidig også ekskluderende.

I 2019 blev en hidtil ukendt ungdomsdagbog skrevet af Danmarks første kvindelige læge og akademiker, Nielsine Nielsen fundet. Anna Louise Varona Esmann var med til at transskribere den, med henblik på udgivelse og har på baggrund af den skrevet artiklen "'Det er den store uendelige Naade Himlen har skjænket os at vi næst efter en Sjæl have Aand'". Med afsæt i William Reddys teori om *emotives* og Monique Scheers forståelse af *følelser som praksis* analyserer Esmann, hvordan Nielsens kristne tro gennemtrængte hendes følelsesliv. Esmann argumenterer for, at dagbogen ikke blot fun-

gerede som et rum for følelsesmæssige udtryk, men også som en religiøs praksis, hvor Nielsen bearbejdede sine refleksioner over tro, familie, fremtid og egne handlinger. Samtidig giver analysen nye indsigter i Nielsens ungdomsliv, herunder hendes længsel efter at forlade sin hjemby og udvide sine intellektuelle horisonter.

Artiklerne spænder altså bredt og fokuserer både på kollektive følelser, som det er tilfældet i Vork, Bilgrav, Kolodziej og Jespersens artikler, og på mere individorienteret kildemateriale, som det ses i Esmanns og Rasmussens artikler. Vi ønsker at rette en varm tak til alle bidragsyderne, samt til Peter Edelberg og Karen Vallgårda.

God læselyst,

Gæsteredaktionen bestående af

Jakob Levin Rasmussen og Emilie Hede Mikkelsen

Litteraturliste

- Vallgårda, Karen 2013: "Følelseshistorie: Teoretiske brudflader og udfordringer". *Kulturstudier* 2013:2, s. 87-113 https://doi.org/10.7146/ks.v4i2.15521.
- Vallgårda, Karen 2014: *Imperial Childhoods and Christian Mission. Education and Emotions in South India and Denmark*. Palgrave Macmillan https://doi.org/10.1057/9781137432995.

CULTURE AND HISTORY Nr. 02

November 2026

Kollektive følelser i det offentlige rum: Roskilde Festival 2000 som følelseshistorisk case

Af:
Emilie Arleth Vork
Historie

ABSTRACT: This article examines how collective emotions were expressed and enacted in public spaces following the Roskilde Festival disaster on 30 June 2000, when nine people died during a Pearl Jam concert. Using a history of emotions approach, it analyses contemporary newspaper coverage and materials from the spontaneous memorial at the Orange Stage. The study shows how emotions were communicated and ritualised through media representations, objects, music, and recurring practices. It argues that grief and festivity coexisted within the festival space, transforming Roskilde Festival into an affective landscape where collective emotions were shared, negotiated, and historically situated.

NØGLEORD: kollektive følelser, Roskilde Festival-ulykken, følelseshistorie, mindesteder, ritualisering af sorg, affektive landskaber.

Introduktion

Roskilde festival blev afholdt første gang i 1971, under navnet Sound Festival. Initiativet kom fra to gymnasieelever, Mogens Sandfær og Jesper Switzer Møller, som blandt andet lod sig inspirere af Woodstock i USA (Ullman 2020: 57-58). Allerede året efter skiftede festivalen navn til Fantasy Festival, før den fik det navn, vi kender i dag: Roskilde Festival (Ullman 2020: 121). Festivalen er blevet kendt som et frirum præget af fællesskab og den særlige stemning, der ofte beskrives som "Orange Feeling" (Ullman 2020: 133). I år 2000 afholdtes festivalen som sædvanligt, med stærkt line-up og festlig atmosfære. Men den 30. juni ændrede alting sig dramatisk. Under en koncert med bandet Pearl Jam blev publikum presset tæt mod scenen, og der opstod kaos i den kompakte menneskemængde. Ni personer mistede livet som følge af kvælning og det massive pres fra menneskemængden. Ulykken efterlod festivalgæster, pårørende, frivillige, ledelsen og Pearl Jam i chok og sorg midt i et rum, der ellers forbindes med glæde, frihed og fest (Ullman 2020: 173).

Netop dette møde mellem en ulykke og et festligt rum er interessant, fordi det viser, hvordan et offentligt rum pludselig kan få nye omstændigheder og betydninger. Selve hændelsen og festivalens efterfølgende organisatoriske ændringer - eksempelvis nye sikkerhedsforanstaltninger som indadgående hegn, forbud mod crowdsurfing og øget fokus på publikumshåndtering - er velbeskrevne (Ullman 2020: 174-177). Derimod har mindre opmærksomhed været rettet mod, hvordan deltagernes følelser faktisk blev praktiseret i dagene efter katastrofen. Et følelseshistorisk perspektiv gør det muligt at undersøge, hvilke følelsespraksisser der opstod, og hvordan festivalens rum og medier bidrog til at artikulere og forme kollektive følelser. Jeg vil undersøge følgende, hvordan blev følelser artikuleret og praktiseret i det offentlige rum i dagene efter ulykken og hvordan tog kollektive følelser form i et rum skabt til fest gennem festivalgængernes handlinger, mediernes fremstillinger og konkrete objekter og medier? Jeg undersøger derfor ikke, hvad enkeltpersoner følte, men hvordan følelser blev gjort synlig, delt og kulturelt meningsfuld i den konkrete historiske situation.

Følelseshistorie

Følelseshistorie er et forskningsfelt, der har udviklet sig markant i de seneste årtier og i dag er veletableret inden for historieforskning. Feltet undersøger, hvordan følelser opleves, artikuleres og forstås i forskellige historiske perioder, samt hvordan de påvirker sociale relationer, kulturelle praksisser og historiske begivenheder. I Karen Vallgårda og Katrine Rønsig Larsens artikel, *Emotional Echoes: Young People, Divorce, and the Public Media, 1960-2000* fra 2021, undersøger de, hvordan børn og unges følelsesmæssige erfaringer med skilsmisse i Danmark mellem 1960 og 2000 blev formet i samspil med sociale normer, medier og historiske kontekster (Vallgårda & Larsen 2021: 228-229). Forfatterne tager udgangspunkt i, at individuelle følelser altid er kulturelt indlejrede og løbende formes gennem sociale og materielle dynamikker (Vallgårda & Larsen 2021: 228). I den forbindelse introduceres begrebet *emotional echoes,* som beskriver, hvordan vores følelser ændres, og hvordan vi forstår dem ved at spejle os i andre. Det betegner den proces, hvor individer forsøger at forstå og kommunikere deres følelser ved at trække på ord, billeder og praksisser, som findes i den fælles kultur (Vallgårda & Larsen 2021: 230). Når følelser udtrykkes i det offentlige rum, bliver de spejlet og genkendt af andre og vender tilbage som fælles følelsesmæssige former. *Emotional echoes* kan derfor forstås som cirkulerende følelsesformer, som både reproduceres og videreudvikles gennem kollektive udvekslinger (Vallgårda & Larsen 2021: 230, 247-248). Tilsammen illustrerer perspektiverne, at følelseshistorie er et dynamisk og mangfoldigt felt, hvor følelser kan analyseres som sociale konstruktioner, kropslige erfaringer og som processer, der både formes af og former historiske begivenheder, sociale relationer og kulturelle normer.

Kollektive følelser

Et vigtigt bidrag, som følelseshistorie kan tilbyde, er forståelsen af, hvordan følelser ikke blot udspiller sig individuelt, men også kollektivt. I *The Cultural Politics of Emotion* fra 2014 fremhæver Sara Ahmed sin forståelse af kollektive følelser og introducerer begrebet, *circulation of affect.* Ifølge Ahmed opstår følelser ikke kun inden i individer, men cirkulerer mellem mennesker, objekter og sociale rum**,** hvor de kan fastholdes, forstærkes eller ændres (Ahmed 2014: 4-8). Denne cirkulation mener hun skaber og opretholder sociale grænser og kollektive identiteter (Ahmed 2014: 10-12). Ahmed viser, hvordan kollektive følelsesfællesskaber formes gennem både tiltrækning og eksklusion, og hvordan materielle og sociale forbindelser

fungerer som knudepunkter for affekt (Ahmed 2014: 6-8, 11-12). Herved kan følelser forstås som aktive sociale kræfter, der organiserer fællesskaber og definerer relationer mellem individ og kollektiv. Kollektive følelser udspiller sig ikke blot individuelt, men opstår og former sig også i sociale fællesskaber. Kollektive følelser er dermed dynamiske og komplekse processer, hvor sociale normer, gruppedynamikker og aktive affektive kræfter spiller sammen.

Festivaler og musik som følelsesrum

Festivaler og musikalske rum kan betragtes som særlige følelsesrum, hvor individer både oplever og deler fællesskaber, samtidig med at de former og forhandler deres identitet i samspil med andre. Wiebke Thormählen påpeger i sin artikel, *Music and Emotions* fra 2022, hvordan musik fungerer som en emotionel praksis, der forbinder individuelle og kollektive følelser. For Thormählen er musik historisk set ikke blot er et æstetisk objekt, men et socialt redskab, som kan vække både sorg og eufori gennem sin tætte forbindelse til kroppens reaktioner (Thormählen 2022: 345). Dette dobbelte forhold både kropsligt og socialt, gør musikken særligt vigtig for at forstå, hvordan et rum oprindeligt skabt til fest kan transformeres til et sted for fælles sorg (Thormählen 2022: 346).

Bertel Nygaard fremhæver i sin tiltrædelsesforelæsning fra 2024, *Musik og historie – mellem oplevelse, erfaring og fremtid*, at musik er dybt integreret i menneskers liv og erfaringer. Musik er ikke blot et æstetisk objekt, men en social og kulturel praksis, der findes i dagliglivets lyde, sanseindtryk og erindringer (Nygaard 2024: 129-132, 140). Nygaard understreger, at musikoplevelser er både subjektive og historisk betingede: de formes af fortidige erfaringer og samtidig orienteret mod fremtidige muligheder og forventninger (Nygaard 2024: 135-136, 140). Nygaards tilgang bidrager med et perspektiv, hvor musikkens betydning forstås som tæt sammenvævet med menneskers erfaringer og fællesskaber over tid (Nygaard 2024: 129-132). Samlet peger forskningen på, at musik og festivalrum fungerer som dynamiske følelses- og erfaringsrum, hvor individuelle og kollektive følelser flettes sammen, og hvor identitet og fællesskab kontinuerligt formes i samspil med både kroppen, historien og sociale relationer.

Teoretisk ramme

Grundlaget for analysen udgøres af teorierne *emotional echoes* og *circulation of affect.* Jeg anvender teorierne, fordi de tilsammen giver analytiske redskaber til at undersøge, hvordan følelser ikke blot opleves individuelt, men formes, cirkuleres og praktiseres i kollektive sammenhænge. Med begrebet *emotional echoes* undersøger jeg, hvordan følelser ikke opstår isoleret i det enkelte individ, men gentages, spejles og forstærkes gennem sociale og kulturelle praksisser (Vallgårda & Larsen 2021: 248). Følelsesudtryk fungerer her som ekkoer, der trækker på allerede eksisterende emotionelle former og dermed gør det muligt for individer at fortolke og kommunikere deres egne erfaringer i et fællesskab. Jeg bruger således *emotional echoes* til at undersøge, hvordan kollektive følelsesrum dannes, fastholdes og forandres over tid gennem genkendelige handlinger symboler og medier (Vallgårda & Larsen 2021: 230).

I analysen anvender jeg *circulation of affect* til at undersøge, hvordan de efterladte genstande i den spontant opståede mindelund foran Orange Scene fungerede som et affektivt rum, hvor følelser blev materialiseret og cirkuleret (Ahmed 2014: 8-11). Med udgangspunkt i Ahmeds affektbegreb forstås følelser ikke som noget, der udelukkende opstår i individet, men som noget, der bevæger sig mellem mennesker, objekter og rum (Ahmed 2014: 4-5). Gennem denne cirkulation bliver materielle genstande ladet med affekt og fungerer som knudepunkter for kollektive følelsesstrømme (Ahmed 2014: 10-11). Jeg undersøger med *circulation of affect*, hvordan genstandene i mindelunden foran orange scene på Roskilde Festival fik følelsesmæssig betydning, og hvordan mindestedet kan forstås som et affektivt rum, hvor individuelle følelser forbindes og indlejres i kollektive emotionelle praksisser.

De to teorier undersøger således begge, hvordan følelser er sociale, dynamiske og opererer på forskellige analytiske niveauer. *Emotional echoes* fokuserer på gentagelsen og spejlingen af følelser i sociale praksisser og belyser, hvordan kollektive følelser genopstår, genforhandles og ændrer betydning over tid. *Circulation of affect* retter derimod opmærksomheden mod, hvordan følelser bevæger sig mellem mennesker, objekter og rum, og hvordan materielle elementer kan fungere som bærere og formidlere af kollektive affekter. I analysen supplerer de to perspektiver hinanden ved at, *emotional echoes* bidrager til at forstå den tidslige og sociale gentagelse af forskellige følelser, mens *circulation of affect* viser, hvordan disse følelser konkret manifesterer sig i et fysisk rum gennem objekter, ritualer og kropslige praksisser.

Kilder, afgrænsning og metodiske overvejelser

I undersøgelsen af, hvordan følelser blev artikuleret og praktiseret i det offentlige rum i forbindelse med ulykken på Roskilde Festival 2000, inddrager jeg følgende to kildegrupper: 1) avisartikler fra år 2000, udgivet i dagene umiddelbart efter ulykken på Roskilde Festival[1] og 2) et udvalg af over 150 hilsner på forskellige genstande og artefakter, som blev efterladt foran Orange Scene til minde om ofrene dagene efter ulykken.[2] Jeg har tilgået samlingen på *Rockmuseet* i Roskilde, hvor begge mine kildegrupper er fra. Materialet består dels af aviser, som er doneret til museet af en privatperson i forbindelse med en indsamling og dels af forskellige hilsner og personlige artefakter, som Roskilde Festival har doneret for at sikre deres bevarelse. Kilderne er udvalgt fordi de stammer fra tiden umiddelbart efter ulykken, dokumenterer følelsesudtryk i relation til festivalens fysiske rum og giver indsigt i både individuelle og kollektive reaktioner. Analysen afgrænses til Roskilde Festivals fysiske rum i året 2000, fokus er dermed ikke på myndighedernes eller festivalledelsens håndtering, men på, hvordan følelser blev artikuleret, ekkoet og cirkuleret i det offentlige rum, samt hvordan det kollektive følelsesrum blev praktiseret og oplevet af deltagerne.

I forhold til at aviserne er indsamlet og doneret af en privatperson, betyder det, at samlingen ikke nødvendigvis er dækkende for alle landets aviser eller for hele den mediemæssige reaktion på hændelsen. Jeg kan derfor ikke være sikker på, at de følelser, vinkler eller reaktioner, der fremgår af de bevarede aviser, repræsenterer det fulde spektrum af samtidens mediedækning. Det begrænser mine muligheder for at drage helt generaliserende konklusioner, og jeg må derfor forholde mig refleksivt til både materialets potentialer og dets blinde vinkler. Aviserne indgår dog fortsat som en central kilde, fordi de giver et repræsentativt indblik i, hvordan hændelsen blev formidlet i samtiden, og hvordan medierne bidrog til at skabe og cirkulere kollektive følelsesreaktioner. I den anden kildegruppe har jeg udvalgt 13, ud af de over 150 artefakter og hilsner efterladt af festivalgæster. Disse er netop udvalgt, da de muliggør en undersøgelse af, hvordan følelser og fællesskab blev praktiseret og artikuleret i et konkret fysisk rum. Artefakterne er stærkt subjektive og emotionelle udtryk, men netop deres personlige karakter gør dem værdifulde som vidnes-

[1] Genstandsnummer DRM 10066A0001, 1.
[2] Genstandsnummer DRM 10066X0070.

byrd om praktiseringen af følelser. Metodisk betyder det, at jeg ikke anvender dem som faktuelle beskrivelser af selve hændelsen, men som kilder til at forstå publikums følelsesudtryk og fælles meningsdannelse i tiden efter ulykken.

Roskilde Festival 2000 som kollektivt følelsesrum: Følelsesudtryk i medierne efter ulykken på Roskilde festival 2000

I dagene efter ulykken dækkede forskellige avismedier ulykken under Pearl Jam-koncerten den 30. juni 2000. Den 2. juli bragte *Ekstra Bladet* en forside med overskriften *"DET GØR SÅ ONDT"* ledsaget af et billede af to mennesker, der krammer foran Orange Scene.[3] Forsidens direkte følelsestematik og det intime billede kan ses som en invitation til læseren om at indgå i en form for deling af følelser, hvor avisen ikke blot rapporterer om tragedien, men også synes at iscenesætte et følelsesmæssigt fællesskab. I avisen videreføres den emotionelle iscenesættelse gennem overskrifter som, *"Alt er knuget af en kollektiv sorg"*[4] og *"Sorg på slagmarken"*[5], der fremstiller festivalpladsen som et rum præget af sårbarhed og tab, men samtidig tillægger Orange Scene en særlig betydning som tragediens omdrejningspunkt. Denne sproglige fremstilling er en måde at cirkulere affekt på, hvor følelser artikuleres og gives rumlig forankring i avisens dækning (Ahmed 2014: 8-11). Følelserne beskrives ikke blot, men sættes i bevægelse gennem sproget og knyttes til bestemte steder (Ahmed 2014: 1-4). Gennem avisens diskurs bliver Orange Scene et sted hvor affekt samles og intensiveres gennem gentagne sproglige markeringer. Metaforen "slagmarken" trækker på historisk ladede forestillinger om konflikt og tab, der viser, hvordan billedsprog kan forstærke stedets affektive betydning. Cirkuleringen af affekt viser hvordan disse sproglige billeder bidrager til at konstruere Orange Scene som et affektivt ladet rum, hvor sorg synes at cirkulere mellem tekst, sted og læser.

Yderligere bidrog *B.T.'s* dækning den 1. juli til at skabe en chokramt offentlig stemning. Forsidens "OTTE MAST IHJEL"[6] anvender et direkte og brutal sprogbrug, der iscenesætter ulykken som en voldsom og chokerende begivenhed. Med udgangspunkt i begrebet *emotional echoes* analyserer jeg, hvordan

[3] *Ekstra Bladet* 2. juli 2000 – NR. 138 – Uge 26 – 97 Årgang (s. 1) Genstandsnummer: DRM100066A0001, 1.
[4] *Ekstra Bladet* 2. juli 2000, s. 6. Genstandsnummer: DRM100066A0001, 1.
[5] *Ekstra Bladet* 2. juli 2000, s. 8. Genstandsnummer: DRM100066A0001, 1.
[6] *B.T* lørdag 1. juli 2000 – uge 26 – nr. 179 – Årgang 84 (s. 1) Genstandsnummer: DRM100066A0001, 1.

denne fremstilling gentager genkendelige følelsesudtryk og dermed trækker på allerede eksisterende emotionelle former (Vallgårda & Larsen 2021: 230-233). Avisen trækker på følelsesmæssige figurer som chok, sorg og rædsel, der kulturelt er knyttet til pludselige katastrofer med mange omkomne. På den måde gengiver avisen ikke blot hændelsen, men artikulerer et følelsesregister, som læserne kan genkende og potentielt dele. Medierne spiller således en central rolle i processer, hvor følelser ikke blot registreres, men cirkulerer og potentielt forstærkes som kollektive affektive udtryk gennem gentagelse og sproglig intensivering (Vallgårda & Larsen 2021: 234-248).

Et par dage senere rapporterede *Roskilde Avis* om en "grædemur ved Orange Scene",[7] hvor festivaldeltagere lagde blomster og tændte lys. Beskrivelsen af det spontant opståede mindested viser, hvordan følelserne forbundet med ulykken manifesterede sig materielt i rummet. Avisens fokus på de sørgende deltageres handlinger - tændte lys, blomster, stille andagt[8] - fremstiller konkrete praksisser, hvor sorgen blev gjort synlig og fælles. Med begrebet *emotional echoes* læser jeg denne fremstilling som et følelsesmæssigt ekko af den sorg, der allerede var blevet etableret i de nationale medier. Samtidig spejler mediedækningen de følelsespraksisser, der fandt sted blandt festivaldeltagerne: Avisen formidler deltagernes sorg, mens dens gengivelse af disse handlinger gør sorgen tilgængelig som et genkendeligt følelsesudtryk for et bredere publikum. Der opstår dermed en cirkulær dynamik, hvor følelser ikke blot beskrives, men cirkulerer mellem publikums praksisser og mediernes fremstillinger og gennem denne gentagelse potentielt forstærkes (Vallgårda & Larsen 2021: 247-248).

Medierne beskrev ikke blot følelsernes praksisser, men indgik også aktivt i artikulationen og opretholdelsen af dem. Gennem overskrifter, billeder og sproglige fremstillinger rammesatte medierne tragedien som en kollektiv følelsesbegivenhed og synliggjorde bestemte måder at reagere på. Når festivalpladsen eksempelvis blev fremstillet som præget af sorg, eller når billeder af kram og tårer blev fremhævet, fremstillede medierne bestemte følelsesudtryk som genkendelige måder at reagere på i et offentligt fællesskab. Mediernes fremstillinger kunne dermed indgå i de følelsesmæssige processer, som festivaldeltagerne befandt sig i, og skabe mulighed for, at deres egne handlinger blev spejlet i den etablerede mediediskurs. Avisen

[7] *Lokalavisen*, Roskilde Avis, uge nr. 27 – Onsdag den. 5 juli 2000 (s. 6). Genstandsnummer: DRM100066A0001, 1.
[8] *Lokalavisen*, s. 6. Genstandsnummer: DRM100066A0001, 1.

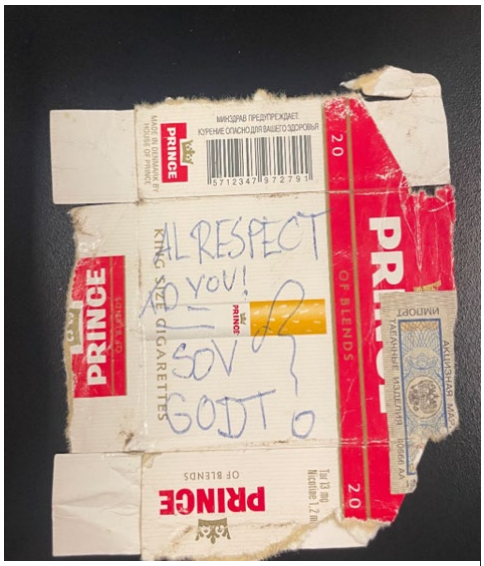
fremstår i denne sammenhæng som et mellemled, hvor affekter cirkulerer mellem tekst, sted og publikum, og hvor beskrivelser både afspejlede og potentielt forstærkede de følelsespraksisser, der udfoldede sig.

De efterladte artefakter foran Orange scene som affektive objekter

Objekt 1.1 . Genstandsnummer DRM10066X0070

Deltagerne på Roskilde Festival efterlod utallige hilsner på forskellige genstande foran Orange Scene efter ulykken. På objekt 1.1 ses en paptallerken med datoen for ulykken øverst og nederst teksten: "Jeg ville inte att ni skulle dö, det burde inte få hända. Men nu har det hänt. Frid vare med er." I midten er tegnet en siddende figur omgivet af sorte tuschstreger, der tolkes som et billede på sorg. På objekt 1.2, ses en cigaretpakke med teksten: "AL RESPECT TO YOU! SOV GODT!". Disse artefakter fungerer som konkrete, materielle udtryk, der synliggøre, hvordan følelser blev praktiseret gennem små, hverdagslige genstande og indskrevet i festivalpladsens kollektive praksis.

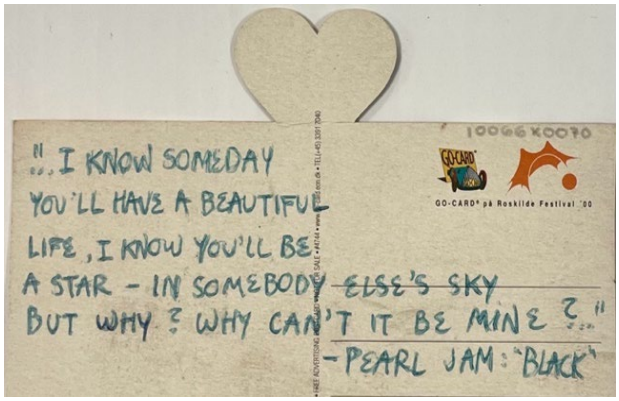
Objekt 1.2. Genstandsnummer DRM10066X0070

Med udgangspunkt i *circulation of affect* undersøger jeg, hvordan de efterladte hilsner blev en del af et følelsesmæssigt samspil mellem mennesker, objekter og rum. Ahmed peger på, at følelser kan opstå i relationer mellem mennesker, objekter og omgivelser, og genstandene fungerer i denne sammenhæng som affektive markører (Ahmed 2014: 4). Følelserne kommer ikke alene til udtryk gennem de enkelte personers handlinger, men materialiseres i skrift, billeder og genstandenes placering på det spontant opståede mindested. Artefakterne indgår dermed i en udveksling af følelser mellem dem, der efterlod dem, og de mennesker, der senere mødte dem på festivalpladsen. *Emotional echoes* bidrager samtidig til at forstå, hvordan artefakterne indgik i en social og rumlig gentagelse af allerede etablerede følelsesudtryk. Deltagerne orienterede sig mod eksisterende former for sorg og mindehøjtidelighed, hvor lys, blomster og beskeder blev føjet til de allerede

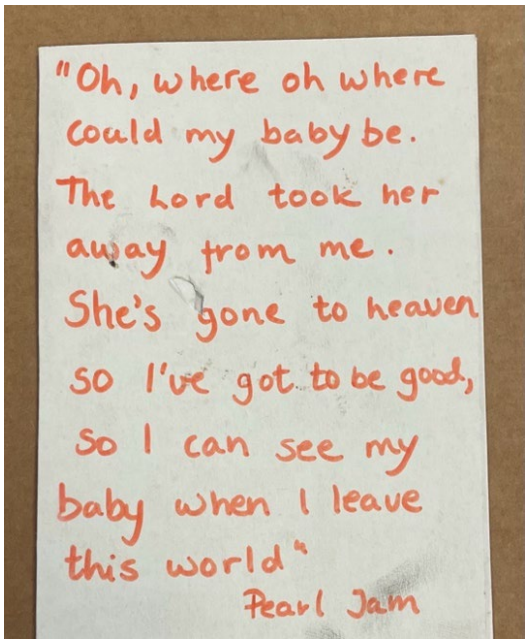
efterladte hilsner. Artefakterne fungerede således både som redskaber til at udtrykke følelser og som referencepunkter for andre. Gennem denne gentagelse blev bestemte følelsesudtryk genkendt, videreført og gjort til en del af mindestedets kollektive følelsespraksis (Vallgårda & Larsen 2021: 228).

De efterladte artefakter viser, hvordan små materielle objekter tillægges en symbolsk og social betydning, der rækker ud over deres umiddelbare funktion. Paptallerkener og cigaretpakker - genstande, der normalt opfattes som dagligdagsgenstande - fungerer i denne sammenhæng som medier for kollektive følelsesudtryk. Variationerne i hilsner og visuelle udtryk viser samtidig, at handlingerne indgår i en social praksis, hvor følelser cirkulerer og bliver genkendelige, også mellem mennesker uden indbyrdes relation. Mindestedet foran Orange Scene fungerer dermed som et affektivt rum, hvor individuelle reaktioner forbindes med kollektive udtryksformer gennem materielle artefakter og gentagne handlinger. Følelser bliver på den måde både synlige og delte, uden at de nødvendigvis får en entydig betydning.

Kollektive følelser og spejling gennem musik

Objekt 1.4. Genstandsnummer DRM10066X0070

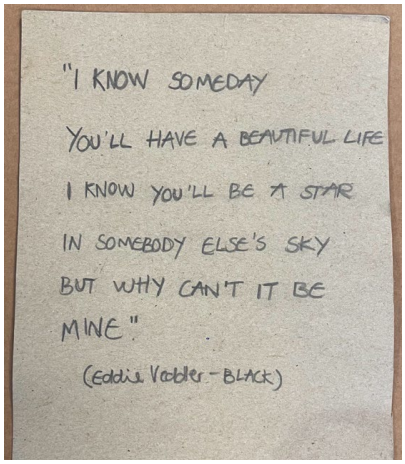

Objekt 1.3. Genstandsnummer DRM10066X0070

Blandt de mange genstande foran Orange Scene, går et tydeligt mønster igen: flere af dem bærer citater fra Pearl Jams sange. Som det ses på objekt 1.3 og 1.4, fremgår sangteksterne fra Pearl Jam, "Oh, where oh where Could my baby be. The Lord took her away from me. She´s gone to heaven So I've got to be good, So I can see my baby when I leave this world" og "…I KNOW SOMEDAY YOU´LL HAVE A BEAUTIFUL LIFE, I KNOW YOU´LL BE A STAR - IN SOMEBODY ELSE´S SKY. BUT WHY? WHY CAN`T IT BE MINE?..". Musik kan fremkalde følelser og ændre stemninger i situationer, hvor ord alene kan være

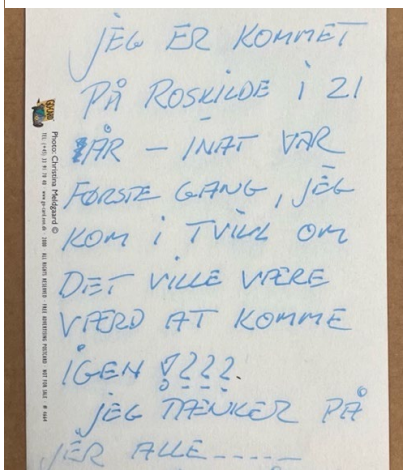
utilstrækkelige, mens sangteksterne kan fungere som et universelt sprog (Thormählen 2022: 345). Når festivaldeltagerne placerede hilsner med citater fra Pearl Jam ved mindestedet foran Orange Scene i dagene efter ulykken, forbandt de deres følelsesudtryk med en allerede eksisterende musikalsk og kulturel betydning. Musikken fungerer dermed som et redskab til at artikulere følelser, der ellers kan være vanskelige at formulere. Med begrebet *emotional echoes* undersøger jeg, hvordan deltagerne trak på genkendelige musikalske udtryk for sorg og tab og på den måde gjorde deres egne følelsesudtryk forståelige inden for et kollektivt følelsesregister (Vallgårda & Larsen 2021: 230). Brudstykkerne af sangtekster viser, hvordan deltagerne trak på musik, der allerede bar betydning for dem, for at formulere noget, som ellers kunne være svært at udtrykke.

Gentagelsen af sangcitaterne fortsætter på objekt 1.5, hvor det samme tekststykke fra Pearl Jam optræder, ”I KNOW SOMEDAY YOU´LL HAVE A BEAUTIFUL LIFE I KNOW YOU´LL BE A STAR IN SOMEBODY ELSE´S SKY BUT WHY CANT´T IT BE MINE (Eddie Vedder - Black)”. At det samme citat optræder på flere genstande, viser, hvordan et individuelt følelsesudtryk kan bevæge sig ind i en større social og kulturel sammenhæng. Sangteksten fungerer som en fælles reference, gennem hvilken følelser kan genkendes, spejles og forhandles på tværs af deltagere. Gentagelsen bliver dermed en kollektiv praksis, hvor musik og materielle artefakter forbinder forskellige følelsesudtryk i det fælles rum. Når andre festivaldeltagere møder og gentager sangcitaterne, bliver teksten samtidig et fælles følelsesmæssigt referencepunkt, hvor egne erfaringer kan forbindes med andres udtryk på stedet (Vallgårda & Larsen 2021: 230, 24). Gentagelsen af Pearl Jam-citaterne viser dermed, hvordan musik fungerede som en emotionel praksis i kølvandet på tragedien. De individuelle sorgudtryk stod ikke isoleret, men indgik i en social og kulturel udveksling, hvor følelser blev spejlet og genforhandlet mellem deltagerne. Musikken og de materielle artefakter fungerede på den måde som medier, gennem hvilke fælles følelser blev artikuleret, videreført og potentielt forstærket.

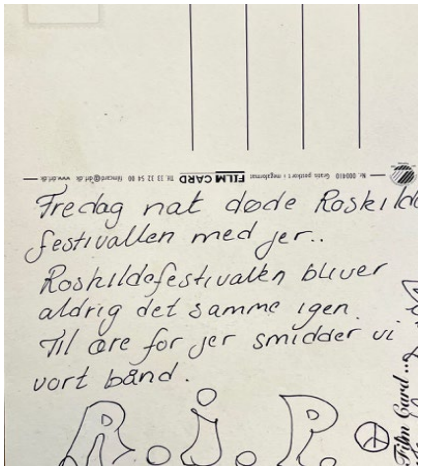

Objekt 1.5: Genstandsnummer DRM10066X0070

Objekt 1.6. Genstandsnummer DRM10066X0070

Objekt 1.7. Genstandsnummer DRM10066X0070

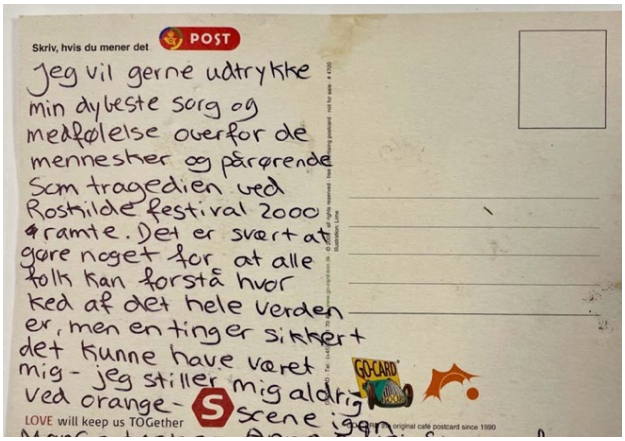
Sammenstød mellem sorg og fest: hvordan affektive rum sameksistere med festivalen

Det spontane mindested foran Orange Scene fungerede som mere end et fysisk sted. Jeg analyserer det som et affektivt rum, hvor forskellige følelser blev samlet og fik betydning for oplevelsen af festivalen. Festivalrummet blev dermed et sted, hvor festen fortsatte som fællesskabspraksis, samtidig med at tragedien blev indlejret i den kollektive fortælling om festivalen. Analysen viser dermed, hvordan et rum, der oprindeligt var forbundet med fest og fællesskab, kunne få nye følelsesmæssige betydninger efter ulykken.

På objekt 1.6, 1.7, 1.8 og 1.9 ses forskellige hilsner og breve til de omkomne, som kombinerer refleksion over festivalen, festen og ulykken. På objekt 1.6 beskriver en festivaldeltager en opstået tvivl, ”Jeg er kommet på Roskilde i 21 år – inat var første gang, jeg kom i tvivl om det ville være værd at komme igen!??? Jeg tænker på jer alle_____”. Jeg læser hilsenen som et eksempel på, hvordan tragedien blev knyttet til en allerede eksisterende erfaring af festivalen og dermed forskød betydningen af stedet for den pågældende deltager (Ahmed 2014: 4-7). Personen havde gennem 21 år forbundet Roskilde Festival med glæde og festlighed, men hilsenen artikulerer et brud med denne erfaring. Tragedien og de følelser, der knyttede sig til den, blev dermed skrevet ind i den måde, festivalen blev erfaret og fortolket på. Hilsenen

viser samtidig, hvordan følelser ikke alene knyttes til individer, men opstår i relationen mellem mennesker, objekter og rum. Festivalpladsen var fortsat et rum for fest og fællesskab, men mindestedet introducerede samtidig sorg, tvivl og usikkerhed i dette rum. Sorg og fest kom dermed til at eksistere side om side og skabte en ambivalent følelsesmæssig erfaring af festivalen. Jeg argumenterer derfor for, at mindestedet ikke blot samlede eksisterende følelsesudtryk, men også bidrog til at forbinde og omforme betydningen af festivalrummet. Når deltageren skriver, at personen for første gang tvivlede på, om det var værd at komme igen, artikuleres et brud med den tidligere erfaring af festivalen. Mindestedet bliver på den måde et konkret sted, hvor affekter cirkulerede mellem mennesker, objekter og omgivelser og dermed bidrog til at ændre festivalrummets følelsesmæssige betydning (Ahmed 2014: 10-11).

Et andet eksempel findes på objekt 1.7, hvor en festivaldeltager skriver, "Fredag nat døde Roskildefestivallen med jer.. Roskildefestivallen bliver aldrig det samme igen. Til ære for jer smidder vi vort bånd. R.I.P". Handlingen med at smide festivalbåndet fungerer her som et affektivt ritual, hvor festivalens fællesskab og festlige betydning forbindes med sorgen over de omkomne (Ahmed 2014: 4-7).

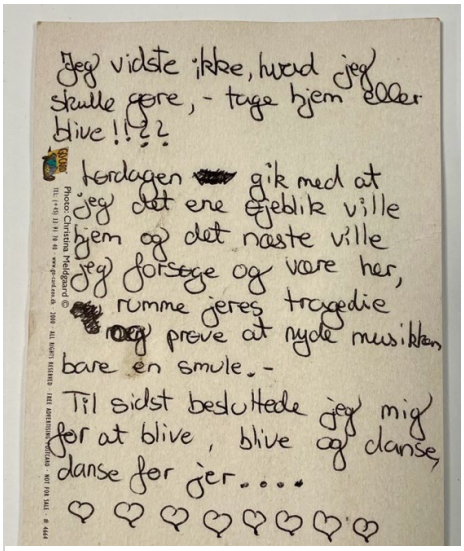

Objekt 1.8. Genstandsnummer DRM10066X0070

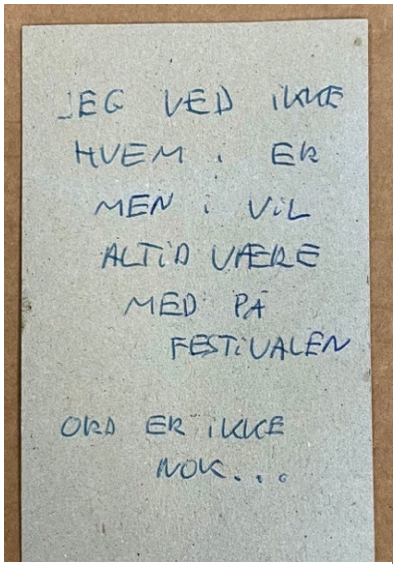
Festivalbåndet, som normalt symboliserer adgang til festivalens fællesskab og fest, får i denne sammenhæng en ny affektiv betydning. Når deltageren smider båndet "til ære for jer", bliver en genstand, der normalt markerer deltagelse i festivalen, i stedet et materielt udtryk for sorg og en symbolsk afstandtagen fra den tidligere festivaloplevelse. Handlingen viser dermed, hvordan affektive betydninger knyttes til objekter og ændrer deres betydning i en konkret historisk situation. En lignende affektiv ladning kommer til udtryk på objekt 1.8, hvor en festivaldeltager skriver: "[…] det kunne have været mig - jeg stiller mig aldrig ved Orange Scene igen.". Udsagnet forbinder Orange Scene direkte med ulykken og viser, hvordan stedet får en ny betydning gennem den følelsesmæssige erfaring af tragedien. Orange Scene var tidligere et centralt samlingspunkt for festivalens musik og fællesskab, men bliver her forbundet med risiko, sorg og frygt. Stedet fungerer dermed ikke længere kun som fysisk ramme for festivalen, men som et affektivt sted, hvor minder og følelser fra ulykken bliver knyttet til den fremtidige oplevelse af rummet.

Objekt 1.9 illustrerer den indre konflikt, som festivaldeltageren oplevede: ”Jeg vidste ikke, hvad jeg skulle gøre, - tage hjem eller blive!!?? Lørdagen gik med, at jeg det ene øjeblik ville hjem og det næste ville jeg forsøge og være her, rumme jeres tragedie og prøve at nyde musikken bare en smule. - Til sidst besluttede jeg mig for at blive, blive og danse, danse for jer….”. Brevet viser, hvordan deltageren navigerede mellem festivalens festlige praksisser og tragediens følelsesmæssige tyngde. Deltageren valgte ikke entydigt mellem sorg og fest, men forsøgte at rumme begge dele gennem sin fortsatte tilstedeværelse og ved at danse ”for jer”. Dansen bliver dermed en måde at forbinde festivalens eksisterende praksis med sorgen over de omkomne. Med begrebet *emotional echoes* analyserer jeg dansen som en social og genkendelig følelsespraksis, hvor den enkelte deltager viderefører en allerede etableret form for fællesskab gennem kroppen (Vallgårda & Larsen 2021: 230). Dansen fungerer dermed ikke kun som underholdning, men også som en måde at opretholde et fællesskab, der efter ulykken havde fået en ny følelsesmæssig betydning. Brevet viser samtidig, hvordan afsenderens følelser opstår i relation til festivalpladsen og de hændelser, der har fundet sted der. Festivalpladsen rummede på samme tid festens energi og tragediens tyngde, og deltagerens beslutning om at blive og danse viser, hvordan disse modsatrettede følelsespraksisser kunne eksistere side om side (Ahmed 2014: 4-7).

Samlet viser materialet, hvordan sorg og fest sameksisterede på Roskilde Festival efter ulykken. De spontane mindesteder, breve, genstande og ritualer gjorde følelser synlige og gav dem konkrete former i festivalrummet. Samtidig ændrede disse praksisser betydningen af et sted, der før ulykken primært var forbundet med musik, fest og fællesskab. Festivalrummet blev dermed et dynamisk affektivt felt, hvor sorg, glæde, fællesskab og usikkerhed blev forbundet gennem menneskers handlinger, materielle artefakter og mediale fremstillinger. Analysen viser således ikke blot, at deltagerne sørgede efter ulykken, men hvordan sorgen blev praktiseret og flettet sammen med festivalens eksisterende sociale og kulturelle praksisser. Netop denne sameksistens mellem fest og tragedie gjorde det muligt for festivalen at fortsætte som fællesskab, samtidig med at ulykken blev indlejret i stedets og deltagernes følelsesmæssige erfaringer.

Objekt 1.9. Genstandsnummer DRM10066X0070

Objekt 1.10. Genstandsnummer DRM10066X0070

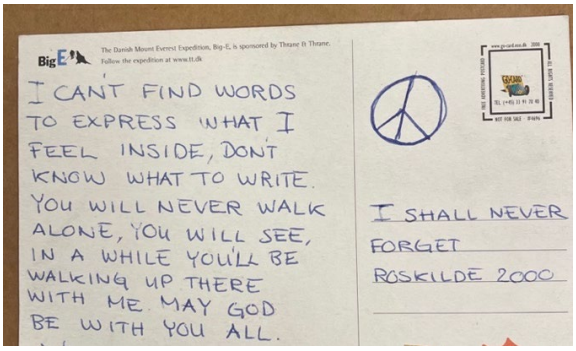

Objekt 1.11. Genstandsnummer DRM10066X0070

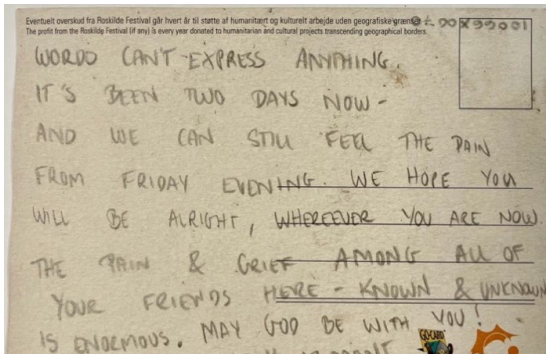
Fra individuel sorg til fælles narrativ: Mønstre i festivaldeltagernes hilsner

I hilsnerne foran Orange Scene fremtræder gentagelsesmønstre, som viser, hvordan individuelle følelser kan indgå i en kollektiv praksis. Mange hilsner markerer, at afsenderen ikke kendte de afdøde, men alligevel udviser respekt og medfølelse. På objekt 1.10 står der eksempelvis: ”JEG VED IKKE HVEM i ER MEN i VIL ALTID VÆRE MED PÅ FESTIVALEN. ORD ER IKKE NOOK…”. Her ses afsenderens ukendskab til de afdøde i samspil med ønsket om omsorg og samhørighed. Objekt 1.11 viser en lignende tendens: ”UKENDTE VENNER NU ER I HER FOR EVIGT BLANDT SMUKKE DYR SMUKKE MENNESKER OG SMUK MUSIK…”. Gentagelsen af hilsner til “ukendte” udtrykker en kollektiv følelsesmæssig resonans, hvor følelser synliggøres gennem fælles praksisser. Jeg anvender *emotional echoes* til at undersøge, hvordan følelsesudtryk gentages og spejles mellem deltagerne. Gentagelserne skaber mønstre, som bidrager til et delt følelsesrum, hvor individuelle handlinger samtidig indgår i en kollektiv praksis (Vallgårda & Larsen 2021: 247-248). Et andet mønster i hilsnerne er formuleringer, der antyder, at det kan være svært at finde ord for følelserne. På objekt 1.12 lyder det: “I CAN’T FIND WORDS TO EXPRESS WHAT I FEEL INSIDE, DON`T WHAT TO WRITE.”. På objekt 1.13 står der:

WORDS CAN'T EXPRESS ANYTHING. IT`S BEEN TWO DAYS NOW – AND WE CAN STILL FEEL THE PAIN FROM FRIDAY EVENING. WE HOPE YOU WILL BE ALRIGHT, WHEREVER YOU ARE NOW. THE PAIN & GRIEF AMONG ALL OF YOUR FRIENDS HERE – KNOWN & UNKNOWN IS ENORMOUS. MAY GOD BE WITH YOU!.

Objekt 1.12. Genstandsnummer DRM10066X0070

Objekt. 1.13. Genstandsnummer DRM10066X0070

Disse gentagelser viser, hvordan individuelle oplevelser både opleves som private og samtidig kan være genkendelige eller resonere med andre deltagere. Gentagelserne indgår i en kollektiv følelsespraksis, hvor deltagerne spejler egne følelser i andres ord, og sproglige konventioner bidrager til et delt rum. Anerkendelsen af sprogets begrænsninger bliver dermed en del af ritualet: Ved at indrømme ordmangel synliggør deltagerne både deres egne og andres følelser. Jeg anvender her *emotional echoes* til at analysere, hvordan individuelle oplevelser resonerer med hinanden og medvirker til etableringen af et kollektivt følelsesrum. Mønstret viser, hvordan gentagelser og faste formuleringer bidrager til at synliggøre og dele følelser gennem sproglige og symbolske udtryk (Vallgårda & Larsen 2021: 247-248). Gentagelsen af formuleringer om ordmangel afspejler ikke nødvendigvis en personlig tilstand alene, men indgår også i et fælles narrativ blandt de sørgende. Flere deltagere beskriver den samme vanskelighed med at artikulere følelser, og gentagelsen skaber et mønster, der synliggør kompleksiteten i tabet. På den måde ritualiseres mønstrene gennem skriftlige hilsner, hvor gentagelsen af ordmangel signalerer fælles sårbarhed og etablerer et rum, hvor følelser kan udtrykkes på trods af sprogets begrænsninger.

Hilsnerne foran Orange Scene viser dermed, at individuelle følelser kunne indgå i en kollektiv praksis, hvor gentagelser og faste formuleringer bidrog til at skabe et delt rum. Gentagelser af hilsner til ukendte afdøde og formuleringer, der peger på ordmangel, viser, hvordan deltagerne spejlede egne følelser i andres

ord, samtidig med at sprogets begrænsninger blev en del af ritualet. Mønstrene viser, at følelser både kunne opleves som private og samtidig resonere med andre, og at gentagelserne fungerede som et middel til at etablere solidaritet, fælles sårbarhed og et narrativ, hvor følelser kunne deles og ritualiseres. De skriftlige hilsner fungerede dermed som en praksis, hvor følelser blev synlige, delt og indskrevet i et fælles narrativ blandt festivaldeltagerne. Samtidig skabte de et kollektivt følelsesrum, hvor individuelle og sociale oplevelser mødtes og blev forhandlet.

Konklusion

I denne artikel har jeg undersøgt, hvordan følelser blev artikuleret og praktiseret i dagene efter Roskilde Festival-ulykken den 30. juni 2000. Med afsæt i teorier om *circulation of affect* og *emotional echoes* analyseres det, hvordan følelser tog form i det offentlige rum og blev synliggjort gennem handlinger, medier og materielle artefakter. Analysen viser, hvordan mediernes dækning både spejlede og forstærkede en kollektiv sorg, mens improviserede hilsner og objekter foran Orange Scene fungerede som affektive knudepunkter. Gentagelser i hilsner og musikreferencer skabte følelsesmæssige ekkoer, der muliggjorde et delt erfaringsrum. Samtidig fremstår festivalpladsen som et dynamisk affektivt rum, hvor sorg og fest sameksisterede gennem sociale praksisser og ritualer. Artiklen bidrager dermed til en forståelse af, hvordan ulykken transformerede Roskilde Festivals affektive betydning, og hvordan offentlige rum kan fungere som kollektive følelsesfelter, hvor følelser artikuleres, deles og forhandles.

Litteraturliste

- Ahmed, Sara (2014): *The Cultural Politics of Emotion*. 2nd ed. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Frevert, Ute (2011): *Emotions in History - Lost and Found*. Budapest, New York, Central European University Press. https://doi.org/10.1515/9786155225031
- Nygaard, Bertel (2024): "Tiltrædelsesforelæsning musik og historie: mellem oplevelse, erfaring og fremtid". *Temp,* nr. 29 *(2024).*
- Ullman, A. (2020): *De sidste drømmere: Roskilde Festival i et halvt århundrede*. (1. udgave.). København, Gad.
- Thormählen, Wiebke (2022): *Music and Emotions. In The Routledge History of Emotions in the Modern World*, edited by Katie Barclay, 1st ed. United Kingdom: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003023326-27
- Vallgårda, Karen & Larsen, Katrine R. (2021): "Emotional Echoes: Young People, Divorce, and the Public Media, 1960-2000". *Journal of Social History* 55 (1). https://doi.org/10.1093/jsh/shaa030

Emilie Arleth Vork

Emilievork@hotmail.com

CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

Det dristigste, mest udfordrende og sansepirrende, Loven tillader

Om følelser og racialisering under Louis Armstrongs koncerter i 1933

Af:
Jonas Nikolai Kolodziej
Historie

ABSTRACT: This article examines the role of emotions and race in the press-reception of Louis Armstrong's concerts in Copenhagen 1933. Drawing on Sara Ahmeds theory of the circulation of emotions, it analyzes how feelings such as fear, fascination, and ridicule stuck to Armstrong's body, shaping interpretations of both Armstrong and Blackness. Based on newspapers and jazz periodicals, the article shows that emotional expressions helped negotiate beliefs about racialized difference. While previous scholarship has emphasized the concerts' musical significance, this study foregrounds affect as central. It further suggests that Armstrong's performance be read as a trickster strategy that subtly subverted racist stereotypes.

NØGLEORD: race, Louis Armstrong, Sara Ahmed, følelser, jazzhistorie, 1930'erne.

Introduktion

I 1933 tog Louis Armstrong på tourné i Skandinavien, og spillede i den forbindelse syv udsolgte koncerter i Tivolis koncertsal. Begivenheden er spektakulær af flere årsager: Dels er den med rette blevet opfattet som et afgørende øjeblik for den danske jazzscene i 1930'erne (Brown et al. 2014: 63), og gør sig derfor bemærkelsesværdig i dansk jazzhistorie. Samtidig blev den raciale andethed, som Armstrongs krop blev forstået igennem mere fremtrædende. Dette udfordrede den danske offentligheds forestillinger om jazz, race og andethed. Mens fokus ofte har ligget på koncerternes faktiske hændelsesforløb, er den rolle, som følelser spillede i forbindelse med koncerterne endnu ikke blevet tilstrækkeligt belyst. Ikke desto mindre var anmeldelserne af koncerterne ofte meget følelsesbetonede. Intense oplevelser af afsky, frygt og fascination formede pressens bearbejdning af Armstrongs æstetik. Modtagelsen af Armstrongs koncerter kan derfor ikke forstås til fulde, uden en forståelse af de affektive dimensioner, som koncerten blev oplevet igennem. En forståelse af de følelser, som cirkulerede omkring Armstrong, tilbyder derfor et mere nuanceret billede af, hvordan jazz blev givet betydning i en dansk kontekst. Samtidig blev de følelsesudtryk, som koncerten affødte, viklet ind i forestillinger om den raciale anden, hvorfor en analyse af følelser nødvendigvis også er en analyse af race. På den måde adresserer artiklen også spørgsmålet om samtidens forhold til race, og hvordan denne interagerede med forestillinger om første- og andethed, hvilket medvirkede til at skabe kulturelle grænseflader og hierarkier.

I den følgende artikel forsøger jeg derfor at besvare spørgsmålet om hvilken rolle følelser spillede i dækningen af Louis Armstrongs koncerter i Danmark i 1933. Det vil jeg gøre med inspiration fra Sara Ahmeds teori om følelsers performativitet, som betoner følelsers evne til at producere raciale grænseflader. Derved viser artiklen at følelser, mere end at være et passivt bagtæppe for hændelsen, var et væsentligt aspekt af den samtale, som udsprang af Armstrongs koncerter.

Jazz og race i Danmark

Den internationale forskning i jazzens historie har i lang tid været optaget af hvordan både affektive udtryk og forestillinger om race, var afgørende for den offentlige samtale om musikken (Gusejnova 2016: 35; Henson 2013: 37 f; More 2007: 25). Mens det langtfra er ny viden, at forestillinger om race var afgørende for modtagelsen af jazz i 1930'erne, optræder det sjældent som den analytiske styrepind i den danske forskning. Erik Wiedemanns *Jazz i Danmark* (1982), som længe har været central i dansk jazzhistoriografi, peger på, at forestillinger om race var en afgørende faktor i danskernes møde med jazzen (Wiedemann 1982: 13), hvilket vidner om en tidlig interesse for de raciale dimensioner af dansk jazzkultur. Ikke desto mindre lægger værket mest vægt på den historiske kronologi, hvor begivenhederne fremstilles i deres historiske rækkefølge, med fokus på spillesteder, koncertarrangører og musikere. Wiedemann behandler Armstrongs koncerter i et kort afsnit, som hovedsageligt gør rede for forløbet af besøget. Offentlighedens reaktioner på besøget træder således i baggrunden, og i det omfang race behandles, er det mere som en konstatering af et fænomen som er til stede, men som ikke gøres til eksplicit genstand for analysen. *Jazz i Danmark* giver derfor et empirisk fundament for at tilgå dansk jazzhistorie, men uden at forholde sig til begivenhedens raciale dynamikker.

Armstrongs besøg i 1933 er mere specifikt beskrevet i Poul Duedahl og Johnny Wøllekærs artikel "Urskovsbrølet" (2001). Artiklen fokuserer på pressedækningen af Armstrongs koncerter, men med et mere snævert fokus på de koncerter, som blev spillet i Odense. Forfatterne fremhæver at "De racistiske undertoner var åbenlyse i kritikken […]" (Duedahl 2001: 178)[1] men gør ikke som sådan race til et analytisk omdrejningspunkt. Artiklen placerer Armstrongs performance i en historisk kontekst, præget af de problemstillinger, som opstod i forbindelse med at kulturlivet omstillede sig fra at orientere sig mod Tyskland til fordel for en orientering mod USA, og dokumenterer samtidig at modtagelsen var styret af racistiske forestillinger om sorthed. Ikke desto mindre forbliver den sensibilitet og internaliserede forestillingsverden som racismen fungerede igennem dog relativt underbelyst. Hverken Wiedemann eller Wøllekær og Duedahl belyser i tilstrækkelig grad den

[1] Se også Duedahl, 2017.

affektive modtagelse af jazzmusikken, og ikke mindst hvordan forestillinger om race styrede denne, hvorfor det er oplagt at supplere deres analyse med disse perspektiver.

Generelt er feltet, som kombinerer historien om race i Danmark med dansk jazzhistorie relativt begrænset. Der findes ikke desto mindre enkelte udgivelser, som behandler de raciale dynamikker af jazzkultur i Danmark i perioden mere eksplicit. Anne Dvinge har belyst hvordan det afrodanske jazzband Harlem Kiddies udfordrede danskernes forestillinger om race og nationalitet ved at være både sorte *og* danske (Dvinge 2014: 11). Herudover har Marlene Spanger skrevet om Josephine Bakers optrædener i København 1928, med fokus på hvordan de følelser, som blev rettet mod Bakers krop var informeret af diskurser om biologi og kolonialisme (Spanger 2016: 125). Ved at bruge Ahmeds teori om følelsers cirkulation viser Spanger, hvordan Baker blev gjort til genstand for både seksuel og racial andetgørelse. Spanger understreger hvordan læsningen af Bakers krop afhang af hendes specifikke placering i krydsfeltet mellem sorthed og kvindelighed. Denne tilgang ligger i forlængelse af den intersektionelle feminisme, som understreger vigtigheden af at køn, seksualitet, race og andre biosociale identitetsmarkører læses i forlængelse af hinanden. Som teoretikeren Maria Lugones har formuleret det afslører det intersektionelle perspektiv det som ikke kan ses når kategorier som race og køn holdes adskilt; ”It is only when we perceive gender and race as intermeshed or fused that we actually see women of color” (Lugones 2008: 4). Selvom dette har som konsekvens at en del af de konklusioner, som Spanger fremsætter om Bakers performance, ikke direkte kan overføres på Armstrong, der ikke på samme måde blev gjort til seksuelt begærsobjekt, er tekstens tilgang en inspirationskilde for den følgende analyse, der samtidig vil nuancere billedet af sorthed ved specifikt at adressere Armstrongs koncerter.

At navigere følelser og race

Med inspiration fra Sara Ahmeds forfatterskab om følelser, er det styrende spørgsmål for analysen hvad følelser gør i forbindelse med dækningen af Armstrongs koncerter. Ahmed tager afsæt i Judith Butlers arbejde med performativet, og deres pointe om, at en betegner, snarere end at betegne noget, som allerede eksisterer, også kan arbejde mod at fremkalde det, der nævnes (Ahmed 2014: 92). At sige noget er også at gøre noget eller kalde noget til verden. På samme måde forholder det sig med

følelser. At udvise følelser kan være med til at skabe objekter på bestemte måder, og til at drage grænser mellem grupper. Centralt for Ahmeds forfatterskab står derfor spørgsmålet om, hvordan følelser er virksomme i forbindelse med at afstemme nogle kroppe med andre kroppe (Ahmed 2004A: 117). Ahmed understreger at følelser ikke bevæger sig indefra-ud eller udefra-ind, men i stedet virker ved at fiksere forholdet mellem kroppe (Ahmed 2014: 63). Det centrale er, hvordan følelser klistrer (*Stick)* visse subjekter med hinanden, ved at cirkulere sidelæns (synkront) mellem forskellige tegn – i form af kroppe, steder etc. – og baglæns (diakront) ved at åbne historiske associationer (Ahmed 2004A: 120). På den måde bliver det muligt at se Armstrongs person som et "tegn", der blev investeret med forskellige følelser, som cirkulerede mellem publikum, Armstrongs krop og en række andre forskellige objekter, samtidig med at følelserne genartikulerede historiske forestillinger om sorthed, hvilket tilføjede legitimitet til bestemte affektive læsninger af hans tilstedeværelse. At læse med Ahmed indebærer en forståelse af race, som hviler på fænomenet som en affektiv konstruktion, snarere end et biologisk faktum. Følelserne giver ikke adgang til en ontologisk sandhed – Armstrongs krop var ikke altid allerede frygtsom – men skaber gennem deres cirkulation kollektive kroppe, der klistres sammen, og adskilles fra andre kollektive kroppe.

Min analyse baserer sig på kildemateriale, som rummer formuleringer og billeder, der baserer sig på racistiske forestillinger. Den sproglige virksomhed, som i 1930'erne tillod formuleringerne at skabe grænser mellem kroppe, er stadig virksom i dag, hvorfor analysen indebærer et dilemma: Det er umuligt at belyse de magtstrukturer, som kilderne både formede og vidner om uden at gengive dem, hvilket samtidig risikerer at genskabe den selvsamme vold, som kilderne producerede. I dansk jazzhistorie gengives ofte meget voldsomt materiale uden problematisering, og uden for citat, hvilket risikerer at naturalisere den form for skadelige sprogbrug. Jeg har valgt at gengive kilderne i analysen, fordi de er nødvendige for at kunne synliggøre materialets skadelige forestillinger om race. Samtidig anerkender jeg at materialet virker forskelligt på forskellige læsere, og at det for nogle er forbundet med større ubehag: Nogle har mere kropslige erfaringer med racisme end andre. Racistiske formuleringer kan stadig virke stødende og ubehagelige, selvom de gengives som citater. Derfor har jeg valgt konsekvent at sløre racistiske skældsord ved at erstatte en eller flere vokaler med asterisker,

lige så vel som jeg ikke gengiver dem udenfor citat.[2] Denne fremgangsmåde har jeg valgt for at balancere mellem det analytiske behov, og mit eget ansvar for ikke at videreføre den vold, som materialet bærer præg af.

Debattens arkiv

Analysens kildemateriale består af en række forskellige tekster, hvoraf hovedparten blev udgivet under og omkring Armstrongs besøg. Disse suppleres med forskellige mindre udgivelser, som relaterer sig til jazz, for at sætte koncerterne i kontekst af samtidens kulturdebat. Navnlig inkluderer jeg årgang 1934 af jazztidsskrifterne *Jazz – Tidens Toner – Tidens Rytmer* og *H.O.T. Tidsskrift for moderne musik,* Victor Skaarup og Martin Goldsteins bog *Jazz* (1934), og C.E. Hansens bog *Jazz* (1934). Hovedparten af kilderne udgøres af 37 udvalgte aviser, tilgået via mediestream. Disse er blevet indsamlet ved at søge på "Armstrong" i perioden 1. april 1933 – 1. april 1934, for at få både optakten og efterspillet af koncerterne med. Dertil kommer tre udgivelser af Politiken, som udkom mellem 19. og 21. oktober 1933, som jeg har tilgået fra Politikens arkiv. Endelig bruger jeg den næsten 10 minutter lange optagelse af Armstrongs koncert, som er blevet gengivet i filmen *København, Kalundborg og -?* (1934). Optagelserne – som også er de første videooptagelser af Louis Armstrong – er væsentlige fordi de muliggør en inddragelse af Armstrongs egen stemme i analysen, som kan holdes op mod pressens tolkning. Dermed giver materialet et sjældent indblik i hvad det var ved koncerten som fremprovokerede så stærke følelsesudtryk blandt samtidens anmeldere.

Det er værd at bemærke at ankomsten af Armstrong udviklede sig til en offentlig sensation, hvilket resulterede i en skærpning af retorikken omkring Jazz. Dermed tydeliggjordes den forskellighed af holdninger til Jazz, som ellers fremstod mere afdæmpede i perioder hvor der ikke var en tilsvarende presserende begivenhed. Samtidig gælder det, at der ikke var én sammenhængende diskurs om jazz, men snarere en polyfoni af stemmer, der repræsenterede vidt forskellige standpunkter. Det er vigtigt for analysen at fastholde denne flerstemmighed, for at kunne skabe et retvisende billede af samtalen om jazz.

[2] Denne tilgang er inspireret af Mathias Danbolts arbejde med at behandle racistiske motiver i kunsthistorien (Danbolt 2025: 34 ff.). For mere kontekst omkring den skadelige effekt af citering af racistiske skældsord se Stefan Rinner, 2022.

Jeg læser kildematerialet med særlig opmærksomhed på tilstedeværelsen af følelser. Mens jeg holder fast i at følelserne ofte var informerede af ting som allerede var på plads – forestillinger om den raciale anden og kropslige hierarkier – og således ikke var arbitrære, er det vigtigt at understrege at de alligevel ikke var hverken logiske eller selvfølgelige. Jeg lader mig inspirere af Cecilie Bønnelyckes begreb om emotionelle mulighedsrum. Ifølge Bønnelycke skal begrebet forstås som et sæt af følelsesmæssige rammer, der muliggør at læseren kan dele og internalisere de følelser, som artikuleredes i medierne. (Bønnelycke 2018: 83) Bønnelycke understreger også selv "det mulige og ikke determinerende ved begrebet "emotionelt mulighedsrum" (Bønnelycke 2018: 83). Ved at tage afsæt i dette begreb forstår jeg dækningen af jazz som skabende for et mulighedsrum, som tillod læserne at dele visse følelser omkring genren og dens udøvere.

Frygt

Under Armstrongs besøg intensiveredes den hårde kritik af jazzkultur, med følelser som had og frygt, der cirkulerede omkring Armstrongs krop. Denne frygt var ikke en spontan eller uskyldig reaktion, men opstod gennem allerede eksisterende forestillinger om sorthed og jazz, som blev genartikuleret under besøget. I det følgende vil jeg beskrive hvordan Armstrongs krop blev en affektiv genstand, som erfaringer af frygt kunne rettes mod, hvilket definerede grænserne mellem danskerne og en racial andethed.

Den kritik Armstrong blev udsat for forholdt sig til omstændigheder der lå udenfor det strengt musikalske – særligt hans krop. Én anmelder lagde fx vægt på Armstrongs mund: "[…] med sin store Grotte af en Mund […] som det maa lyde naar en Menneskeæder synger om sin Appetit paa at æde et helt Jernbanetog" (Sønderbye 1933: 10).[3] Her fremstår Armstrongs krop både grotesk og overdreven, men også faretruende. Munden bliver en kilde til vold og ødelæggelse. Mere tydeligt udtrykkes det i socialdemokraten:

[3] Se også Anonym 1933: "Rasende Uenighed om Armstrong". *Berlingske Tidende*, s. 8.

> Jeg kender fra Noveller den menneskeædende N*ger, som skjult bag Busken dræber den hvide Mand, men af alle dræbende N*gre er Jazzn*gren den værste, fordi han dræber dem langsomt og under store Pinsler [Pipperup 1933: 2].

Her kobles frygten for Armstrongs krop med frygten for kannibalisme. Tænker vi med Ahmed skal frygten ikke forstås som noget der udgår fra hverken Armstrongs eller anmelderens krop, men at den åbner op for fortidige historier om sorthed, som tillader at den sorte krop adskilles fra den hvide (Ahmed 2014: 64). Associationen mellem Armstrong og kannibalen klistrer Armstrong baglæns med den historiske forestilling om sammenhængen mellem racial andethed og kannibalisme. Gennem frygtbetyngede beskrivelser af Armstrongs krop, opstod den farlige jazzmusiker, som en figur læseren kunne distancere sig fra ved at frygte.

Samtidig med at frygten cirkulerede mellem Armstrong og anmelderne foregik der en vending mod objekter, som blev kodet som vestlige og nationale, og derfor kom til at udgøre et affektivt modstykke til den fremmede jazz. Dette er et udtryk for den dobbelte orientering som ifølge Ahmed kendetegner frygt (Ahmed 2014: 64). Samtidig med en orientering væk fra jazzen, foregik en orientering mod de objekter, som jazzen forestilledes at true. I Fyns Venstreblad blev jazzmodstand derfor koblet med et forsvar for grundtvigianske værdier. Artiklen advarer mod jazz som det ”[…] dristigste, mest udfordrende og sansepirrende, Loven tillader”, og spørger hvordan man vil ”[…] bevare Respekten om det grundtvigske Folke- og Skoleliv, naar man lader sit hus erobre af det, vi ønsker vore Børn og Unge skaanet for?” (Skovrup 1933: 13). Fremstillingen af jazz som en ”erobring” gør jazzen til en fremmed trussel mod den grundtvigianske kultur, der endvidere rammesættes som en kamp ”om Liv og Død for Folk og Menighed.” En lignende betragtning figurerede i Politiken, hvor en anmelder insisterer på at jazz ikke ”[…] taaler nogen virkelig Sammenligning med den evropæiske Kunst” (H.S. 1933: 8). På samme måde som grundtvigianismen fungerer den europæiske kunst som et æstetisk holdepunkt, der fungerede som en modsætning til jazzen, som skribenter og læsere kunne knytte sig til, samtidig med at de distancerede sig fra jazzen, og på den måde drage grænser mellem de kulturelle udtryk.

Den slags følelsesmæssige læsninger af jazzmusik var ret signifikante i dækningen, og ledte også til konkret handling. På Fyn afholdt man en indsamling, som skulle gå til at betale for aflysningen af

Josephine Bakers optræden i november 1933.[4] Desuden anmodede det danske musikerforbund justitsministeriet i 1931 om at forbyde udenlandske musikere at spille i København (Wiedemann 1982: 151). Disse reaktioner kan ses som et frygtbetinget forsøg på at håndhæve de værdier og institutioner, som man oplevede som truede af jazz-optrædener.

Jazz-inderlighed

Sideløbende med at jazzen blev genstand for frygt og modstand, blev den i andre sammenhænge forstået som en særlig følelsesmæssigt intens kunstform. Den følelsesmæssige inderlighed som jazz blev associeret med, blev ikke desto mindre problematiseret fordi den kunne komme til at true grænserne for det civiliserede og regulerbare. I kontrast til europæisk klassisk musik blev jazz ofte kodet som en genre, der appellerede til kroppen, og som virkede både nervepirrende og ophidsende. En kommentator i Berlingske Tidende bemærker således at

> [Louis Armstrongs band] aldeles ikke har noget at gøre med Beethoven eller Bach. Dette her er meget nærmere rytmisk ekstase. […] Og som al Ekstase virker det paa Nerverne, hidser op, suggererer, irriterer og fanger – saaledes at Publikum raaber og skriger og tramper og hyler, naar det er forbi [M.L. 1933B: 3].[5]

Jazzen præsenteres her som en kropslig refleks, der involverer intense og spontane følelsesudtryk, som gør publikum ekstatiske og ustyrlige. Artiklen afspejler en opfattelse af Armstrongs koncerter, som forbundet med affektiv ustyrlighed. Af samme årsag blev koncerterne også ofte omtalt i religiøse vendinger. Armstrong blev ofte kaldt jazzentusiasternes "afgud", og publikum sammenlignes også af en anmelder med "Tungetalermenigheder" og "Dervisher" (S.P.F. 1933A: 1).[6] På den måde forstærkedes koblingen mellem Armstrong, affektiv intensitet og religiøs/racial andethed.

Fordi jazzmusik blev forbundet med kropslig ekstase, og stærk affektiv intensitet, herskede der en stærk ambivalens i kilderne omkring musikken. Ekstase er en affektiv energi, som let kan kamme over og opsluge det subjekt, som oplever den. Samtidig gælder det, at ekstase altid retter sig mod

[4] Anonym 1933: "Mislykket Forsøg på at købe Odense fri for Josephine Baker." *Dagens Nyheder*, s. 1.
[5] Se også C.E. Hansen, *Jazz*, s. 33.
[6] Se også M.L. 1933A: 3 for en lignende beskrivelse.

noget, hvorfor vores evaluering af ekstasen, også afhænger af vores evaluering af det noget, som følelsen retter sig mod (Scheer 2021: 4). Ofte blev intensiteten læst som et prisværdigt og frigørende element ved musikken, men det ekstatiske publikum kunne også blive fremstillet som en ukontrollerbar og derfor farlig masse. Særligt i artiklerne om Armstrongs modtagelse på hovedbanegården finder man fordømmende beskrivelser af den måde, hvorpå Armstrongs fans lod sig opsluge af hans person. Dagen efter modtagelsen udgives en artikel under overskriften "N*gerlandsbyen København modtog den sorte King Jazz i Fuldstændig Ekstase" (Leopold 1933: 16). Her blev jazzentusiasterne til genstand for fordømmelse, samtidig med at de blev indskrevet i et racialt hierarki, som henviste dem til et forestillet lavere civilisatorisk stade i form af landsbyen.

Mens nogle artikler advarede mod jazzens følelsesmæssige eksplosivitet, valgte andre artikler at afvæbne ekstasen med latterliggørelse. I B.T. kunne man fx læse en satirisk samtale mellem en dreng og hans far: "Der var vist for Resten en *virkelig* berømt Mand, der kom hjem med samme Tog . . . // Hvem var det? // Han hedder Professor *Niels Bohr*, Har du ikke hørt om ham? // Nej, hvad *instrument* spiller han?" (Jens 1933: 8).[7] Indlægget satiriserer oplevelsen af jazzmusikkens kulturelle dominans, og fremstiller jazzentusiastens verdensbillede som ensidigt og barnligt. Navnlig fordi jazz-entusiasten her repræsenteres som det uvidende barn i samtale med den fornuftige forælder. Her bliver den affektive trussel, som publikums ekstase blev forbundet med neutraliseret ved at fremhæve de overdrevne følelsesudtryk og den kulturelle naivitet, som jazz-entusiasterne forestilledes at besidde. Jazz-entusiasterne var således ikke kun farlige i deres optræden; de kunne også fremstå lattervækkende og harmløse. På den måde fungerede latterliggørelsen som en kulturel grænsedrager, der fastslog normerne for hvilke følelser, der kunne udvises i forbindelse med jazz og ungdomskultur.

Race, autenticitet og Armstrongs krop

Jazz var en musikgenre som forbandt forestillinger om sorthed og autenticitet. I det følgende afsnit vil jeg undersøge hvordan jazzen kom til at hænge sammen med sorthed, og hvordan denne forbindelse både fungerede som anerkendelse og eksklusion. Sorthed blev gjort til en forudsætning

[7] For andre eksempler på samme latterliggørelse se fx Anonym, 1933: "Skandalescener ved N*ger-Musikerens Ankomst til København.", *Esbjerg Avis – Vestkysten*, s. 6; Anonym, 1933: "Jazz-Slips", *B.T.*, s. 20.

for musikalsk og affektiv autenticitet, og derved blev spørgsmålet om hvem der kunne spille ægte jazz, i høj grad et spørgsmål om race, snarere end et spørgsmål om musikalsk træning.

Armstrong og sorte jazzmusikeres følelser blev i dagspressen præsenteret som særligt autentiske følelsesudtryk, der vidnede om naturlige dispositioner. Armstrong blev derfor ofte fremstillet som tættere på naturen. I B.T. blev Armstrong beskrevet som værende "[…] Ustyrlig som Urskovens vilde Dyr […] Som Aben, der knalder Kokosnødder i Hovedet paa de forbipasserende […] og han stopper og brøler og ler"[8], mens hans koncert andre steder blev udråbt til " Urskovens Indtog i Tivolis Koncertsal" (S.P.F. 1933: 1). Sammenligningen mellem Armstrong, urskoven og de forskellige dyr er med til at udgrænse Armstrong fra den kulturelle sfære, mens hans optræden fremstilles som en naturens invasion af et rum, der ellers var tiltænkt borgerlig dannelse og kultur. Mens en stor del af denne retorik havde til hensigt at afskrive Armstrongs musik, var de ikke alle sammen entydigt negativt ladet. Lige så meget som oplevelsen af dyriskhed frastødte lyttere, lige så meget fascinerede den. Forestillingen om Armstrong som tættere på naturen var et centralt redskab i at opretholde en forestilling om Armstrongs følelsesmæssige autenticitet. I en anmeldelse i *Politiken* beskrives Armstrong som et "[…] Urskovsbarn lige ud af Naturens Hjertekammer" hvorigennem man træffer "[…] Naturbarnets enkle og uforfalskede Følelser" (H.S. 1933: 7). Udtalelsen har en dobbelt virkning: Den privilegerer Armstrong med særlige evner til at fremvise autentiske følelser, samtidig med at hans evner fastholdes i et kropsligt, snarere end kulturelt regi. Det primitive, som Armstrong forbindes med, er ikke forbundet med teknisk dygtighed, men snarere et nedarvet "raceinstinkt".

Sideløbende hermed var Armstrong offer for meget kropsnære beskrivelser. Forskellige dele af Armstrongs krop – særligt hans mund – blev fremhævet i pressen, og beskrevet meget udførligt. En kritiker skriver således:

> Aabner Munden sig, lyser der frem et Gærde af vist flere Tænder end hos noget andet Menneske paa Jorden, eller i alt fald et mere blændende Gærde. Ud af dette Tændernes Gærde undslipper, nej vælder,

[8] Anonym 1933. "Armstrongs store Sukces iaftes", *B.T.*, s. 11. Se også Anonym 1933. "N*germusik i Radioen", *Bornholms Social-Demokrat,* s. 3; Rosenkrantz 1934: 2; Anonym 1933. "Slut paa Diskussionen om Armstrong." *Berlingske Tidende*, s. 10; Sønderbye 1933: 10; Anonym 1933. "Mit eget Leksikon", *Berlingske Tidende*, s. 6.

> om end douce, i ustandselig Flod gutturale Lyde, de hørlige *Reflekser af det primitive Sinds Stemninger*: Velbehag, Munterhed, Forundring, Drift . . . [H.S. 1933: 8].[9]

Her udtrykker forfatteren en direkte forbindelse mellem fysiognomi og følelse. Lyde og følelsesudtryk beskrives ikke som autonome valg, men som refleksive udtryk, der har rod i Armstrongs krop. På den måde blev munden et knudepunkt, som forbandt Armstrongs krop og følelser. Disse maleriske beskrivelser af Armstrongs udseende var igen med til at naturalisere Armstrongs følelsesudtryk, og gøre dem til udtryk for instinkter, der i sidste ende var forudbestemt af hans krop.

Beskrivelsernes forbindelse af Armstrongs krop og hans æstetiske udtryk var virksomme i forbindelse med at fiksere en særlig stereotyp repræsentation af sorte mennesker. Stereotypisering fungerer, ifølge Stuart Hall, ved at naturliggøre en bestemt repræsentation af en person eller gruppe. Dette opnås ved at fremhæve simple letgenkendelige karaktertræk, der overdrives, og som personen reduceres til (Hall 1997: 247). Sorte mennesker er gentagne gange blevet gjort til genstand for stereotypisering i vestlig populærkultur, hvor bestemte karaktertræk – såsom store læber – er blevet gjort til letgenkendelige markører for sorthed (Hall 1997: 237). Pressens beskrivelser af Armstrongs krop var med til at etablere en letgenkendelig stereotyp af Armstrong, som fikserede en forståelse af Armstrong som værende særligt tæt på naturen. På den måde opstod en stereotyp om den sorte jazzmusiker, som læserne kunne rette bestemte følelser imod. Denne stereotyp begrænsede sig dog ikke kun til Armstrongs krop. Den kom også til at smitte af på sorte mennesker i al almindelighed, fordi karaktertrækkene som fremhævedes ved Armstrong, var velkendte elementer i populærkulturelle repræsentationer af sorthed. I en af artiklerne om koncerten blev der udgivet en karikeret tegning af en sort mand, som spiller tromme med fødderne, mens han spiller trompet. Den slags tegninger forudsætter at læseren – selvom tegningen ikke bærer nogen visuel lighed med Armstrong – kunne genkende figuren som Armstrong. Billedet vidner derfor om, at grænserne mellem sorte mennesker, og Armstrong var udviskede, i og med tegningen af den generiske sorte mand var genkendelig som Armstrong.

[9] Egen kursivering. Se også Hörensagen 1933; 8. S.P.F. 1933B s. 2; C.E. Hansen 1934: s. 33.

Som konsekvens af forestillingen om den autenticitet, der var knyttet til sorte jazzmusikere, blev det i praksis umuligt at forestille sig hvide musikere spille "ægte" jazz. Jazzmusikeren Paul Whiteman blev ofte fremhævet som skoleeksempel på problemet med at jazz fjernede sig fra sin raciale forankring. Goldstein og Skaarup beskriver fx Whiteman, som emblem for en periode hvor "[…] Jazz'en fik Nykker. Den vilde iklædes Kjole og Hvidt og vilde tiljubles i fornemme Koncertsale […] men Jazz-Præget forsvandt rigtignok ogsaa væsentligt" (Goldstein 1934: 21).[10] Denne fremstilling understreger forbindelsen mellem jazz og sorthed, hvorfor den forestilles at miste sin essens, når den ikke opføres af racialiserede mennesker. Men mens Whiteman entydigt overskred den raciale grænse, var det i andre tilfælde sværere at afgøre hvorvidt musikeren var racialiseret nok til at spille autentisk. I B.T. udtrykker en anmelder sin forvirring omkring musikeren Cab Calloways raciale tilhørsforhold;

> Han er saa lys i Huden og hans Haar saa glat og glinsende, at man ved første Øjekast antager ham for at være Spanier. Men saa snart man har hørt ham synge eller spille et Par Strofer Klarinet […] er man klar over, hvilken Race han tilhører . . . Kun et menneske med N*gerblod i Aarerne kan beherske Jazz'en saa fuldkomment [Skaarup 1934: 8].

Anmelderen udtrykker her en spænding der opstår i forbindelse med at aflæse Calloways krop, som i sidste ende forløses af musikken, der beviser hans sorthed og trumfer hans biosociale markører.

At modstå raciale stereotyper: Armstrong som trickster

For mange – men ikke alle – anmeldere var Armstrongs performance en tilfredsstillende bekræftelse af forestillingen om sorte mennesker, som værende tættere på naturen. For en anmelder var han både "Mærkelig og forunderlig" når han "Foroverbøjet styrter henover gulvet og udstøder sære Strubelyde" fordi han "Minder om N*geren der danser vilde Danse til Musikken" (H.S. 1933: 7). Denne beskrivelse læser koncerten i forlængelse af allerede etablerede forestillinger om sorthed, og dets forbindelse til naturlighed og autenticitet. Derfor udtrykker anmelderen tilfredsstillelse over at se ham leve op til denne forestilling. Bekræftelsen af stereotyperne var ikke desto mindre også kilde

[10] Se også Christensen 1934: s. 10.

til intenst ubehag, netop fordi han blev læst som vild og ukontrolleret. En anmelder udtrykker sin frustration over at koncerten lød som "dyriske Hyl og Brøl", og beklager at man "[…] lige saa godt [kunne] gaa ud i Zoologisk Have og stille sig op foran Rovdyrburet […]".[11] I disse beskrivelser overskrider Armstrong grænsen for hvad der er acceptabelt, og det, som for andre var forbundet med autenticitet og naturlighed, bliver her et emblem for det uciviliserede og grænseoverskridende.

Men der fandtes også en tredje gruppe af beskuere, der oplevede et intenst ubehag, som ikke tog udgangspunkt i at Armstrong var autentisk, men netop at hans performance *ikke* lod sig læse som et spontant udtryk, og derved kom til at fremstå ikke-autentisk. Den opførsel, som for nogle var en indikation på Armstrongs natur, kom for andre til at virke påtaget, og derfor ubehagelig. En anmelder peger på at "[…] Armstrongs hele ydre Facon kunde godt – uden et Stilbrud – være lagt lidt fjernere fra Abeburret; han "monkeyede" lidt rigeligt […]" (S.P.F. 1933A: 1). Her åbnes for muligheden for at han bevidst påtog sig en rolle. Ordvalget "monkeye" er emblematisk for kritikken fordi det peger på to ting: På den ene side påkalder det en forestilling om Armstrongs dyriske egenskaber. Samtidig peger det på det element af mimesis, der blev identificeret under koncerten, idet "monkeying" også kan betyde at efterabe. Således peger formuleringen på det ubehag der blev oplevet, fordi hans performance var genkendelig som en efterligning af den hvide offentligheds portrættering af koncerten. Om Armstrongs koncert skriver Goldstein og Skaarup ligeledes året efter at

> Der er mange Mennesker, der afskyr Armstrong, specielt de, der har *set* ham optræde. Det er let at finde Grunden. […] han forstaar til det yderste at udnytte sin Personlighed og sin Kunnen. Da der imidlertid altid kun er et Faatal, der begriber Kernen i hans Spil fuldtud, maa han "klovne" af og til for at samle Opmærksomheden og vel sagtens ogsaa, fordi han tror, at et hvidt Publikum venter sig en anmassende Opførsel af en kulørt Musiker. […] Hvad sker der? Mange jubler, - og de, der kommer til hans Koncerter for at glæde sig over hans Spil, bliver frastødt af Unoderne [Goldstein og Skaarup 1934: 57].[12]

[11] Anonym 1933 "Rasende Uenighed om Armstrong." *Berlingske Tidende*, s. 8.
[12] For flere beskrivelser af det ubehag, som Armstrongs bevægelser medførte se fx V. Hansen 1933: 10; Anonym 1933 "Delte Meninger om Louis Armstrong." *Berlingske Tidende*, s. 8; Anonym 1933 "Slut paa Diskussionen om Armstrong." *Berlingske Tidende*, s. 10.

Goldstein og Skaarup frastødes af optrædenen, netop fordi den åbner op for muligheden for, at Armstrongs performance ikke var udtryk for hans instinkter, men en kalkuleret efterligning af de stereotyper, der cirkulerede omkring ham, hvilket i sidste ende destabiliserer visheden om sorte mennesker som naturmennesker. Hvis Armstrong "klovner" fordi han forventer at et hvidt publikum ønsker det af ham, brydes illusionen om at han "klovner" fordi han er, som han er. Derfor opstod en følelsesmæssig splittelse i pressen hvor jubel og begejstring over Armstrongs naturlighed udspillede sig side om side med det ubehag og den irritation, der opstår i det øjeblik hvor performancen bliver genkendelig som netop en performance.

Hvis vi løfter blikket fra det der blev skrevet og sagt *om* Armstrong, og i stedet retter det mod det, han selv sagde og gjorde mens han var i København, finder man en del tegn på, at Armstrong forsøgte at udfordre de stereotyper, som cirkulerede omkring ham. Armstrong gennemførte flere interviews under sit ophold og mange af disse spørger ind til Armstrongs egne musikpræferencer. I besvarelsen på disse spørgsmål fremgår det at han naturligvis hører en del jazz, men også at han er interesseret i klassisk musik: "Jeg skal betro Dem en Hemmelighed. Jeg har med mig en Grammofon og tyve dejlige, klassiske Plader, som jeg spiller naar jeg har Tid og trænger til Ro og Vederkvægelse" (M.L. 1933A: 3).[13] Taget i betragtning at jazz, som vi har set, ofte blev sat overfor den klassiske musik som dens modsætning, er det bemærkelsesværdigt at han vælger at positionere sig selv som fortaler for begge genrer.

Det er svært at fastslå hvad Armstrongs intentioner har været med denne selvfremstilling, men Frank Salamone har fremhævet hvordan Armstrong i sine indspilninger påtog sig rollen som trickster (Salamone 2002: 48; Salamone 2013: 9), og brugte forskellige kneb i sin musik for at punktere racistiske stereotyper. Derfor er det meget muligt at Armstrong, ved at fremstille sig selv som klassisk-musikentusiast, forsøgte at skubbe til grænsen for hvad der forventedes af ham, og dermed undergrave den. Det samme gør sig gældende under selve Armstrongs koncert i Tivoli. Her fremgår det, at Armstrong bl.a. optrådte med nummeret "Tiger Rag" som han indledte med ordene; "Now ladies and gentlemen. We're going to take a little trip through the jungles this time. And we want

[13] Se også S.P.F. 1933B: 2. og Leopold 1933: 16.

you all to travel with us. That tiger's running so fast, it's going to take a few Chorus' to catch him" (København Kalundborg og? 39:34-39:43). Herved rammesætter Armstrong musikken som en tiger-jagt i junglen, og tilpasser sig således den association, som blev skabt mellem ham selv og den vilde natur. Men han gør det på en måde som for nogle kommer til at virke som en efterligning af den racistiske diskurs, som cirkulerede omkring ham. Fordi efterligningen aldrig er fjern fra hån, bliver resultatet, at fantasien om at Armstrong var styret af sin natur blev brudt, hvilket udstiller grænserne for kontrol over den racialiserede krop.

Konklusion

Artiklen har undersøgt den danske medieoffentligheds modtagelse af Armstrongs koncerter i Tivoli 1933, ud fra et følelseshistorisk perspektiv. Gennem en analyse af de følelser, der cirkulerede omkring Armstrong, viser artiklen at følelser ikke blot var i periferien af samtalen om jazz, men var styrende for både oplevelsen og forståelsen af koncerterne. Ved at udvise følelsesudtryk, såsom latterliggørelse, frygt og fascination, blev der skabt et mulighedsrum, som tilbød bestemte læsninger af Armstrong, jazzmusik og sorthed. Armstrong fremstod som et fokuspunkt for pressen, hvori forestillinger om race og andethed kunne investeres og derved forhandles. Særligt de negative reaktioner på koncerten var medvirkende i den andetgørelse, der afskrev Armstrongs kunstneriske kunnen, ved at fremstille musikken som både farlig, forstyrrende og fremmed, mens pressens positive reaktioner ofte hvilede på koloniale forestillinger om raciale hierarkier, stereotyper og forbindelsen mellem sorthed og autenticitet, hvilket fastholdt Armstrong i en position som værende tættere på naturen. Samlet peger undersøgelsens resultater på vigtigheden af en stadig tættere forbindelse mellem dansk jazz- og følelseshistorie. Det følelseshistoriske blik på modtagelsen af koncerterne, gør det muligt at studere hvordan musikken blev følt og oplevet, og hvordan jazz og racial andethed i 1930'erne blev gjort meningsfulde, gennem disse processer.

Litteraturliste / Bibliography

- Ahmed, Sara 2004A: "Affective Economies". *Social Text*, 79 vol. 22;2, s.117-139. https://doi.org/10.1215/01642472-22-2_79-117
- Ahmed, Sara 2004B: "Collective Feelings: Or, the Impressions Left by Others". *Theory, Culture & Society* vol. 21;2, s. 25-42. https://doi.org/10.1177/0263276404042133
- Ahmed, Sara 2014: *The Cultural Politics of Emotion.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bønnelycke, Cecilie 2018: ""De uappetitligste fyre" – om følelsers rolle i dækningen af sædelighedsskandalen 1906-1907". *Temp – Tidsskrift for Historie* vol. 8;16, s. 81-99.
- Brown, Cecil; Dvinge, Anne; Fadnes, Peter Frost; Fornäs, Johan; Izard Høyer, Ole; Mazur, Marilyn; McEachrane, Michael; Tchicai, John 2014: "The Midnight Sun Never Sets: An Email Conversation about Jazz, Race and National Identity in Denmark, Norway and Sweden". Michael McEachcrane (red.): *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe*, Routledge, s. 57-58.
- Danbolt, Mathias 2025: *Tropaganda: Kunst, kolonialisme, og kampe om historien*. Strandberg Publishing.
- Duedahl, Poul 2017: "Den sorte kunst kommer til byen". Niels Arne Sørensen (red.): *Postordrecowboys – og andre fortællinger om danskernes møde med Amerika*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, s. 73-87.
- Duedahl, Poul og Johnny Wøllekær 2001: "Urskovsbrølet: Louis Armstrong I Odense 1933." *Odensebogen*: 172-188.
- Dvinge, Anne 2014: "'Between the Devil and the Deep Blue Sea': Afro-Danish jazz band Harlem Kiddies and discourses of race and resistance in 1940s Denmark" *African and Black Diaspora: An International Journal* vol. 7;1, s. 10-21. https://doi.org/10.1080/17528631.2013.858916
- Gusejnova, Dina 2016: "Jazz Anxiety and the European Fear of Cultural Change: Towards a Transnational History of a Political Emotion" *Cultural History* Vol. 5;1, s. 26-50. https://doi.org/10.3366/cult.2016.0108
- Hall, Stuart 1997: "The Spectacle of The Other." Stuart Hall; Jessica Evans; Sean Nixon (red.): *Representation,* London: Sage Publications, s. 215-257.
- Henson, Kristin K 2013: *Beyond the Sound Barrier: the Jazz Controversy in Twentieth-Century American Fiction*, London: Zed Books. https://doi.org/10.4324/9781315024318
- Lugones, Maria 2008: "The Coloniality of Gender" I *Worlds and Knowledges Otherwise*, spring.
- More, Hilary 2007: *Inside British Jazz: Crossing Borders of Race, Nation and Class*. Routledge.
- Rinner, Stefan 2022: "Slurs Under Quotation." *Philosophical Studies*, vol. 179: 1483-1494. https://doi.org/10.1007/s11098-021-01715-z

- Salamone, Frank 2002: "Laughin Louie: An Analysis of Louis Armstrongs Record and its relationship to African-American Musical Humor." *Humor (Berlin, Germany)*, vol. 15;1, s. 47-63. https://doi.org/10.1515/humr.2002.005
- Salamone, Frank 2013: *Music and Magic: Charlie Parker, Trickster Lives.* Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Scheer, Monique 2021: *Enthusiasm: Emotional Practices of conviction in Modern Germany.* Oxford: Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780198863595.001.0001
- Spanger, Marlene 2016: "Disturbance and Celebration of Josephine Baker in Copenhagen 1928: Emotional Constructions of Whiteness". Rikke Andreassen; Kathrine Vitus (red.): *Affectivity and Race: Studies from Nordic Contexts*, Routledge.
- Wiedemann, Erik 1982: *Jazz i Danmark: I tyverne, trediverne, og fyrrerne: En musikkulturel undersøgelse.* København: Gyldendal.

Jonas Nikolai Kolodziej – Historie, Cand. Mag.

Jonas@kolodziej.dk

CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

TVANGSFLYTNINGENS EKKO

En følelseshistorisk undersøgelse af sagen om tvangsflytningen fra Uummannaq i 1953

Af:
Theodor Lykketoft Bilgrav
Historie

ABSTRACT: This article examines how emotions were articulated, regulated, and negotiated in the case of the forced relocation of the Inughuit population of Uummannaq in 1953, from the 1950s to the 2000s. Drawing on Sara Ahmed's concepts of affective economies and stickiness, and Karen Vallgårda & Katrine Rønsig Larsen's concept of emotional echoes, the analysis traces how Danish authorities sought to control which emotions could be attached to the relocation, and how the relocated and their descendants reclaimed affective authority through legal processes and public debate from the 1980s onward.

NØGLEORD: Uummannaq, følelseshistorie, Inughuit, tvangsflytning, Grønland.

Indledning

> Det var med sorg, mange forlod stedet, men alle forstod, det var til fælles bedste.
> [Undersøgelsesudvalget 1994: 110]

Sådan lød en dansk myndighedsberetning i et telegram fra maj 1953, få uger efter den nordvestgrønlandske Inughuit-befolkning bosiddende i Uummannaq blev tvunget til at forlade deres hjem som resultat af den amerikanske etablering af Thule Air Base (nu Pituffik Space Base) i området (Gulløv 2017: 344). Begivenheden, der siden er blevet kendt som Thule-sagen, sendte befolkningen omkring 150 km nordpå til Qaanaaq-området (Harlang et al. 1999: 39). Telegrammets sætning rummer en dobbelthed, som tjener som indgang til sagen: sorgen over flytningen nævnes, men kobles i samme øjeblik til forståelse. Følelsen registreres, men ledsages af en ramme, der peger mod accept og nødvendighed. Allerede her rejser sig spørgsmål om, hvordan flytningen blev beskrevet, og hvilke følelser der blev gjort passende at knytte til den.

Fra statslig side blev flytningen fremstillet som en nødvendighed, der havde de flyttedes accept og forståelse (Undersøgelsesudvalget 1994: 110). Selvom erstatningskrav, rejst i årtiet efter flytningen, vidnede om, at reaktionen ikke kun var præget af forståelse og accept, var det først fra 1980'erne, i en kontekst præget af Hjemmestyrets indførelse og en styrket grønlandsk offentlighed, at flytningen for alvor blev genstand for historisk og politisk debat (Harlang et al. 1999: 80, 150). Begivenheden blev genfortolket og indskrevet i bredere diskussioner om koloniale relationer, ansvar og samtykke (Lynge 2002: 80). I 1996 anlagde foreningen Hingitaq 53, der repræsenterede en stor del af de tvangsflyttede og deres efterkommere, sag mod den danske stat med krav om anerkendelse og erstatning, og retssagen medførte en intens offentlig debat i både Grønland og Danmark (Lynge 2002: 26-27). Landsrettens dom i 1999 og den efterfølgende stadfæstelse i 2003 markerede et foreløbigt juridisk punktum, men ikke en afslutning på de historiske og affektive forhandlinger om sagen (Sørensen 2026).

Forskning om selve tvangsflytningen er begrænset. Først i 1985 blev tvangsflytningen genstand for akademisk behandling med *Thule - fangerfolk og militæranlæg,* der dokumenterede flytningen som tvungen (Brøsted & Fægteborg 1985). Bogen udløste i 1987 nedsættelsen af et undersøgelsesudvalg der i 1994 offentliggjorde deres rapport, populært kaldet Ziegler-rapporten efter udvalgets formand (Undersøgelsesudvalget 1994; Harlang et al. 1999: 6). Efter sagsanlægget i 1996 fulgte en række udgivelser, der prægede forståelsen af sagen (Harlang et al. 1999; Lynge 2002). Den eksisterende litteratur er dog i overvejende grad politiske skrifter, der kredser om begivenhedsforløb, ansvar og jura. Det værk der behandler sagens følelsesmæssige implikationer mest, er Per Walsøes *Thule farvel,* der med sine dybdegående interviews dokumenterer sagens følelsesmæssige aspekter, men bogen forbliver hovedsageligt dokumenterende og analyserer ikke aktivt følelsers historiske rolle (Walsøe 2003). Et følelseshistorisk perspektiv kan dermed synliggøre, hvordan magt ikke kun udøves gennem love og institutioner, men også gennem regulering af, hvilke følelser der gøres legitime at knytte til en begivenhed, såvel som opgøret med dette. På baggrund heraf undersøger jeg følgende: Hvordan blev følelser artikuleret, reguleret og forhandlet i sagen om tvangsflytningen af Inughuit-befolkningen fra Uummannaq i 1953 i perioden fra 1950'erne til 2000'erne?

Med udgangspunkt i Ahmeds forståelse af følelsers performativitet og Vallgårda & Larsens begreb om *'emotional echoes'* analyserer jeg myndighedsberetninger, personlige vidnesbyrd, litteratur og avisdækning. Artiklen indledes med en redegørelse for den følelseshistoriske tilgang, hvor jeg præsenterer det analytiske apparat, placerer undersøgelsen i den eksisterende forskning og præsenterer kildematerialet. Herefter følger analysen, der bevæger sig kronologisk fra myndighedernes følelsesregulering i 1950'erne og 1960'erne over årtiers affektiv tavshed og frem til aktiveringen og genforhandlingen af sagen fra 1980'erne til start 2000'erne.

Den følelseshistoriske tilgang

Følelseshistorisk forskning bygger på erkendelsen af, at følelser er historisk og kulturelt formede fænomener. Med afsæt i dette felt kombinerer jeg mere specifikt Sara Ahmeds og Karen Vallgårda & Katrine Rønsig Larsens teoretiske begreber for at undersøge, hvordan følelser både cirkulerer i det sociale rum og transformeres over tid. Ahmeds følelsesteori er særlig brugbar, fordi hun flytter

analysen fra "hvad er følelser?" til "hvad gør følelser?" (Ahmed 2004a: 4). Følelser er dermed ikke noget, individer bare har, men relationelle kræfter, der skaber sociale grænser og positioner (Ahmed 2004a: 12). Følelser er således med til at definere, hvem der kan høre til, hvem der fremstår troværdig eller legitim, og hvem der placeres som fremmed eller problematisk. Centralt står begrebet 'affektive økonomier' (*affective economies*),[1] der fungerer som overordnet ramme for at forstå, hvordan følelser distribueres, cirkuleres og tillægges politisk betydning: "feelings do not reside in subjects or objects, but are produced as effects of circulation" (Ahmed 2004a: 8). Inden for denne ramme er begrebet 'klistren' (*stickiness*) særlig relevant. Klistren betegner det, cirkulationen efterlader: følelser sætter sig fast ved bestemte objekter som en virkning af tidligere kontakt, idet "stickiness is an effect of surfacing, as an effect of the histories of contact between bodies, objects, and signs" (Ahmed 2004a: 90). Ahmed bruger desuden begrebet 'alignment' til at beskrive, hvordan følelser orienterer kroppe mod eller væk fra hinanden og skaber fællesskaber og grænser (Ahmed 2004a: 53; Ahmed 2004b: 33). Hvor Ahmeds øvrige begreber lader sig oversætte uden at miste hendes anvendelse, bevarer jeg alignment på engelsk, da en dansk oversættelse som "rettethed", "orientering" eller "afstemning" kun delvist indfanger dets betydningsfelt, som i Ahmeds anvendelse både er en kropslig orientering, en affektiv samstemning og en politisk positionering. Alignment er desuden sammenvævet med klistren, eftersom følelser klistrer til objekter, og denne klistren skaber fællesskaber ved at aligne kroppe i bestemte retninger.

Hvor Ahmed undersøger følelsers cirkulation i det sociale rum, tilføjer Vallgårda & Larsens begreb 'emotional echoes' en afgørende tidslig dimension. Jeg har valgt at bevare den engelske betegnelse, da Vallgårda & Larsen anvender både substantivformen "echoes" og procesformen "echoing" for at understrege følelsers aktive gentagelse og transformation over tid. Vallgårda & Larsen definerer emotional echoing som en proces, hvor mennesker trækker på kulturelle mønstre, "echoing other people's bodily practices as well as vocabulary, topoi, metaphors, and narrative plots" (Vallgårda & Larsen 2021: 5). Centralt er, at det ikke handler om mekanisk kopiering, men at processen indebærer "refractions, slippages, and adaptations [...] [that] gradually lead to the invention of new emotional meanings" (Vallgårda & Larsen 2021: 5). I min anvendelse benytter jeg begrebet til at omfatte

[1] Ahmed adskiller ikke affekt fra følelse, og jeg følger hendes eksempel ved at anvende affekt og følelse synonymt i artiklen (Ahmed 2004b: 39).

selvekko, hvilket dækker over, hvordan mennesker ekkoer deres egne tidligere følelsesudtryk. De tvangsflyttedes beretninger fra 1990'erne analyseres derfor som emotional echoing af deres egne oplevelser fra 1953, nu filtreret gennem nye kulturelle repertoirer og politiske kontekster. Ahmeds følelsesbegreber og emotional echoes fungerer komplementært: hvor Ahmed viser hvad følelser gør, hvordan de klistrer til objekter, skaber grænser mellem "os" og "dem", og cirkulerer som magtfulde kræfter, belyser emotional echoes hvordan disse følelsesmønstre bevæger sig over tid og forandres.

Kildematerialet består af danske myndighedsberetninger, interviews med de tvangsflyttede og deres efterkommere, grønlandske avisartikler, såvel som historiske fremstillinger fra 1980'erne til start 2000'erne. Jeg tilgår kilderne som affektive praksisser i sig selv, forstået som tekster, der skaber, regulerer og formidler følelser, samtidig med at de er produkter af magtstrukturer og historiske positioner. Rapporter og litteratur om tvangsflytningen rummer en kildemæssig dobbelthed, da teksterne både fungerer som forskning og som historisk materiale, der selv indgår i den affektive produktion af fortællingen om flytningen.

Ziegler-rapporten består af over 500 siders materiale og fungerer både som indgang til 1950'ernes myndighedssyn og som kilde til, hvordan staten i 1980'erne og 1990'erne fortolkede flytningen (Undersøgelsesudvalget 1994). Walsøes *Thule farvel* (2003) udgør det mest direkte kildegrundlag til Inughuit-befolkningens egne stemmer. Walsøe, der var advokat for de tvangsflyttede fra 1987 og frem til 1993, vendte i 1996 tilbage til Grønland "for at høre og bevare deres personlige beretninger" (Walsøe 2003: 9). I bogen interviewes ikke kun de tvangsflyttede og deres efterkommere, men også grønlandske politikere, der var knyttet til sagens politiske efterspil (Walsøe 2003: 213). Beretningerne, indsamlet over 40 år efter flytningen, må læses som retrospektive og formet af erindringsarbejde og politiske kampe. De kan ikke rekonstruere de tvangsflyttedes samtidige følelsesliv i 1953, men er afgørende for at forstå det affektive efterliv, der genaktiveres fra 1980'erne og frem. Aqqaluk Lynges *The Right to Return* (2002) internationaliserer sagen ved at knytte de tvangsflyttedes erfaringer til bredere rettighedsdiskurser for oprindelige folk, mens avisartikler fra den grønlandske avis Atuagagdliutit belyser de affektive diskurser, der cirkulerede i den grønlandske offentlighed under retssagen.

Den nyere grønlandshistoriske forskning har vist, hvordan tidlige danske fremstillinger positionerede grønlændere som objekter for en civilisatorisk mission (Rud 2017: 13; Holm 2000: 53). Først i kølvandet på Hjemmestyrets indførelse i 1979 sker der en markant vending, hvor grønlandske perspektiver og stemmer i stigende grad sættes i centrum for historieskrivningen (Holm 2000: 55-56; Olsen 2005). Min følelseshistoriske tilgang trækker på denne nyorientering både gennem de kilder, den har frembragt, og gennem dens fokus på grønlandske perspektiver.

Samtidig knytter undersøgelsen an til den postkoloniale forskning, der har påvist, hvordan koloniale magtrelationer fortsætter efter formel afkolonisering, ikke mindst gennem vedvarende kulturelle og diskursive strukturer (Said 1994: 9; Jazeel 2019: 5). Den danske stats håndtering af Inughuit-befolkningen i 1953 og den efterfølgende officielle fortælling må netop forstås som del af en sådan bredere videns- og magtorden. Gayatri Chakravorty Spivak argumenterer i "Can the Subaltern Speak?" for, at marginaliserede grupper ofte ikke kan komme til orde inden for de epistemiske rammer, som kolonialismen har efterladt (Spivak 2010). Når deres stemmer oversættes og gøres begribelige i en akademisk diskurs, bliver de samtidig approprieret og forvrænget i en sådan grad, at de ikke længere kan betragtes som egentligt "subalterne" (Spivak 2010: 40). Spivaks kritik retter sig mod hendes kolleger i Subaltern Studies-gruppen, der havde en ambition om at bedrive historieskrivning nedefra uden nødvendigvis at arbejde med en poststrukturalistisk forståelse af subjektet, stemme og agency (Spivak 2010: 38). Problematikken er særligt relevant for forskningen om tvangsflytningen, hvor store dele af dokumentationen er produceret af danske myndigheder og forskere, og de tvangsflyttedes erfaringer dermed er filtreret gennem et dansk institutionsblik. Det gør det nødvendigt at være metodisk opmærksom på, hvem der får taleret og under hvilke betingelser, både i kilderne fra 1950'erne og i den senere forskning om tvangsflytningen. Min analytiske anvendelse af emotional echoes tilbyder dog en tilgang, der kan omgå Spivaks problematik. Hvor Spivak advarer om, at den subalterne stemme bliver forvrænget og approprieret, når den oversættes til akademisk diskurs, søger emotional echoes ikke efter den autentiske, oprindelige stemme fra 1953. I stedet undersøger begrebet, hvordan følelser kommunikeres og transformeres gennem forskellige historiske kontekster (Vallgårda & Larsen 2021: 5). Transformationen og kontekstafhængigheden bliver dermed genstandsfeltet, ikke den 'egentlige' stemme bag artikulationerne.

Telegrammet og det fælles bedste

Telegrammet der blev nævnt indledningsvist, er en afgørende indgang til en følelseshistorisk analyse af sagen om tvangsflytningen. Den viser, hvordan tvangsflytningen i myndighedskilderne fra starten gøres til et følelsesobjekt, et historisk "noget", hvortil bestemte følelser aktivt knyttes, mens andre holdes væk:

> Det var med sorg, mange forlod stedet men alle forstod, det var til fælles bedste: Mange fangere har bedt mig hilse departementschefen og takke for den hjælp, der allerede er blevet dem ydet i form af udrustning samt for løfte om nye og gode huse til erstatning for dem, de forlod i Thule [Undersøgelsesudvalget 1994: 110]

Sådan skrev inspektør for Nordgrønland Egon Mørck Rasmussen til departementschef Eske Brun i Statsministeriets grønlandsdepartement i maj 1953, få uger efter tvangsflytningen (Brøsted & Fægteborg 1985: 9). Det er en indberetning udvekslet mellem to højtstående embedsmænd i den danske administration af Grønland, og det afspejler dermed den følelsesramme, som myndighederne konstruerede omkring flytningen. Formuleringen "Det var med sorg, mange forlod stedet" åbner for en affektiv dimension, men sorgen får kun lov at eksistere i samme åndedrag, som den neutraliseres: "men alle forstod, det var til fælles bedste". Sorgen fremstilles ikke som protest eller uret, men som en værdig og rationelt accepteret følelse. Den bliver en overgangsfølelse, der bekræfter beslutningen frem for at udfordre den. Med Ahmeds begreb om følelsers klistren kan man sige, at sorgen her klistres til forståelse og fællesskab, ikke til vrede eller tab. Den affektive energi ledes væk fra modstand og ind i accept (Ahmed 2004a: 90).

Når Mørck Rasmussen skrev "fælles bedste", indskrev han flytningen i et kollektivt gode og opløste dermed forskellen mellem statens politiske interesser og fangernes konkrete tab af land og fangstmuligheder. Interessen blev fremstillet som delt, selvom konsekvenserne var asymmetriske. "Fælles" fungerede som en affektiv sammenlimning, der aktivt alignede de tvangsflyttede med myndighederne og staten gennem taknemmelighed og forståelse (Ahmed 2004a: 53). Telegrammets afslutning understregede dette: fangere "takker for den hjælp" og for løftet om nye huse. Taknemmeligheden vendte følelsen opad mod staten og etablerede et moralsk hierarki, hvor

myndighederne fremstod som giveren, og de tvangsflyttede som modtageren. Denne alignment gjorde modstand vanskelig, fordi de tvangsflyttede, positioneret som modtagere af en gave, ikke kunne klage uden at fremstå utaknemmelige. Følelser var tilladte, så længe de blev ledsaget af forståelse og taknemmelighed, og de blev legitime i det omfang, de underordnedes det "fælles bedste" og bekræftede beslutningen som nødvendig og retfærdig.

Erstatningskrav og tavshed

Myndighedernes narrativ blev dog udfordret med erstatningssagerne. Allerede i april 1954 rejste fangerrådet et erstatningskrav for bl.a. tab af gode fangstområder (Undersøgelsesudvalget 1994: 351). Da inspektør Mørck Rasmussen sendte en afskrift af fangerrådets forhandlinger til Grønlandsministeriet, blev erstatningsspørgsmålet dog ikke nævnt, og kravet blev dermed ikke videreført (Undersøgelsesudvalget 1994: 351). Da kravet blev rejst igen i 1960, påbegyndte Grønlandsministeriet en undersøgelse af det økonomiske tab, men sagen blev aldrig fulgt op (Undersøgelsesudvalget 1994: 13, 358; Brøsted & Fægteborg 1985: 110).

I en samtale med Ziegler-udvalget forklarede Claus Bornemann, der var ansat hos landshøvdingen i perioden 1957-1962, at den "almindelige indstilling i Godthåb og København" var, at Qaanaaq "i sig selv var en slags erstatning" (Undersøgelsesudvalget 1994: 379). Ved at definere Qaanaaq som allerede indløst erstatning forsøgte myndighederne at knytte retfærdighed til flytningen. Den affektive konsekvens var, at hvis Qaanaaq var erstatningen, blev de fortsatte krav et udtryk for urimelighed, og negative følelser kunne dermed lettere fremstilles som overflødige. Bornemann beskrev desuden, at ministeriet "handlede hen over hovedet på landshøvdingen", og afgørende, at han havde en "fornemmelse af, at erstatningssager var et irritationsmoment i ministeriet" (Undersøgelsesudvalget 1994: 379). "Irritationsmoment" peger på en affektiv økonomi, hvor erstatningsspørgsmålet ikke blev behandlet som legitim smerte, men som administrativ gene, hvor irritation cirkulerede institutionelt.

Et andet eksempel på, hvordan følelsespolitikken blev udfordret inden for et dansk styret offentlighedsrum før 1980'erne, ses i Ziegler-rapportens omtale af et indlæg i tidsskriftet *Grønland* i 1966 (Undersøgelsesudvalget 1994: 172). I indlægget gengav distriktslæge Ole Skov en gammel

fangerkones udsagn om, at hun hørte ”befalingen om, at alle i Thule uden undtagelse skulle forlade deres huse og flytte til Qaanaaq,” og at ”Der var mange, der stædigt blev ved med at tale om at blive, men det hed sig, at alle skulle flytte, ellers ville man blot blive tvangsforflyttet” (Undersøgelsesudvalget 1994: 172). Ordet ”stædigt” er affektivt ladet og modsiger direkte Mørck Rasmussens udlægning i telegrammet fra 1953. Det peger på en vedvarende binding til stedet og et stærkt ønske om at blive. Denne stædighed var en affektiv friktion i den ellers regulerede fortælling, en rest af modstand, som ikke lod sig indoptage i fortællingen om nødvendighed og det ”fælles bedste”.

Det affektive modtræk kom umiddelbart efter i Eske Bruns svar. Brun understregede, at fangerrådet i 1953 selv blev ”enige om, at man ønskede at flytte” og slog fast, at ”Det var helt klart, at der under ingen omstændigheder skulle være tale om en tvangsforflytning” (Undersøgelsesudvalget 1994: 172-173). Afgørende var Bruns karakteristik af befolkningen som ”en befolkning, som altid har været vant til at føre en nomadetilværelse” (Undersøgelsesudvalget 1994: 173). Ved at fremstille Inughuit som naturligt mobile nomader forsøgte Brun at klistre flytningen til noget kulturelt passende, hvilket var en essentialisering, der minimerede de tvangsflyttedes ret til at opleve tab af specifikt land. Som senere postkolonial forskning har påvist, har sådanne fremstillinger af oprindelige folk som naturligt nomadiske ofte været kendetegnende for koloniale legitimeringsdiskurser (Rud 2017: 13).

Selv med indlægget i *Grønland* og erstatningskravene var forløbet fra 1953 til 1980’erne præget af tavshed om tvangsflytningens uret. Den grønlandske politiker Josef Motzfeldt reflekterede senere over, hvordan man gennem mange år forsøgte at “fortrænge den oplevelse, skubbe oplevelsen fra sig” (Walsøe 2003: 235). Denne fortrængning var ikke blot individuel, men en affektiv regulering under koloniale magtforhold. Motzfeldt forklarede fortrængningen som en dobbelt bevægelse, hvor det at acceptere uretten krævede aktiv glemsel af følelserne, både som overlevelsestrategi og som forsvar for egen stolthed (Walsøe 2003: 235). Aqqaluk Lynge, grønlandsk politiker og daværende præsident for Inuit Circumpolar Council (ICC), forklarede ligeledes årtiernes tavshed som et spørgsmål om stolthed, men lagde også vægt på myndighedernes følelsesregulering:

> Et afgørende element i stoltheden ligger i, at det tager lang tid at nå til det tidspunkt, hvor man taler om det her. Der danner sig en slags myte omkring beslutningen, og desuden bliver de bombarderet med de danske myndigheders kontante holdning til det der. »Det var ikke nogen tvangsflytning« [Walsøe 2003: 230-231]

Lynges pointe understreger, hvordan kulturelle følelsesnormer hos de tvangsflyttede, særligt stoltheden, interagerede med myndighedernes diskursive magt, der skabte en fortælling, hvor alternative fortolkninger blev gjort illegitime. Med Ahmeds perspektiv kan den vedvarende afvisning af tvang forstås som en regulering af, hvilke følelser der kunne klistre til flytningen. Som det ses med erstatningskravene og indlæggene i *Grønland*, formåede myndighederne ikke at få forståelse og taknemmelighed til at klistre til begivenheden, som oprindeligt forsøgt, men gennem insisteren på nødvendighed og accept blev det ligeledes vanskeligt at etablere tvang og uret som legitime affektive positioner. Når tvang afvises som kategori, svækkes også vreden som legitim respons. I samspillet mellem myndighedernes diskursive kontrol og de tvangsflyttedes egne følelsesnormer opstod en affektiv økonomi, hvor tavshed fremstod som den mest rationelle, og socialt mulige, position.

Genaktivering og Ziegler-rapporten

I begyndelsen af 1980'erne gennemgik sagen en fundamental udvikling fra et administrativt anliggende til et åbent følelsespolitisk konfliktfelt. Denne udvikling kan forstås som en proces af affektiv konfiguration, hvor individuelle og kollektive erfaringer fik form gennem cirkulerende følelsesudtryk i det offentlige rum (Vallgårda & Larsen 2021: 5). I 1970'erne opstod et nyt politisk klima i Grønland, hvor de negative følger af den danske administration blev synlige, og befolkningen ikke længere kun ville "være tilskuere", hvilket resulterede i Hjemmestyrets indførelse i 1979 (Olsen 2005: 8). I denne nye historiske kontekst fandt spørgsmålet om tvangsflytningens uret et frugtbart rum for genaktivering. Her bliver emotional echoes afgørende, fordi begrebet belyser, hvordan genaktiveringen trak på fortidens følelsesudtryk og gav dem nye betydninger (Vallgårda & Larsen 2021: 5).

Med førsteudgivelsen af *Thule - fangerfolk og militæranlæg* i 1985 skete der et brud i fortællingen. Brøsted & Fægteborg udfordrede eksplicit den officielle fortælling om frivillighed og påviste, at

Thules befolkning hverken blev spurgt eller reelt havde mulighed for at sige nej (Brøsted & Fægteborg 1985: 9-11). Bogen fungerede som et affektivt omdrejningspunkt, der udfordrede myndighedernes fortælling og fik vrede, indignation og krav om retfærdighed til at fremstå som naturlige reaktioner på tvangsflytningen. Ved at trække på internationale paralleller om oprindelige folks rettigheder blev sagen indskrevet i en global rettighedsdiskurs (Brøsted & Fægteborg 1985: 12).

Hvad der i årtierne efter flytningen havde været næsten tavst, blev nu italesat som et varigt affektivt eftermæle og endda et traume. Som Josef Motzfeldt forklarede: ”da jeg talte med to beboere - to ældre damer - på alderdomshjemmet i Qaanaaq i 1986, som fortalte mig om det, der skete dengang: det traumatiske i Thule” (Walsøe 2003: 234). Uretten lå ikke blot i selve tvangsflytningen, men i de affektive ar, den havde sat. Oplevelsen fra 1953 genlød i 1980’erne, men med en ny betydning, formuleret som ‘traume’ og dermed gjort til en legitim grund for politisk handling.

Det mest håndgribelige udtryk for den følelsespolitiske forskydning var, at den daværende Avanersuup Kommunia, i 1985 genrejste erstatningskravet som direkte konsekvens af bogen (Brøsted & Fægteborg 1985: 216). Erstatningskravet markerede overgangen fra affektiv genaktivering til institutionel handling. Den statslige reaktion materialiserede sig i nedsættelsen af Ziegler-udvalget i 1987, der offentliggjorde sin rapport i 1994. Selvom rapporten præsenterede sig som neutral og anerkendte “omkostninger af følelsesmæssig art” som ”et offer, der er bragt af befolkningen”, kan den ses som et forsøg på affektiv genkontrol (Undersøgelsesudvalget 1994: 330). Anerkendelsen af omkostningerne indeholdt en klar underliggende logik, hvor flytningen blev fremstillet som en nødvendighed, ikke som den skandalesag, den i 1980'erne var blevet. Rapporten konkluderede, ”at myndighederne i hele forløbet har bestræbt sig på at inddrage den lokale befolkning i beslutningsprocessen” og at der ikke var ”udtrykt nogen form for trusler eller udøvet nogen form for tvang” (Undersøgelsesudvalget 1994: 190).

Ziegler-rapporten reproducerede dermed dele af myndighedernes følelsesfortælling fra 1950’erne. I både telegrammet fra 1953 og rapporten i 1994 blev sorgen anerkendt, men understreget som en nødvendighed: ”fælles bedste” i 1953 og ”offer” i 1994 (Undersøgelsesudvalget 1994: 110, 330). Myndighedernes følelsesregulerende strategier fra 1953 genlød i 1994, men under forandrede

betingelser: de tvangsflyttede havde gennem erstatningskravet i 1985 gjort vrede og uret til offentlig virkelighed, og staten kunne ikke længere ensidigt definere følelsesnarrativet.

Hingitaq 53 og konkurrerende affektive økonomier

Ziegler-rapporten var med sin konklusion om, at der ikke havde været tale om tvang, en klar skuffelse for de tvangsflyttede og deres efterkommeres kamp. Rapporten blev senere kritiseret af Aqqaluk Lynge, som skrev, at den forsøgte at "feje sagen ind under gulvtæppet" (Harlang et al. 1999: 165). I 1950'erne kunne en sag parkeres administrativt, og i 1980'erne forsøgte man at afslutte den med et undersøgelsesudvalg, men med sagsanlægget i 1996 blev situationen grundlæggende ændret. Staten var nu tvunget til at optræde som adresserbar aktør og ikke blot neutral administrator.

I 1996 gik næsten 500 af de tvangsflyttede og deres efterkommere sammen om oprettelsen af foreningen Hingitaq 53 med det formål at sagsøge staten (Lynge 2002: 27). Ifølge Lynge skete dette i direkte protest mod det, man oplevede som en "hostile attitude toward the truth" fra myndighederne (Lynge 2002: 26). Betegnelsen "hostile" tydeliggjorde, at myndighedernes afvisning af tvang ikke blot blev opfattet som en juridisk vurdering, men som en følelsespolitisk handling - en fjendtlighed mod de tvangsflyttedes erindring og oplevelse.

Med Ahmeds følelsesteori bliver det tydeligt, hvordan der her blev etableret konkurrerende affektive økonomier, som alignede kroppe i modsatrettede retninger (Ahmed 2004b: 33). Hvor myndighedernes tidligere følelsespolitik havde forsøgt at rette de tvangsflyttede mod accept og taknemmelighed, udfordrede Hingitaq 53 denne orientering og omkodede flytningen som tvang og uret. Resultatet var en affektiv polarisering, hvor staten og de tvangsflyttede samledes i hver sin retning. Det, der siden 1950'erne havde udspillet sig som spændinger i forskellige sfærer, trådte i 1990'erne frem som et eksplicit brud mellem et kollektivt "os" og et statsligt "dem". Organiseringen i Hingitaq 53 markerede et skift i følelseserfaringernes form. Det, der i 1950'erne fremstod som spredte, private oplevelser, blev nu omdannet til et kollektivt juridisk subjekt. Uusaqqak Qujaukitsoq fremhævede i forordet til *The Right to Return*, at organiseringen gjorde det muligt at "stand up" og tro på retfærdighed (Lynge 2002: 7).

Hvis retten var konfliktens formelle scene, var avisoffentligheden dens affektive arena. I den grønlandske avis Atuagagdliutits artikel "Længslen efter Uummannaq" fra april 1999 blev der beskrevet en stemning af "formørket tristhed" i retslokalet, idet Thule-beboere vidnede (Atuagagdliutit 1999a: 12). Retten blev dermed gjort til en affektiv scene - den blev ikke kun et sted for juridiske argumenter, men et rum hvor historisk erfaring krævede respons. Et dansk dagblad blev også kritiseret af Atuagagdliutit for at skabe indtryk af "griskhed" hos de tvangsflyttede, en vinkling der forsøgte at flytte den moralske tyngde fra statens handlinger til sagsøgernes karakter (Atuagagdliutit 1999b: 12). At Atuagagdliutit udpegede og gik i rette med denne fremstilling viser, hvordan avisdækningen ikke blot afspejlede, men aktivt deltog i følelsesforhandlingen om sagen. Erstatningen blev i denne kamp et særligt ladet objekt, fordi det kunne bære to modstridende affektive økonomier: i en grønlandsk kontekst fungerede erstatning som symbol på anerkendelse, hvor beløbet markerede ansvar og respekt, mens det i en dansk mediekontekst kunne fungere som indikator for opportunisme, hvor fokus blev forskudt til millionbeløb og proportionalitet.

Generationel sorg i 1990'erne

Når Birthe Nielsen i 1999 blev interviewet om sine forældres oplevelse af tvangsflytningen, fortalte hun: "jeg tror det var et mareridt for dem" og forklarede, at "mine forældre fortalte aldrig særligt meget om flytningen. Det var noget med følelser, og det var meget tragisk" (Atuagagdliutit 1999a: 12). At Nielsen brugte "mareridt" og "tragisk" til at beskrive sin fortolkning af forældrenes tavshed viser, hvordan smerten blev transmitteret på tværs af generationer, selv når den ikke blev formuleret. Tavsheden var her ikke fraværet af følelser, men netop udtryk for deres styrke. I årtier kunne tavshed læses som stiltiende accept, men det, der tidligere fremstod som samtykke, kunne i et andet affektivt og politisk klima omkodes som tegn på afmagt. Med emotional echoing kan 1990'ernes artikulation forstås, ikke som "genfortælling", men som en proces, hvor de tvangsflyttede trak på tilgængelige kulturelle følelsesrepertoirer - rettighedsdiskurser, traumebegreber og juridiske kategorier - og gennem denne gentagelse skabte nye betydninger (Vallgårda & Larsen 2021: 5).

Hvor myndighedskilderne fra 1950'erne reducerede flytningen til logistik, udtrykte de personlige beretninger i *Thule farvel* en dyb eksistentiel smerte. Sofie Eipe, der var tredive, da hun blev

tvangsflyttet i 1953, forklarede, at hun var ”bange” og at ”Da de kom i 1953 og sagde, at vi skulle flytte på fire dage, følte jeg, at vi forsvandt som mennesker” (Walsøe 2003: 47, 52). Sorgen havde siden udviklet sig: ”Jeg har efterhånden lært at tale om det uden at blive ked af det og bryde ud i gråd. I dag bliver jeg nærmest vred” (Walsøe 2003: 47). Denne udvikling mod konfrontatorisk kanalisering stod i skarp kontrast til 1950’ernes affektive økonomi, hvor "accept”, ”forståelse” og endda ”taknemlighed” blev klistret til flytningen. I 1990’erne kunne negative følelser legitimt hæfte sig til begivenheden som udtryk for uret.

Sorgen gjaldt ikke blot tabet af hjem, men også af identitet og historie. Iggiánguâq Odâq, der havde været tilflytter til Uummannaq, før han blev tvangsflyttet, satte ord på den dybe affektive tilknytning: ”Det er der, deres afdøde børn, mødre og fædre var begravet, og derfor ville ingen forlade dem. Det var især det, som var tungt for dem dengang” (Walsøe 2003: 47). Følelserne var kollektive erfaringer, der hæftede sig til det tabte område. Uummannaq havde gennem generationer akkumuleret affektiv værdi - gennem forfædrenes tilstedeværelse, gennem fangst og hverdagsliv - en værdi der ikke bare kunne overføres til et nyt sted.

Måden følelserne blev transformeret, når de blev givet videre til næste generation, var et eksempel på emotional echoing. Den grønlandske politiker Daniel Skifte forklarede, at den generation, der blev flyttet, ”bed smerten i sig”, mens deres børn fungerede som ”talerør”, og understregede at, “Vreden over det, der skete, er sandsynligvis mere fremme hos næste generation” (Walsøe 2003: 220). Anden generation gentog ikke blot første generations smerte, men transformerede den gennem nye vokabularer og politiske rammer. Hvor første generation oplevede chok og måtte koncentrere sig om overlevelse, transformerede anden generation, i en kontekst med Hjemmestyre og rettighedsdiskurser, den nedarvede smerte til vrede og krav om retfærdighed. Gennem denne emotional echoing blev følelserne historisk produktive. Sorgen genlød som vrede, tavsheden som politisk tale, den individuelle smerte som kollektiv anklage.

Dom og sagens affektive efterliv

Når dommen i landsretten faldt i 1999, skabte den ikke en endelig afslutning, men et nyt affektivt mønster, hvor anerkendelse og afvisning eksisterede side om side. Landsretten fastslog, at

befolkningen ikke flyttede frivilligt, og tilkendte Hingitaq 53 en erstatning på en halv million kroner, men resultatet var præget af ambivalens (Walsøe 2003: 248). Utilfredsheden med dommens omfang førte til, at sagen blev anket til Højesteret med krav om højere erstatning og anerkendelse af retten til selve området, som Inughuit-befolkningen blev tvangsflyttet fra (Lynge 2002: 41). Højesteret stadfæstede dog senere landsrettens dom (Sørensen 2026), og oplevelsen af ikke at blive hørt i 1953 genlød dermed i oplevelsen af en ufuldstændig retfærdighed i 1999.

Aqqaluk Lynge kritiserede, at retten afgrænsede erstatningen til dem, der selv huskede flytningen, og dermed udelukkede børn under fire år og deres efterkommere (Lynge 2002: 35). Han fremhævede, at "the loss of history, inherited lands, and [...] the pain they witnessed in their parents for decades" ikke kræver direkte erindring for at være virkelig (Lynge 2002: 35). Rettens afgrænsning knyttede erstatning til individuel hukommelse og direkte oplevelse og rummede dermed ikke den generationelle affektive dynamik, der drev retfærdighedskampen i 1980'erne og 1990'erne. Kort efter domsafsigelsen kom en officiel undskyldning fra statsminister Poul Nyrup Rasmussen, der eksplicit anerkendte uretten (Walsøe 2003: 250-251), men anerkendelsen landede i et komplekst affektivt landskab, og konflikten fortsatte ind i 2000'erne. Her fungerede bøgerne *Thule farvel* (2003) og *The Right to Return* (2002) som platforme, der stabiliserede og cirkulerede følelser på tværs af tid og arenaer: den ene som affektivt arkiv for de tvangsflyttedes egne beretninger, den anden ved at knytte sagen til oprindelige folks rettigheder og dermed løfte den ind i en international ramme (Lynge 2002: 7-8).

Alligevel markerede undskyldningen og landsrettens anerkendelse af tvang og uret, hvor langt den affektive forhandling i 1990'erne var nået siden 1950'erne og 1960'erne. Afvisningen af tvang og myndighedernes følelsesregulering, hvor erstatningskrav blev mødt med års tavshed, og hvor tab og tvang ikke måtte klistre til flytningen, var brudt op gennem 1980'ernes og 1990'ernes vedvarende følelsesopbrud.

Konklusion

Denne artikel har undersøgt, hvordan følelser blev artikuleret, reguleret og forhandlet i sagen om tvangsflytningen fra 1950'erne til 2000'erne. Med Ahmeds begreber om affektive økonomier og

klistren er det blevet muligt at forstå, hvordan myndighederne søgte at styre følelsernes cirkulation og binding. Allerede i telegrammet fra 1953 blev sorg neutraliseret gennem en kobling til forståelse og "fælles bedste", og gennem de følgende årtier blev en affektiv økonomi etableret, hvor accept var den legitime position. Magtforholdet var, i samspil med den stolthed, som Lynge og Motzfeldt fremhæver, med til at opretholde denne fortælling og resulterede i årtiers relativ tavshed om tvangsflytningens uret. Reguleringen var dog aldrig fuldstændig: erstatningskrav og kritiske røster vidnede om, at tvang og uret også klistrede til flytningen, men blev behandlet som administrative forstyrrelser.

Med afsæt i Vallgårda & Larsens begreb emotional echoes har analysen vist, hvordan følelser fra 1953 blev genaktiveret og transformeret fra 1980'erne og frem. Det, der tidligere var spredte erstatningskrav og private erfaringer, blev nu artikuleret som kollektiv uret, og retssagen fra 1996 markerede kulminationen på denne affektive genforhandling med eksplicit konkurrerende affektive økonomier. Landsrettens dom i 1999 og Poul Nyrup Rasmussens officielle undskyldning markerede, hvor langt den affektive forhandling var kommet - fra myndighedernes fastholdelse af "fælles bedste" og frivillighed til juridisk anerkendelse af tvang og uret. Men dommens afgrænsning af erstatning til dem, der personligt huskede flytningen, var et slående eksempel på den vedvarende kløft mellem de tvangsflyttedes og myndighedernes forståelse af flytningens affektive efterliv.

Tvangsflytningens ekko er ikke blot et billede på erindring, men på følelsers evne til at cirkulere, forandre sig og vende tilbage som politisk kraft. Det er fundamentalt en følelseshistorisk analyse om kolonial magtudøvelse og postkolonial modstand, hvor en marginaliseret gruppes kamp for at generobre affektiv autoritet omdannede statslig kontrol til politisk retfærdighedskrav.

Litteraturliste

- Ahmed, Sara (2004a): *The Cultural Politics of Emotion.* Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Ahmed, Sara (2004b): "Collective Feelings: Or, the Impressions Left by Others". *Theory, Culture & Society* 21 (2), s. 25-42. https://doi.org/10.1177/0263276404042133
- Atuagagdliutit/Grønlandsposten, (1999a): "Længslen efter Uummannaq", 13. april 1999, 12.
- Atuagagdliutit/Grønlandsposten, (1999b): "Mens vi venter på afgørelsen", 27. april 1999, 12.
- Brøsted, Jens & Mads Fægteborg (1985): *Thule - fangerfolk og militæranlæg.* Akademisk Forlag, Viborg.
- Gulløv, Hans Christian (red.) (2017): *Grønland: den arktiske koloni.* Gads Forlag, København.
- Harlang, Christian, Aqqaluk Lynge & Henrik Karl Nielsen (1999): *Retten til Thulelandet.* Dike, København.
- Holm, Mogens (2000): "Grønlands Grønlandsforskning: Vejen til vidensbaseret udvikling?". *Politica: tidsskrift for politisk videnskab* 32 (1), s. 54-60. https://doi.org/10.7146/politica.v32i1.68347
- Jazeel, Tariq (2019). *Postcolonialism.* London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315559483
- Lynge, Aqqaluk (2002): *The Right to Return.* Forlaget Atuagkat, Nuuk.
- Olsen, Tupaarnaq Rosing (2005): *I skyggen af kajakkerne: Grønlands politiske historie 1939-79.* Forlaget Atuagkat, Nuuk.
- Rud, Søren (2017): *Colonialism in Greenland: Tradition, Governance and Legacy.* Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-3-319-46158-8
- Said, Edward W. (1994): *Culture and Imperialism.* Vintage Books, New York.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2010): "Can the Subaltern Speak?", revised edition. Rosalind C. Morris (red.): *Can the Subaltern Speak?: Reflections on the History of an Idea.*, Columbia University Press, New York, 21-80.
- Undersøgelsesudvalget af 4. juni 1987 (1994): *Beretning om undersøgelse af de nærmere omstændigheder i forbindelse med flytningen af Thulebefolkningen i 1953 fra det nuværende forsvarsområde til Qaanaaq.*

- Vallgårda, Karen & Katrine Rønsig Larsen (2021): "Emotional Echoes: Young People, Divorce, and the Public Media, 1960-2000", *Journal of Social History*, 55 (1), s. 226-253. https://doi.org/10.1093/jsh/shaa030
- Walsøe, Per (2003): *Thule farvel.* Tiderne skifter, Viborg.

Hjemmesider

- Sørensen, Bo Wagner (sidst ændret 12. februar 2026): "Thulesagen". Danmarks Nationalleksikon. https://lex.dk/Thulesagen_-_sag_om_forflyttelse_af_beboere (sidst besøgt d. 05.04.2026).

CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

Hvem gifter vi os med?

En undersøgelse af følelsesnormer i danske ægteskabsannoncer fra 1855 til 1920

Af:
Sidsel Lysdal Jespersen
Historie

ABSTRACT: It is commonly believed that the tradition of marrying for practical reasons changed through the emergence of new emotional standards towards marrying based on romantic feelings. However, historical sources show that practical reasons and romantic feelings often coexisted. Employing a historical approach to emotion, this paper explores what role emotions played in various Danish matrimonial advertisements dating from 1855 to 1920. It shows that love, romantic feelings, morality, social status and economy, played an intertwined part in finding a spouse in Denmark.

NØGLEORD: matrimonial advertisements, history of emotions, Denmark, emotionology.

Indledning

> ”En ældre Herre, som sidder i et ikke ganske ringe Embede med c. 1600 Dalers aarligt Indtægt, ønsker, da han nødig vil leve alene, istedetfor at holde en Husholderske, at gifte sig med en tækkelig ung Dame af godt Rygte. […]” (Jyllandsposten 1871).

> ”Dannet, præsentabel Herre (32 Aar, Arkitekt) kunde ønske Bekendtskab, for senere Ægteskab, med en fin, kultiveret Dame af det gode Selskab (Alder 30-35). […]” (Nationaltidende 1919).

I ovenstående uddrag af ægteskabsannoncer søger herrerne med omtrent 50 års mellemrum en kvinde at gifte sig med. En væsentlig forskel er, at annoncøren fra 1871 søger en kvinde, der er klar til omgående ægteskab, hvorimod herren i 1919 ønsker at lære en kvinde at kende, hvorefter der senere kan indgås et giftermål. På trods af forskellen i tid, anvender begge annoncører deres erhverv og moral for at *brande* sig selv. Ingen af mændene angiver romantisk kærlighed som en væsentlig motivation for ægteskab, på trods af, at idealet om ægteskab i Danmark fra midten af 1800-tallet i stigende grad var baseret på forestillinger om forelskelse og romantisk kærlighed. Hvor ægteskabet tidligere primært havde fungeret som en politisk og økonomisk kontrakt mellem to slægter, var normerne for ægteskabsindgåelse i slutningen af det 18. århundrede til midten af 1800-tallet under forandring (Christiansen og Nielsen 2002: 10). Virkeligheden er dog sjældent sådan, at et fænomen uden videre udskifter et andet. Forskere har allerede bidraget med undersøgelser til at nuancere det historiske fornufts- og kærlighedsægteskab i bl.a. Frankrig, Holland og Skotland, men en sådan undersøgelse i en dansk kontekst mangler stadig (Goodman 2005; Gaillard 2024; Stokvis 2011; Barclay 2011). Med afsæt i dette er det interessant at undersøge, hvilke værdier, følelser og personlige egenskaber der i løbet af det 19. og 20. århundrede i Danmark blev vægtet i valget af en kommende partner.

At undersøge ægteskabsannoncer i et følelseshistorisk perspektiv er interessant, da det tager højde for følelsernes foranderlighed og betydning på tværs af tid og sted. Idet man beskæftiger sig med følelseshistorie, er det dog væsentligt at skelne mellem individers faktiske følte følelser og et samfunds følelsesnormer samt samspillet herimellem. Hvorvidt det er muligt at få adgang til de reelle

følelser, er imidlertid ofte en hæmsko for det følelseshistoriske arbejde. En historisk analyse af følelser, kan imidlertid hjælpes på vej ved at undersøge følelsesnormer i et samfund (Frevert 2011: 24).

Hidtidig forskning peger på, at der i flere tilfælde ikke var en overensstemmelse mellem samfundets normer og de reelle handlinger ved ægteskabsindgåelse. Artiklens formål er at analysere danske ægteskabsannoncer med henblik på at afdække, hvilken rolle følelser spillede i søgningen efter en kommende ægtefælle. Samtidig vil den også teste, hvorvidt en sameksistens af romantiske følelser og praktiske foranstaltninger var gældende i danske ægteskaber. For at undersøge dette, vil ægteskabsannoncer udgivet i byerne København, Århus og Ålborg i perioden 1855-1920 blive anvendt.

'Erobrede' kærligheden virkelig ægteskabet?

Det følelseshistoriske forskningsfelt har i løbet af de sidste fem årtier været under udvikling. Feltet blev ført an af Stearns og Stearns, Reddy og Rosenwein, der fra 1980'erne udfordrede og udvidede den hidtidige forståelse af følelser (Reddy 1997; Rosenwein 2002; Stearns og Stearns 1985). Stearns og Stearns ledte an med et følelsesbegreb, hvor de argumenterede for, at følelsesnormer er kulturelt forankrede. Dog afskrev de ikke den hidtidige forståelse af følelser som var rodfæstet i biologien, da de understregede, at både krop og sind har indflydelse på oplevelsen af en følelse (Stearns og Stearns 1985: 813). Denne kulturelle og historiske tilgang til følelsesbegrebet er op til i dag fortsat den toneangivende indenfor det følelseshistoriske forskningsfelt, hvorfor denne artikel også anvender en sådan forståelse.

Coontz har i flere årtier forsket i familie- og ægteskabshistorie, og hun har i den forbindelse argumenteret for, at det moderne ægteskab er en ustabil institution. Sat på spidsen, hævder hun, at kærlighed 'erobrede' ægteskabet og derfor bidrog til at underminere ægteskabet. Op til denne 'erobring' var ægteskabet primært en praktisk foranstaltning, der bestod af diverse politiske, økonomiske eller produktionsmæssige forpligtelser. Mod slutningen af 1700-tallets Europa begyndte nye normer, ideer og forventninger til ægteskabet dog at sprede sig, hvorfor det nye kulturelle ideal for giftermål blev, at forelskelse og kærlighed skulle være motivationen for ægteskab. I praksis foregik dette skifte i den ægteskabelig adfærd dog over lang tid og var mere 'flydende' end dikotomien,

fornuft eller kærlighed, antyder (Christiansen og Nielsen 2002: 10; Coontz 2005: 5, 9; Vallgårda 2020: 12-14).

1800- og 1900-tallets ægteskabsannoncer har længe været undersøgt og diskuteret blandt historikere, dog primært i et vestligt perspektiv.[1] Barclay og Goodman er nogle af de forskere, der har bidraget til at nuancere den historiske overgang i motivationen for ægteskab. Et af deres argumenter er, at fornuft og kærlighed ikke blot udskiftede eller udelukkende hinanden, men i mange tilfælde var simultant til stede (Barclay 2011: 4, 94-95; Goodman 2005: 162). Mere konkret viser en undersøgelse af hollandske ægteskabsannoncer fra 1825-1925, at formue, stabilitet og partnerens slægt spillede en markant rolle ved indgåelse af giftermål. Dog var kærlighed også en accepteret motivation for giftermål, men ikke i en sådan grad, at økonomi og andre materielle fordele blev tilsidesat (Stokvis 2011: 376, 379). Ligeledes viser et studie i franske ægteskabsannoncer op til slutningen af det 19. århundrede, at der stadig var stor vægt på økonomi og sociale elementer, og først efter 1. verdenskrig blev romantiske følelser sidestillet med økonomi ved indgåelsen af ægteskab (Gaillard 2024: 527).

Det er uundgåeligt at forholde sig til køn i undersøgelsen af ægteskabets historie, eftersom forventningerne til kønnenes følelsesmæssige udtryk har varieret gennem tiden. Shields har i flere årtier forsket i køn og følelser, og hun argumenterer for, at følelser er en kraftfuld 'valuta', der kan skabe og opretholde sociale magthierarkier. Hun konceptualiserer denne 'mekanisme' med det komplementære kønsbegreb, idet hun understreger, at forventninger til det kvindelige følelsesbegreb blev tilpasset mandens følelsesliv, og ikke som tidligere, var baseret på en naturlig hierarkisk orden (Shields 2007: 92-93, 97–98). Sturkenboom har ligeledes forsket i køn og følelser, og i den forbindelse har hun nuanceret forståelsen af den traditionelle vestlige følsomme kvindefigur (Sturkenboom 2000: 56, 69). Disse forståelser og argumentationer hviler på idéen om et mandligt og et kvindeligt køn, hvilket også er den vinkel som artiklen anvender. Hertil udelukkes det dog ikke, at der i samtiden kan have været flere forskellige måder at forstå og udøve køn på.

[1] En afvigelse fra dette mønster er en undersøgelse af ægteskabsannoncer fra Indien, dog publiceret i engelske aviser (Anand 1965).

Ægteskabet som institution har ikke været en konstant på tværs af tid, men der har igennem historien været forskellige årsager og motivationer for giftermål. Ligeledes har der været forskellige forventninger til køns udtrykte følelser i forbindelse med ægteskab. Følelsesnormer, hvad samfundet forventer, at individer føler og udtrykker, er ikke nødvendigvis overensstemmende med individers faktiske følte følelser. Danske ægteskabsannoncer fra det 19. og 20. århundrede er fortsat et forholdsvis underbelyst felt, hvorfor artiklen har til formål at afhjælpe denne mangel.[2] Artiklen efterprøver derfor, om argumentet om, at praktiske foranstaltninger og romantiske følelser har eksisteret side om side, også var tilfældet i en dansk kontekst. Dermed udfordrer den antagelsen om, at kærlighed som norm for ægteskabsindgåelse var den reelle motivation hos individer.

Følelsesnormer og individuelle følelser

Stearns og Stearns' *emotionology* er en anvendelig ramme og metode til at tilgå og analysere følelser i et historisk perspektiv. Emotionologien omfavner de emotionelle standarder og normer, som personer i en bestemt gruppe eller samfund på et givent tidspunkt, forsøger at opretholde og stræbe efter i deres egen oplevelse og udtryk af følelser (Stearns og Stearns 1985: 813). Det er derfor ikke ualmindeligt, at følelsesnormer ændrer sig over tid. Et andet metodisk og analytisk værktøj indenfor følelseshistorien, er Karen A. A. Vallgårda og Katrine R. Larsens *emotional echoes*. Ekkoerne er et udtryk for de følelser, forventninger og ønsker, der bliver kommunikeret, spejlet og udtrykt mellem mennesker. Hvis det antages, at følelser og oplevelser er formet af kultur, kan ekkokamrene forstås som en afspejling af den kultur de opstår i (Vallgårda og Larsen 2021: 226, 247). Udover at tage afsæt i det kulturelle følelsesbegreb, anvender jeg i artiklen et udvidet følelsesbegreb, der strækker sig ud over de traditionelle følelsesord, såsom kærlighed og had. Årsagen til dette er at omfavne, inkludere og nuancere hvilke følelser og værdier, som blev anset som nødvendige hos en kommende ægtefælle.

60 danske ægteskabsannoncer

Kildematerialet til denne undersøgelse bygger på 60 ægteskabsannoncer fordelt på 13 forskellige aviser indhentet gennem Mediestream. I alt er der udvalgt 30 annoncer fra aviser udgivet i Århus og

[2] Der findes dog et studie af Helge Andersen om danske ægteskabsannoncer (Andersen 1958).

Ålborg og København i perioden 1855-1875 samt 30 annoncer fra de samme byer i perioden 1900-1920.[3]

Mediestreams digitale søgedatabase er blevet anvendt til at finde ægteskabsannoncerne. Databasen indeholder digitaliserede og OCR-scannede (Optical Character Recognition) aviser fra Danmark fra år 1666 og frem til nu. I det indledende kildearbejde blev det tydeligt, at mange af de relevante søgeord, såsom: "avertissement", "efterretning", "ægteskab ønskes", "ægteskab" og "ægteskabstilbud", resulterede i for mange hits, der ikke var brugbare for undersøgelsens karakter. På den baggrund blev "ægteskabstilbud" udvalgt som det endelige søgeord. Samtidig var resultaterne omkring årene før 1855 for fragmenterede til at kunne anvendes som kilde til undersøgelsen, hvorfor de to tidsperioder 1855-1875 og 1900-1920 blev valgt.[4] I et forsøg på at skabe en vis geografisk repræsentativitet, er aviser fra København, Ålborg og Århus anvendt.

Ægteskabstilbud.

En dannet, ung Herre i en selvstændig Stilling önsker at indlade sig i Ægteskab med en Dame, der er i Besiddelse, af Formue hvorved deres mulige Forening yderligere sikkres. Hans Ubekjendtskab til de herværende Forhold har bragt ham til gjennem Avisen at see dette sit Önske realiseret. Reflecterende bedes om inden 8 Dage, ved en paa Adressecomptoiret indlagt Billet, mrk. A. B. 14, nærmere at opgive under hvilke Forhold nöiere Bekjendtskab vil kunne gjöres og at forsyne den med en særegen Underskrift. Gjensidig Discretion er en Selvfölge.

Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger, 02.08.1858

En Dame i 30rne, høj, lys og musikalsk, meget livlig, ønsker Bekendtskab med en dannet og respektabel Herre i sat Alder. Billet mrkt. „Alvor" modt. Aakio.ken, Aaboulevard 50.

Folkets Avis – København, 26.01.1900

Ovenstående annoncer er henholdsvis fra *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger* fra 1858 og fra *Folkets Avis* fra 1900. Her ses en tydelig forskel i mængden af ord, da annoncen fra 1858 indeholder 87 ord, mens den anden består af 28 ord. Denne tendens lader til at have en periodisk forankring, idet annoncernes længde bliver kortere med tiden. I kildematerialet er denne kontrast tydeligst i de Københavnske annoncer, hvorimod samme kontrast ikke kan observeres i aviserne fra Århus og Ålborg. En årsag til de kortere annoncer kan være en øget pris for annoncering, men det

[3] Aviserne inkluderer: *Nordjyllands Social-Demokrat, Nationaltidende, Kongelig privilegeret Aarhus Stifts-Tidende, Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger, Jyllandsposten, Folkets Avis, Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende, Dags-Telegraphen, Dagbladet (København), Aftenbladet, Aarhuus Stifts-Tidende, Aalborg Stiftstidende og Adresse-Avis forsendes med Brevposten, ifølge Kongelig allernaadigst Bevilling* og *Aalborg Amtstidende*.
[4] "ægteskabstilbud" gav ingen hits før 1840.

har ikke været muligt at få denne påstand bekræftet. Hvorvidt det er tilfældigt, at længden på annoncerne aftager med tiden, kan dog ikke uden videre konkluderes, da kildematerialet kun er et lille udsnit af alle ægteskabsannoncerne fra perioden. I og med, at denne artikel kun tager udgangspunkt i 60 annoncer, er der derfor også mulighed for, at undersøgelsen havde givet andre resultater, hvis andet kildemateriale havde været anvendt.

For at overskueliggøre de 60 ægteskabsannoncers indhold er der anvendt kvantitativ dataanalyse til at fremstille en simpel tabel, hvor annoncernes indhold er blevet transskriberet, fortolket og kategoriseret. Baseret på efterspurgte værdier i annoncerne, er der udarbejdet fire kategorier, nemlig: gemytlige, huslige, moralske og økonomiske værdier. En annonce er placeret i en kategori, hvis ord og fraser i annoncen peger i den retning. Eksempelvis kategoriseres "huslig", "oprigtig husholderske", "forstår sig på husvæsen" som huslige værdier og "blid karakter", "kærlig karakter", "varmhjertet" og "rolig" kategoriseres som gemytlige værdier. I tabellerne 1-3 angiver "gemyt", "huslig" og "moralske" derfor det antal af annoncer, hvis indhold er blevet kategoriseret i en af disse. Tabel 4 er baseret på i hvilken grad, annoncøren har krav til formue. I tabellerne er der angivet N/A, hvis en annoncør ikke efterspurgte en af de givne værdier.

Gemytlige værdier	**Antal**
1855-1875	*30*
gemyt	10
N/A	20
1900-1920	*30*
gemyt	6
N/A	24
i alt	*60*

Tabel 1. Hyppighed af gemytlige værdier fordelt på år. n=60

Huslige værdier	**Antal**
1855-1875	30
huslig	6
N/A	24
1900-1920	30
huslig	1
N/A	29
i alt	*60*

Tabel 2. Hyppighed af huslige værdier fordelt på år. n=60

Moralske værdier	Antal
1855-1875	30
moralsk	13
N/A	17
1900-1920	30
moralsk	9
N/A	21
i alt	*60*

Tabel 3. Hyppighed af moralske værdier fordelt på år. n=60

Økonomiske værdier	Antal
1855-1875	30
hvis muligt	3
irrelevant	4
formue	18
N/A	5
1900-1920	30
irrelevant	3
formue	12
N/A	15
i alt	*60*

Tabel 4. Hyppighed af økonomiske værdier fordelt på år. n=60

Den følgende analyse bygger på den hidtidige forskning samt relevant følelsesteori og er opbygget således: Først følger et afsnit om det historiske danske ægteskab i bred forstand. Derefter undersøges det, hvem annoncørerne var, og hvorfor de annoncerede efter en ægtefælle, hvilke værdier de eftersøgte, og hvilken type forbindelse de ønskede, hvis de ikke søgte efter umiddelbart ægteskab. Formålet er at belyse, hvilken rolle følelser spillede i ægteskabsannoncerne, og at teste hvorvidt romantik og fornuft sameksisterede, når danskere indgik ægteskab.

Ægteskabet i en dansk kontekst

I løbet af 1700- og 1800-tallet forandrede det danske samfund sig i retning af et kapitalistisk samfund, hvorfor det hidtidige arbejdsfællesskab og den gensidige afhængighed mellem kvinde og mand også ændrede sig (Løkke og Jacobsen 1986, 13). I takt med disse forandringer udviklede normen for ægteskabsindgåelse sig også. Den offentligt udtrykte norm for giftermål blev i højere grad forankret i romantiske følelser, altså en forventning om, at kærlighed var styrende for valget af ægtefælle. Forskningen peger dog på, at praksis ofte var en kombination af den romantiske norm og ældre traditioner, såsom praktiske foranstaltninger og økonomi, hvilket artiklen undersøger i en dansk kontekst (Goodman 2005; Gaillard 2024; Stokvis 2011; Barclay 2011). Ægteskabsnormerne, samt forventninger til køn og følelser, var i høj grad bestemt af ens sociale status, men der er fortsat uenighed blandt forskere om, i hvilket samfundslag romantiseringen af ægteskabet udsprang (Vallgårda 2020, 12). I en dansk kontekst er et synspunkt, at romantiseringen opstod hos borgerskabet i

løbet af 1800-tallet, hvorefter de nye idéer og forventninger spredte sig til resten af samfundet (Christiansen og Nielsen 2002, 10).

Selvom motivationen for giftermål havde ændret sig, var der fortsat en interesse i at finde en partner, som passede til ens egen stand og økonomi. Som en konsekvens af det kapitalistiske samfund og specialiseringen af industrien, især indenfor landbruget, blev kvinden og mandens arbejde skarpt opdelt. En stor del af kvindens tidligere arbejdsopgaver blev overtaget af industrien, hvor hun derefter blev overladt til husarbejde, som bl.a. indebar vask, rengøring, madlavning og børnepasning. Kvinden blev således placeret i baggrunden, og manden fremstod nu alene som familiens overhoved. Manden var forsørger og kvinden var husmor (Løkke og Jacobsen 1986: 71).

Hvem annoncerer efter en ægtefælle?

Ud af de 60 ægteskabsannoncer er der 51 annoncer, der er afsendt af mænd og ni afsendt af kvinder. Der kan dog observeres en ændring i kønsfordelingen spredt over de to undersøgte perioder (tabel 5).

Kønsfordeling	**Antal**
1855-1875	*30*
k	1
m	29
1900-1920	*30*
k	8
m	22
i alt	*60*

Tabel 5. Kønsfordelingen i de to perioder. n=60

I undersøgelsens tidlige periode, 1855-1875, er der kun én annonce indsendt af en kvinde, hvorimod otte kvinder indsendte en annonce i den senere periode, 1900-1920. Dette kan tyde på, at kvinders annoncering efter ægteskab i højere grad var blevet en accepteret praksis ved overgangen til det 20. århundrede. Det øgede antal af kvindelige annoncører, kan dog muligvis også blot være en tilfældighed, idet bevidste og ubevidste til- og fravalg altid vil være en del af at udvælge kildemateriale.

I sidste halvdel af 1800-tallet er der en tendens til, at man benytter ægteskabsannoncer, hvis man ikke har mulighed for at finde en ægtefælle gennem sit eksisterende netværk.

Årsag	Antal
1855-1875	*30*
ikke leve alene	1
mangel på bekendtskab	13
N/A	16
1900-1920	*30*
ensom	1
mangel på bekendtskab	1
N/A	28
i alt	*60*

Tabel 6. Årsag til annoncering efter ægtefælle. n=60

Som det fremgår af tabel 6, undlader mange annoncører i starten af det 20. århundrede at forklare, hvorfor de søger ægteskab gennem annoncering. Fra 1855-1875 angiver næsten halvdelen (13 personer ud af 30), at de annoncerer gennem avisen, fordi de mangler bekendtskab: "[…] søger af Mangel på Bekjendtskab at indgaa Ægteskab […]".[5] At annoncere på baggrund af manglende bekendtskab kan også observeres i de hollandske ægteskabsannoncer (Stokvis 2011: 379). Hvorvidt årsagen til annoncering efter ægteskab fra 1900-1920 også var, at man manglede bekendtskab, kan imidlertid ikke konkluderes ud fra kildematerialet. Hvor det hidtil havde været normalt at finde en fra sin egen egn, eller at lade familien finde et passende parti, blev det i højere grad op til de unge selv at finde en partner (Løkke og Jacobsen 1986: 27, 93). En måde at finde en ægtefælle på i 1800- og 1900-tallets mobile samfund, var netop ved at annoncere i avisen, hvor der var mulighed for at række ud over sit eget netværk.

Flere annoncører lægger vægt på, at deres annonce skal betragtes med seriøsitet, da de både afskriver useriøse svar samt lover fortrolighed: "Gjensidig Discretion er en Selvfölge",[6] "[…] og for Taushed garanteres, Dette er oprigtigt ment"[7] og "Spøg frabedes".[8] Ud af de 60 annoncer nævner 28 af

[5] *Dags-Telegraphen (København)*, 04.02.1868.
[6] *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger*, 02.08.1858.
[7] *Jyllandsposten (1871-1937)*, 16.12.1873.
[8] *Folkets Avis - København (1897-1928)*, 26.01.1900.

annoncørerne, at diskretion eller tavshed forsikres. Denne praksis bliver formindsket med tiden, da der fra 1855-1875 er 19 annoncer, der lægger vægt på disse løfter, mens der kun er 9 i perioden fra 1900-1920. I overensstemmelse med de færre forekomster af årsagen til ægteskabsannoncering mod slutningen af 1800-tallet samt faldet i forsikringen om tavshed og seriøsitet, tyder det altså på, at ægteskabsannoncer som praksis først normaliseres efter 1875 og ikke tidligere, som det eksempelvis er blevet observeret i Holland (Stokvis 2011: 383).

Hvem leder annoncørerne efter?

Umiddelbart burde man forvente, at 1800- og 1900-tallets ægteskabsannoncer afspejlede en tid, hvor romantiske følelser var den grundlæggende motivation for indgåelse af ægteskab. Dog, som det tidligere er blevet understreget, er det ikke givet, at følelsesnormer og de faktiske oplevede følelser, er de samme. Da det har været muligt at kategorisere efter bestemte værdier hos en kommende ægtefælle, tyder det på, at der har været en form for *emotional echo* blandt annoncørerne (tabel 1-4). Ekkoet kan ses som en reproduktion af de ægteskabsnormer, der var dominerende i samtiden, hvorfor det umiddelbart er forventeligt, at der i annoncerne ville være meget vægt på, at romantiske følelser skulle være til stede. Denne reproduktion er dog ikke en en-til-en spejling af samfundets normer, men nærmere noget midt imellem normer og individers handlinger, idet ekkoet netop opstår på tværs af individer, oplevelser og forventninger til dem. Med tidligere forskning og nuanceringen af kærligheds- og fornuftsægteskabet in mente, er det derfor heller ikke så bemærkelsesværdigt, at de mest forekommende ekkoer blandt annoncørerne var vigtigheden af moralske, gemytlige og økonomiske værdier i deres søgen efter en kommende ægtefælle, og altså ikke muligheden for at udvikle et kærligt og romantisk forhold. Jævnfør tabel 1-4, kan der generelt observeres et fald inden for alle kategorierne over tid.

De moralske værdier

Som det fremgår af tabel 3 lægger 22 ud af de 60 annoncører vægt på moralske værdier. En annoncør fra 1860 ønsker, at hans kommende ægtefælle både skal være ung og dannet: ”[…] derimod maa hun være ung, af god Familie og besidde almindelig Selskabsdannelse samt et behageligt Ydre”.[9] En

[9] *Dagbladet (København)*, 29.03.1860.

anden annoncør søger: "[…] en dannet Pige paa samme Alder; hun maa fremfor Alt være i besiddelse af en god Charakteer".[10] Ligeledes er "[…] dannet Dame i gode Kaar",[11] "[…] en fin, kultiveret Dame af det gode Selskab"[12] og "[…] borgerlig Dame"[13] andre eksempler på samme fokus på moralske dyder. At det er personlighedstræk, som hviler på at besidde moralske dyder og eventuelt at komme fra en god slægt, der ønskes blandt nogle annoncører, flugter med samtidens tidligere forventninger til indgåelse af ægteskab. Selvom normen og forventningerne til ægteskabsindgåelse ikke længere udelukkende var baseret på familiens ry og andre praktiske foranstaltninger, er der fortsat omkring en tredjedel af annoncørerne i undersøgelsens sene periode, der finder moralske dyder og familiære bånd relevant ved indgåelse af ægteskab.

De gemytlige værdier

Som redegjort for tidligere, blev kvindens rolle i familien i løbet af 1800-tallet forskubbet fra at være husstandsoverhoved i samarbejde med manden, til at skulle varetage husarbejde, børnepasning og madlavning. Derudover blev det også kvinders rolle at opretholde intimiteten samt det nære i familien, hvorfor hun var midtpunktet for familiens følelsesliv (Løkke og Jacobsen 1986, 48). De mandlige annoncører søger en kvinde, som blandt andet er: "[…] og af en kjærlig og blid Charakteer",[14] "[…] men maa være være af et roligt og fredsommeligt Gemyt […]",[15] "[…] men kun til en ærlig Villie til at skabe et hyggeligt Hjem",[16] "[…] som vil være i Moders Sted for mine Børn"[17] og "[…] og varmhjærtet […]"[18]. Disse blot få uddrag understreger, at det blev forventet, at kvindens rolle var at varetage omsorgen, roen og at skabe en kærlig atmosfære i hjemmet. Gemytlige værdier bliver

[10] *Aalborg Stiftstidende og Adresse-Avis forsendes med Brevposten, ifølge Kongelig allernaadigst Bevilling (1830-1885)*, 23.07.1866.
[11] *Nationaltidende (1876-1931)*, 23.11.1919.
[12] *Nationaltidende (1876-1931)*, 23.11.1919.
[13] *Jyllandsposten (1871-1937),* 06.02.1900.
[14] *Aalborg Stiftstidende og Adresse-Avis forsendes med Brevposten, ifølge Kongelig allernaadigst Bevilling (1830-1885)*, 17.03.1870.
[15] *Jyllandsposten (1871-1937)*, 12.10.1871.
[16] *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende (1833-1935),* 04.03.1904.
[17] *Jyllandsposten (1871-1937)*, 16.12.1919.
[18] *Jyllandsposten (1871-1937)*, 16.12.1919.

ekkoet blandt annoncørerne samt, at de kobler sig til den emotionologi, der omkransede forventningerne til og normerne for indgåelse af ægteskab.

De huslige værdier

Hertil er det også interessant at undersøge de huslige værdier ud fra et kønnet perspektiv, da det i annoncernes samtid var forventet, at kvinden enten selv skulle varetage husholdningen eller stod for at udlicitere det praktiske arbejde. Derfor er det opsigtsvækkende og altså ikke forventeligt, at de huslige værdier kun er italesat og ønsket blandt syv ud af de 60 annoncører. Som vist tidligere er følelser kønnede og forskningen understøtter, at kvinden og manden blev tillagt hver deres sfære alt efter, hvilke følelsesnormer, der blev forventet af dem på baggrund af deres køn (Shields 2007: 97; Sturkenboom 2000: 66). For at give et mere realistisk billede af fordelingen, kan man derfor fjerne de ni kvindelige annoncører, hvorefter fordelingen er, at syv ud af 51 mandlige annoncører efterspørger huslige værdier, hvilket dog fortsat er en lille andel (se tabel 2 og 5). Mændene søger en "huslig"[19] kvinde og det er vigtigt, "[…] at hun forstaaer sig paa Husvæsen […]".[20] At sådanne værdier bliver efterspurgt, er et udtryk for, at datidens samfundsnormer om kvinder og mænd, blev efterlevet. Igen er det dog interessant, at der ikke er flere annoncører, der eksplicit efterspørger sådanne værdier. Måske er dette et udtryk for en begyndende ændring i en samfundstendens, eller også illustrerer det blot den indlejrede og iboende forventning til kvinden om, at hun tilhørte hjemmet og derfor også de arbejdsopgaver, der knytter sig hertil.

De økonomiske værdier

Halvdelen af alle annoncørerne ønsker, at deres kommende ægtefælle skal være i besiddelse af en formue (tabel 4). Yderligere er der 10 andre, som peger på, at formue er velkommen, men ikke et krav, eller pointerer, at formue er irrelevant hos ægtefællen. Tilsammen er der 40 annoncører, der omtaler formue i deres annonce. Dette dækker både over annoncører, der ser formue som irrelevant, relevant eller at det ville være et ekstra gode. Det store fokus på, at kvinder også skal bidrage

[19] *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger,* 22.03.1856, *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende,* 21.12.1864; *Dags-Telegraphen (København),* 04.02.1868; *Jyllandsposten (1871-1937)*, 06.02.1900
[20] *Jyllandsposten (1871-1937),* 12.10.1871

økonomisk til det kommende ægteskab, bygger formentlig på tidligere tiders forventning til begge parters økonomiske sikring af deres fremtidige ægteskab. I overensstemmelse med den hidtidige forskningen, er det ikke bemærkelsesværdigt, at der blandt danske annoncører fortsat er et stort fokus på økonomiske ressourcer i sidste halvdel af 1800-tallet: "[…] der er i Besiddelse af nogle Tusinde Daler til at befodre hans Fremadstræben til fælles Vei" ,[21] "[…] som er i Besiddelse af Formue",[22] "[…] en formuende Herre" ,[23] "[…] helst en, der har en lille Kapital, som kunde anvendes til at udvide Forretningen med".[24] I flere tilfælde er summen af de efterspurgte formuer op til fortolkning. Dog er der et par annoncører som nærmere søger et lån fremfor en ægtefælle: "[…] som eier mindst 7 a 8000 Rd. […]",[25] "[…] der enten har en Landeiendom eller Midler til at forpagte en saadan",[26] […] med en disponibel Kapital 15 à 30,000 Kr.".[27] At efterspørge kapital eller reel formue, er gældende for både annoncører i perioden 1855-1875 samt i 1900-1920.

Selvom kærlighed var blevet en legitim årsag til giftermål og i stigende grad var samfundsnormen, viser kildematerialet, at der fortsat var mange, der vægtede økonomi i deres søgen efter en ægtefælle. I overensstemmelse med forskningsresultater fremført af bl.a. Barclay, Goodman og Gaillard understreger artiklen, at overgangen fra fornufts- til kærlighedsægteskabet er et unuanceret narrativ. Kærlighed og romantiske følelser erstattede ikke udelukkende den praktiske motivation for indgåelse af et giftermål, men sameksisterede i flere tilfælde (Barclay 2011: 94; Gaillard 2024: 526–27; Goodman 2005: 162).

[21] *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger*, 22.03.1856.
[22] *Dags-Telegraphen (København),* 06.11.1864.
[23] *Dags-Telegraphen (København),* 10.01.1873.
[24] *Aftenbladet (København) (1887-1959),* 18.01.1905.
[25] *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger,* 12.04.1862.
[26] *Aalborg Stiftstidende og Adresse-Avis forsendes med Brevposten, ifølge Kongelig allernaadigst Bevilling (1830-1885)*, 19.03.1869.
[27] *Aarhuus Stifts-Tidende (1871-1989),* 08.01.1907

Bekendtskab eller ægteskab?

En interessant og ret tydelig udvikling, der fremgår i kildematerialet, er et skifte i, hvad annoncørerne overordnet søger. Alle annoncerne er indrykket som "ægteskabstilbud", men der en alligevel en variation i, hvorvidt annoncørerne søger et omgående ægteskab eller først et bekendtskab.

Formål	Antal
1855-1875	*30*
bekendtskab	1
indlede forbindelse	1
livsledsagerinde	10
ægteskab	18
1900-1920	*30*
bekendtskab	17
forbindelse	1
husbestyrerinde	1
korrespondere	4
ægteskab	7
i alt	*60*

Tabel 7. Formålet med ægteskabsannoncen. n=60

Som det fremgår af tabel 7, er der 25 annoncer, hvor ægteskab er hovedformålet med annonceringen: "[…] ønsker at indlade sig i Ægteskab […]"[28] og "[…] ønsker at indgaae Ægteskab".[29] Tæt på halvdelen af alle annoncører søger altså en partner, hvormed de straks kan indgå ægteskab. Hvis man tilføjer alle dem, der søger en livsledsagerinde, er der i alt 35 annoncører, der ensidigt søger ægteskab. Villigheden til at indgå ægteskab uden forudgående kendskab eller ønske herom, ligger umiddelbart langt fra samtidens forventninger til den romantiske ægteskabsindgåelse.

I perioden mellem 1875-1900 sker der en forandring i, hvad annoncørerne efterspørger. I undersøgelsens sene periode, er der nemlig en overvægt af annoncører, der søger bekendtskab, for senere at

[28] *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger*, 20.07.1855.
[29] *Aalborg Stiftstidende og Adresse-Avis forsendes med Brevposten, ifølge Kongelig allernaadigst Bevilling (1830-1885),* 01.06.1871.

se, om dette kan føre til ægteskab (tabel 7): "[…] søger Bekendtskab med en pæn, formuende, helst enligstillet Dame […]"[30] og "[…] ønsker at stifte Bekendtskab med en ældre Pige eller ung Enke i samme Alder".[31] Når annoncørerne ikke eksplicit nævner, at de straks ønsker et ægteskab, kan man formode, at dette er en måde at afsøge, hvorvidt der kan opstå kærlighed. Hos andre annoncører fremgår det tydeligt, at der er et ønske om at lære hinanden at kende inden der indgås ægteskab: "[…] ønsker at gøre Bekendtskab med en jævnaldrende Dame af Bondestanden, med Formue uden Paahæng for med hende, dersom Sympati kan opnaas, at danne et Hjem",[32] "[…] ønsker at korrespondere med en pæn ung Pige i 25 a 30 Aars Alderen for senere Ægteskab"[33] og "Bekjendtskab for senere Ægteskab […]".[34] Mange ægteskabsannoncer i den sene del af undersøgelsesperioden, 1900-1920, lægger altså vægt på at lære hinanden at kende inden et potentielt ægteskab. Dette er endnu en indikation på, at normen og idealet omkring ægteskab baseret på romantiske følelser sameksisterede med praktiske og økonomiske hensyn.

Konklusion

Denne artikel har undersøgt, hvilken rolle følelser spillede i søgningen efter en kommende ægtefælle i danske ægteskabsannoncer fra 1855-1920 samt efterprøvet, hvorvidt romantiske følelser og praktiske foranstaltninger sameksisterede i en dansk kontekst. Ud fra det undersøgte kildemateriale, kan det konkluderes, at der snarere var tale om en transition til en ny norm for ægteskabsindgåelse, hvor forskellige værdier og forventninger var simultant til stede. I overensstemmelse med tidligere forskeres nuancering af overgangen fra fornufts- til kærlighedsægteskabet, påviser artiklen, at narrativet om denne overgang er en unuanceret fortælling i en dansk kontekst.

Normerne for indgåelse af ægteskab skiftede karakter og betydning i løbet af 1800- og 1900-tallets Danmark. Dette resulterede dog ikke i et udelukkende fokus på romantiske følelser, da praktiske foranstaltninger fortsat var vægtet højt ved indgåelse af giftermål. Først efter overgangen til 1900-tallet, tyder det på, at den nye romantiske norm for ægteskabsindgåelse i højere grad også blev

[30] *Folkets Avis - København (1897-1928),* 26.01.1900.
[31] *Aalborg Amtstidende (1889-1971),* 11.09.1901.
[32] *Nordjyllands Social-Demokrat (1905-1945),* 04.04.1911.
[33] *Aalborg Amtstidende (1889-1971),* 27.02.1917.
[34] *Jyllandsposten (1871-1937),* 16.12.1919.

efterlevet, dog i sameksistens med praktiske foranstaltninger. Ud fra kildematerialet og undersøgelsen af annoncørernes efterspurgte værdier, kan det udledes, at der har været et følelsesmæssigt ekko. Flere værdier og ønsker går nemlig igen på tværs af annoncerne, og dette ekko kan derfor antages at være et produkt af et samspil af annoncørernes ønsker og samfundets normer. Eksplicit og helt ordret spiller følelsesord dog ikke en markant rolle i ægteskabsannoncerne. I kildematerialet fremgår det, at flere af de mandlige annoncører efterspørger kvinder, der besidder følelser og egenskaber relateret til bl.a. omsorg og nærhed. Samme mønster kan konkluderes for de huslige værdier, da disse også var knyttet til kvinden.

Generelt viser det undersøgte kildemateriale, at den romantiske norm for ægteskabsindgåelse ikke uden videre erstattede den foregående tids økonomiske og praktiske hensyn. Artiklen understøtter dermed tidligere forskeres nuancering af kærlighedens 'erobring' af ægteskabet, og viser derfor, at overgangen fra fornuft til kærlighed i praksis var mere flydende end dikotomien fornufts- og kærlighedsægteskab antyder.

Litteraturliste

- Anand, K. 1965. "An Analysis of Matrimonial Advertisements". *Sociological Bulletin* 14(1):59–71. doi.org/10.1177/0038022919650106.
- Andersen, Helge. 1958. "An Analysis of 777 Matrimonial Want Ads in Two Copenhagen Newspapers". *Acta Sociologica* 3(1). doi:10.1177/000169935800300116.
- Barclay, Katie. 2011. *Love, Intimacy and Power: Marriage and Patriarchy in Scotland, 1650–1850*. Manchester University Press. doi.org/10.7228/manchester/9780719084904.001.0001.
- Christiansen, Palle Ove, og Svend Nielsen, red. 2002. *Kærlighedens ansigter: fra førromantik til vore dage*. Folkemindesamlingens kulturstudier. København: C.A. Reitzel.
- Coontz, Stephanie. 2005. *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage*. New York, NY: Penguin Books.
- Frevert, Ute. 2011. *Emotions in History - Lost and Found*. Budapest, New York: Central European University Press. doi.org/10.1515/9786155225031.
- Gaillard, Claire-Lise. 2024. "Marriages of love and convenience: The French dating market and the revolution of romantic love (19th-20th century)". *The History of the Family* 29(4):506–31. doi:10.1080/1081602X.2024.2302497.
- Goodman, Dena. 2005. "Marriage Calculations in the Eighteenth Century: Deconstructing the Love vs. Duty Binary". *Journal of the Western Society for French History* 33:146–62.
- Jespersen, Sidsel Lysdal. 2025. "Ægteskabsannoncer - databehandling".
- Løkke, Anne, og Anette Faye Jacobsen. 1986. "Familieliv i Danmark, 1550 til år 2000". S. 7–118 & 176–269 i *Familieliv i Danmark, 1550 til år 2000*. Aarhus: Systime.
- Reddy, William M. 1997. "Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions". *Current Anthropology* 38(3):327–51. doi:10.1086/204622.
- Rosenwein, Barbara H. 2002. "Worrying about Emotions in History". *The American Historical Review* 107(3):821–45. doi:10.1086/532498.
- Shields, Stephanie A. 2007. "Passionate Men, Emotional Women: Psychology Constructs Gender Difference in the Late 19th Century." *History of Psychology* 10(2):92–110. doi:10.1037/1093-4510.10.2.92.
- Stearns, Peter N., og Carol Z. Stearns. 1985. "Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards". *The American Historical Review* 90(4):813–36. doi:10.2307/1858841.
- Stokvis, Pieter R. D. 2011. "Dutch Matrimonial Advertisements From 1825 Until 1925: Changing Self-Portraits And Partner Profiles". *Controlling Time and Shaping the Self: Developments in Auto biographical*

Writing since the Sixteenth Century, redigeret af A. Baggerman, R. M. Dekker, M. J. Mascuch, og M.-D. Leruez. Brill. doi.org/10.1163/ej.9789004195004.i-541.80

- Sturkenboom, Dorothée. 2000. "Historicizing the Gender of Emotions: Changing Perceptions in Dutch Enlightenment Thought". *Journal of Social History* 34(1):55–75. doi:10.1353/jsh.2000.0125.
- Vallgårda, Karen. 2020. *Skilsmisser*. 100 danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag. doi.org/10.2307/j.ctv34wmmh2
- Vallgårda, Karen, og Katrine Rønsig Larsen. 2021. "Emotional Echoes: Young People, Divorce, and the Public Media, 1960–2000". *Journal of Social History* 55(1):226–53. doi:10.1093/jsh/shaa030.

Hjemmesider

- *Mediestream* – "Aviser". u.å. Først benyttet 03.12.2025 fra https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/avis

Sidsel Lysdal Jespersen

crt659alumni.ku.dk

CULTURE AND HISTORY Nr. 02

November 2026

”jeg er ikke enten-eller, men både-og!”

Victor Cornelins i en erindringshistorisk og følelseshistorisk linse

Af:
Jakob Levin Rasmussen
Historie

ABSTRACT: This article examines how Victor Cornelins, born in the Danish West Indies and exhibited in a colonial exhibition in 1905, later remembered his life and encounter with Denmark. Drawing on a history of memory and emotions approach, it interprets his late-life recollections as meaning-making processes shaped by racialization, encounters with foreign emotional norms, and religious conversion. The article explores how experiences of racialization coexisted with experiences of social acceptance and recognition, and how Cornelins gradually internalized ideals of self-control and discipline. Finally, it examines how he negotiated his national identity by both adopting and challenging racialized understandings of Danishness, insisting on being both Black and Danish.

NØGLEORD: erindringshistorie, følelseshistorie, racialisering, emotionology

Indledning

I en annonce den 11. juni 1905 kunne man i *Bladet Adresseavisen* læse "Dansk Koloniudstilling samt Udstilling fra Island og Færøerne […] Entré 25 øre" (Bladet Adresseavisen 11.6.1905). På udstillingens vestindiske afdeling blev publikum præsenteret for to dansk-vestindiske børn: den fireårige Alberta Viola Roberts og den syvårige Victor Waldemar Cornelins. De var blevet bragt til Danmark for både at blive fremvist i Tivoli og for at blive uddannet som lærere med henblik på senere at vende tilbage til kolonien. Sådan kom det imidlertid ikke til at gå. Alberta døde i 1917, få uger før Dansk Vestindien blev til US Virgin Islands, mens Cornelins forblev i Danmark, hvor han levede til 1985 og endte som viceskoleinspektør i Nakskov (Hansen 2023: 39-40).

I de senere år er interessen for Danmarks koloniale fortid vokset, og sagen om de to vestindiske børn i Tivoli har fået en vis udbredelse, som bl.a. et nyligt forslag om at rejse en statue af Alberta på Frederiksberg Kirkegård vidner om (Se f.eks.: Børresen 2025; DRTV 2025). Koloniudstillingen i Tivoli i 1905 er tidligere blevet behandlet i forskningen, men interessen for Victor Cornelins har kredset om hans korte ophold i Tivoli, mens hans senere liv og virke mangler belysning (se f.eks.: Henningsen & Andreassen 2011). Der mangler således undersøgelser, der rækker ud over selve udstillingen. Cornelins forfattede sidst i livet et erindringsværk og optrådte i 1970'erne i tv, hvor han fortalte sin unikke historie, og mens disse tidligere har været anvendt, som førstehåndskilder til Cornelins' erfaringer i Tivoli, så mangler der forskning, som anskuer dem fra et erindringshistorisk perspektiv.

Denne artikel tager derfor udgangspunkt i Cornelins' egne fortællinger og undersøger, hvordan han sidst i livet erindrede sit møde med Danmark. Jeg anlægger i artiklen således et erindringshistorisk såvel som et følelseshistorisk perspektiv.

Tidligere perspektiver på Victor Cornelins

Koloniudstillingen i Tivoli i 1905 er tidligere behandlet i forskningen. Det mest omfattende værk er forfattet af Anne Folke Henningsen og Rikke Andreassen (Henningsen & Andreassen 2011). Da bogen dækker en række lignende udstillinger i Danmark omkring år 1900, indtager fortællingen om Victor Cornelins og Alberta Roberts kun en mindre del af fremstillingen.

Henningsen og Andreassen inddrager Cornelins' erindringer som førstehåndskilde til hans oplevelser i Tivoli (Henningsen & Andreassen 2011: 128-131). Dermed forsøger Henningsen og Andreassen, at nærme sig den subjektive erfaring af at blive udstillet, et perspektiv, der ellers kun sjældent er bevaret i kildematerialet (Henningsen & Andreassen 2011: 130). Kilden betragtes altså ikke som en erindring påvirket af senere fortolkning. Samtidig er fokus kun på selve udstillingen, mens Cornelins' øvrige liv ikke behandles.

Anders Høg Hansen har i artiklen "A4 The Human Exhibit and Teacher–Musician: Victor Cornelins" fra 2023 ligeledes beskæftiget sig med både koloniudstillingen og Cornelins' liv. Hansen fremhæver, hvordan Danmarks koloniale fortid kun i begrænset grad indgår i den kollektive erindring, hvilket han forklarer ved, at det ikke passer ind i den nationale selvforståelse (Hansen 2023: 39-45). Samtidig inddrager han biografiske oplysninger om Cornelins og peger på det bemærkelsesværdige i hans sociale mobilitet (Hansen 2023: 50). Artiklen bevæger sig imidlertid mellem flere temaer og fremstår derfor mindre analytisk fokuseret.

Foruden disse bidrag findes enkelte mindre publikationer, hvor enten koloniudstillingen eller Cornelins' liv behandles (Se f.eks.: Nielsen 2015). Samlet set er forskningen dog begrænset, særligt når hans liv betragtes ud over udstillingen i Tivoli. Det efterlader rum for en analyse, der undersøger selve Cornelins' erindring, hvilket jeg med denne artikel søger at kunne bidrage til at udfylde.

Kildemateriale

I den senere del af sit liv formidlede Cornelins sin livshistorie, blandt andet gennem foredrag på skoler rundt om i landet samt gennem tv-udsendelser samt i en bogudgivelse. I besvarelsen af denne artikels problemformulering vil to kilder blive anvendt: Cornelins' erindringsværk *Fra St. Croix til Nakskov* oprindeligt udgivet i 1976 (og siden genudgivet på Cornelins' 125-års fødselsdag i 2023, med et forord af journalisten Alex Frank Larsen) og tv-udsendelsen *Mit livs eventyr* sendt på Danmarks Radio i 1974, hvor han fortæller om sit liv. Kilderne er blevet til i tæt tidsmæssig sammenhæng og i samme fase af Cornelins' liv, hvor han som ældre mand ser tilbage på sin opvækst, sin ankomst til Danmark og sit liv som helhed.

Begge kilder er retrospektive erindringer og må derfor forventes at være præget af efterrationalisering. Samtidig er de blevet til i en offentlig kontekst, henvendt til en dansk offentlighed, henholdsvis som bogudgivelse og som tv-udsendelse. Dette kan have påvirket udvælgelsen og vinklingen af stoffet, herunder hvilke erfaringer der fremhæves, og hvordan Cornelins fremstiller sig selv. Der er ingen væsentlige forskelle i kildernes indhold, og de supplerer hinanden godt. I artiklen vil det derfor hovedsageligt være i kildehenvisningerne, at der skelnes mellem de to kilder.

I kilderne indleder Cornelins med sine tidligste barndomsminder fra St. Croix og bevæger sig kronologisk frem. Visse dele af hans erindring er derfor nedfældet med meget stor tidsmæssig afstand til de beskrevne begivenheder, mens andre er tættere på det oplevede. Undersøgelsen vil derfor ikke forsøge at besvare spørgsmål som: Hvad følte den syvårige Cornelins, da han som barn blev udstillet i et bur? Eller: Hvad følte han i 1919, da han blev færdiguddannet som lærer? Mit sigte i denne artikel er derimod at karakterisere og undersøge den ældre Cornelins' erindring om sit lange og usædvanlige liv med fokus på, hvordan han erindrede sit møde med Danmark.

Erindringen som meningsskabende proces

Hvor tidligere studier, eksempelvis Henningsen og Andreassen, har anvendt Cornelins' erindringer som førstehåndskilder til konkrete begivenheder, tager denne analyse udgangspunkt i, at der netop

er tale om erindringer. Fokus er derfor ikke på at fastslå, hvad der faktisk skete, men at undersøge, hvad der erindres, og hvordan det erindres.

I artiklen trækker jeg på erindringshistorisk teori, som den præsenteres hos Claus Bryld og Anette Warring, med særlig inspiration fra *Annales*-historikeren Pierre Nora (Bryld & Warring 1999). Nora forstod erindringen som et dynamisk og foranderligt fænomen, der konstant formes af samtidens behov og følelsesmæssige stemninger. Erindring er således ikke en passiv lagring af fortiden, men en aktiv og selektiv proces, som præges af, hvad der glemmes, og hvad der genaktualiseres (Bryld og Warring 1999: 230-231).

Med dette udgangspunkt betragtes Cornelins' erindringer som meningsskabende fortællinger snarere end som direkte gengivelser af fortidige hændelser. Analysen retter sig derfor mod, hvordan han retrospektivt fortolker sit liv, og hvordan disse fortolkninger er med til at skabe sammenhæng, identitet og betydning i fortællingen om hans liv.

Det følelseshistoriske perspektiv

Cornelins' historie er, som det fremgår af de udvalgte kilder, i høj grad personlig. For at analysere hans egen fremstilling anlægges et følelseshistorisk perspektiv, der tager udgangspunkt i, at følelser i vid udstrækning er kulturelt og historisk formede (se f.eks. Frevert 2011).

Et centralt analytisk begreb er *emotionology*. Begrebet, som er introduceret af Carol og Peter Stearns, betegner de kollektive følelsesnormer i et samfund frem for individers faktiske følelser. Begrebet kan bruges til at undersøge, hvilke følelser der forventes, legitimeres og reguleres i en given historisk kontekst. Stearns og Stearns er således mindre optaget af, hvad mennesker faktisk følte, og mere af, hvad de forventedes at føle (Stearns & Stearns 1985: 813). I deres arbejde har de især anvendt etikettelitteratur, fordi denne type kilder synliggør normative forestillinger om korrekt adfærd og passende følelsesudtryk. *Emotionology* belyser derfor især, hvordan normer formidles af dominerende samfundsgrupper, særligt borgerskabet (Stearns & Stearns 1985: 828)

I analysen suppleres *emotionology* med begrebet *emotional frontiers*, udviklet af Karen Vallgårda, Stephanie Olsen og Kristine Alexander. Det betegner: "[…] a boundary between different emotional

formations." (Vallgårda, Olsen & Alexander 2015: 22). Begrebet er særligt anvendeligt i koloniale kontekster, hvor aktører med forskellige kulturelle baggrunde mødes og konfronteres med divergerende følelsesnormer (Vallgårda, Olsen & Alexander 2015: 22-26).

I analysen anvendes *emotional frontiers* i samspil med *emotionology* til at identificere situationer i Cornelins' erindringer, hvor han konfronteres med fremmede følelsesnormer, eksempelvis i mødet med danske autoriteter, sociale hierarkier og forventninger til korrekt adfærd. Analytisk sker det ved at fokusere på episoder, hvor der opstår spændinger mellem Cornelins' egne følelsesmæssige erfaringer og de normer, han forventes at tilpasse sig. Dette perspektiv gør det muligt at undersøge, hvordan Cornelins navigerer mellem forskellige følelseskulturer, og hvordan han gradvist forholder sig til de dominerende normer, han møder i det danske samfund. Samtidig åbner det for en analyse af, hvordan sådanne normer ikke blot mødes udefra, men også reproduceres i nære relationer og hverdagspraksisser.

Endelig inddrages Sara Ahmeds perspektiv på følelser og racialisering. Ahmed har argumenteret for, at følelser er med til at konstruere og opretholde grænser mellem "os" og "dem", blandt andet ved at fremstille bestemte kroppe som "out of place" (Ahmed 2004: 2). Følelser cirkulerer således socialt og knyttes til bestemte grupper, hvilket bidrager til processer af *othering* (Ahmed 2004: 16). I analysen anvendes dette perspektiv til at belyse, hvordan Cornelins oplever at blive andetgjort, og hvilke følelser der knytter sig til disse erfaringer.

Cornelins' erindring som omvendelsesnarrativ

Som voksen tilsluttede Cornelins sig den kristne vækkelsesbevægelse *Oxford-bevægelsen* (Cornelins 2023: 233). Ifølge Cornelins selv fik denne bevægelse, eller rettere den tro han gennem bevægelsen tilegnede sig, en afgørende betydning for hans liv og for den måde, hvorpå han forstod og fortolkede sit liv. Hans erindring kan i den forstand læses som et omvendelsesnarrativ, hvor livet retrospektivt gives sammenhæng og mening gennem troen. I forordet til sin bog skriver Cornelins:

> Når jeg har givet efterfølgende livsskildring prædikatet: 'Mit Livs Eventyr', er det, fordi jeg ved tænksomt tilbageblik føler, at det er et eventyr. Jeg er overbevist om, at den gode Gud også for mig har forberedt

> og tilrettelagt tingene, så at de evner, han havde nedlagt i den fattige negerdreng, der i sin tid legede under palmerne, blev udviklet til frugt (Cornelins 2023: 126).

Cornelins anskuer således sit liv som noget, der er udstukket og planlagt af den kristne Gud med henblik på et højere og forudbestemt formål. Med denne forståelse reducerer Cornelins sin egen handlekraft i nogen grad, idet ansvaret for sit usædvanlige liv i stedet tillægges en guddommelig instans.

Det er væsentligt, at Cornelins' livsforståelse er præget af forestillingen om, at intet er tilfældigt, og at alle begivenheder indgår i en større, meningsfuld sammenhæng. Denne forestilling er central for hans erindring, idet både det, han erindrer, og måden hvorpå han erindrer det, formes af denne teologiske livsopfattelse. Dette kommer blandt andet til udtryk i Cornelins' beskrivelse af en erkendelse, der opstod efter hans omvendelse:

> Jeg blev efterhånden klar over hans [Guds] førelse næsten fra moders liv; og gennem min tilværelses tidligere episoder havde han ført og båret mig, så jeg nu kunne indtage en ansvarsfuld post i det hvide danske samfund (Cornelins 2023: 235).

Som tidligere beskrevet i denne artikel har Pierre Nora argumenteret for, at erindring er en aktiv og selektiv proces, der i høj grad præges af følelsesmæssige stemninger og senere livserfaringer. Cornelins' refleksioner kan derfor læses som et eksempel på, hvordan hans omvendelse har haft en tilbagevirkende effekt på fortolkningen af sit liv.

Denne religiøse rammesætning træder også tydeligt frem i afslutningen på kapitlerne om hans barndom på St. Croix, som han afrunder med ordene: "Med tak til Gud og til de mennesker, som han benyttede til denne omplantning – først og fremmest min mor – vil jeg slutte beretningen om min vestindiske barndom." (Cornelins 2023: 141). Som det senere vil fremgå i denne artikel, erindrer Cornelins ikke entydigt sin ankomst til København som en positiv erfaring, hvilket gør denne formulering bemærkelsesværdig. Den kan derfor tolkes som et udtryk for, at Cornelins forstår også denne omvæltning som led i et større guddommeligt projekt. På trods af de mange negativt ladede oplevelser, som han beretter om, fremstår hans samlede erindring om livet og mødet med Danmark således overordnet positiv og opbyggelig. At Cornelins kan føle taknemmelighed over for mennesker,

der flere gange behandlede ham på måder, han selv erindrer negativt, kan forklares ved, at han opfatter dem som redskaber i Guds plan, snarere end som individuelle aktører, der bærer det fulde ansvar for deres handlinger.

Racialisering

Da Victor Cornelins ankom til København i 1905, var indvandring fra Caribien til Danmark yderst usædvanlig, og det er derfor ikke overraskende, at han skilte sig markant ud med sit udseende og sin baggrund. Som tidligere introduceret i denne artikel har Sara Ahmed anvendt begrebet bodies out of place til at beskrive, hvordan bestemte kroppe fremstår som fremmede i sociale rum, der allerede er kodet af normer for tilhørsforhold. Begrebet er særligt anvendeligt i analysen af Cornelins' erindring, idet hans krop gentagne gange bliver genstand for opmærksomhed. Samtidig er det relevant at undersøge, hvordan Cornelins retrospektivt erindrer og fortolker racialisering, efter at han har skabt sig en stabil og anerkendt position i det danske samfund.

Fra sin tidlige barndom på St. Croix erindrer Cornelins en racialiseret virkelighed. Selve tilvejebringelsen af Cornelins fra St. Croix til København for at blive udstillet i Tivoli grunder selvsagt i en racialiseret forestilling om verden. Men også endnu før det erindrer Cornelins en i nogen grad raceopdelt verden, idet de fleste autoritetsfigurer, herunder læger og lærere i Cornelins' erindring var hvide danskere, imens hovedparten af befolkningen var efterkommere af slavegjorte afrikanere. (Cornelins 2023: 129). Ved ankomsten til København erindrer Cornelins imidlertid at være blevet konfronteret med en anden virkelighed:

> For Alberta og mig var den opmærksomhed, vi vakte, ikke alene højst generende, men også komplet ubegribelig. På St. Croix var vi jo vant til at se hvide mennesker, og disse var til gengæld vant til at se os og behandle os som mennesker (Cornelins 2023: 143).

Selvom samfundet på St. Croix var strukturelt racialiseret, erindres det her som et sted, hvor Cornelins ikke skilte sig ud. I Cornelins erindring markerer ankomsten i København derimod en ny virkelighed, hvor hans krop bliver synlig på en ny og ubehagelig måde. Denne erfaring kulminerer i forbindelse med udstillingen i Tivoli. Særligt erindrer Cornelins vejen dertil som begyndelsen på

et nyt kapitel i sit liv, hvor oplevelsen af at blive konfronteret med sin kropslige anderledeshed blev normen:

> Vejen gik gennem Vestergade, over Rådhuspladsen, ned ad Vesterbros Passage og ind i Tivoli […] en pige på 14-15 år, fik nu til opgave hver dag at føre os til Tivoli. Når denne unge pige sammen med os to sorte børn viste sig på Rådhuspladsen, blev der trængsel om os. […] [Folk] stimlede sammen om os for at se de mærkværdige skabninger […] Man troede ikke rigtig på vores ægthed, og flere prøvede med tommelfingrene på vores kinder, om den sorte farve lod sig gnide af, andre ruskede i vores hårtotter for at finde ud af, om det var paryk eller virkelig ægte negerhår (Cornelins 2023: 142-143).

Bemærkelsesværdigt er det, at Cornelins i sin erindring gengiver disse oplevelser relativt nøgternt uden eksplicitte følelsesudbrud. Denne emotionelt afdæmpede beskrivelse kan imidlertid ikke forstås som udtryk for manglende påvirkning. Tværtimod viser erindringer om senere oplevelser, at det satte dybe spor i Cornelins' erindring. Cornelins skriver bl.a., at han livet igennem havde vanskeligt ved at nyde arrangementer med mange mennesker samlet (Cornelins 2023: 175). Og under marchen, som værnepligtig, når folk fik øjne på "den sorte soldat inde i kolonnen" (Cornelins 2023: 212). vendte mindet om Rådhuspladsen tilbage. Og ligeså, ved Cornelins ansættelse på skolen i Nakskov, da børnene i skolegården omringede ham på hans første dag. (Danmarks Radio 1974: 46:19).

Interessant nok erindrer Cornelins først en langt senere hændelse på en beværtning som sin første egentlige oplevelse af diskrimination. Efter lang ventetid opdager Cornelins, at han som den eneste gæst ikke bliver betjent. Reaktionen er stærk og følelsesmæssigt ladet; Cornelins erindrer, at hans sind var "oprørt" og at han efterfølgende sov dårligt (Cornelins 2023: 252). Kontrasten til den nøgterne fremstilling af barndommens ellers voldsomme oplevelser er bemærkelsesværdig. Med Ahmeds bodies out of place-begreb kan forskellen måske forstås som et udtryk for, at Cornelins' erfaringer med ikke at høre til i barndommen i nogen grad var blevet normaliserede. En forsigtig fortolkning er således, at han ikke retrospektivt kategoriserer barndommens oplevelser som diskrimination på samme måde som de senere erfaringer. Beværtningsepisoden fremstår derimod som et tydeligt brud på den voksne Cornelins' forventning om at blive behandlet på lige fod med andre og bliver derfor i erindringen udpeget som hans første egentlige oplevelse af diskrimination. Det er dog

ikke muligt på baggrund af erindringen alene at fastslå, om forskellen skyldes en ændring i hans forventninger, hans senere fortolkning af barndommen eller begge dele.

Trods gentagne erfaringer med racialisering fremstiller Cornelins Danmark som et relativt fordomsfrit samfund, bl.a. i kontrast til USA. I en erindring om et samarbejde med dansk-amerikanske musikere i Nakskov fortæller han, hvordan flere af de amerikanske deltagere forlod scenen, da han skulle dirigere, fordi de ikke ønskede at stå under en sort dirigent. Episoden fremstilles som et udtryk for amerikansk racisme, i modsætning til den danske offentlighed, som gav ham "så hjerteligt et bifald" (Cornelins 2023: 224). I den forbindelse reflekterer Cornelins over, om dansk-amerikanerne havde indset, at de befandt sig i "det fordomsfrie Danmark" (Cornelins 2023: 224). Beskrivelsen af Danmark som "fordomsfrit" kan umiddelbart synes at stå i kontrast til Cornelins' egne erfaringer med racialisering og diskrimination. Det behøver dog ikke nødvendigvis at være udtryk for en modstrid i hans erindring, men kan snarere ses som et udtryk for, at positive og negative erfaringer eksisterer side om side. Cornelins' erindring om Danmark er således sammensat og nuanceret: Hans oplevelser af accept og anerkendelse ophæver ikke erfaringerne med forskelsbehandling, ligesom de negative oplevelser ikke overskygger de positive.

Cornelins' sammensatte erindring kommer også til udtryk da han beretter om sin tid på lærerseminariet. Her erindrer han, at han "mærkeligt nok" (Cornelins 2023: 185-186) havde samme held som sine medstuderende når det gjaldt flirt med de kvindelige medstuderende. Cornelins' italesættelse af at det var usædvanligt, at blive lige behandlet vidner om en lav forventning om ligebehandling, men viser samtidig at han ikke desto mindre erindrer accept og inklusion. Videre understreger Cornelins, at han i flere sammenhænge faktisk oplevede ligebehandling (se f.eks.: Cornelins 2023: 185-186).

Samlet set viser Cornelins' erindringer om livet i Danmark, at racialisering udgør et gennemgående, men ikke entydigt element i hans erfaringer. Barndommens oplevelser af andetgørelse beskrives relativt nøgternt og synes i nogen grad at være blevet normaliserede, mens senere episoder tydeligere identificeres som diskrimination. Samtidig erindrer Cornelins Danmark som et samfund, hvor han

oplevede social accept og anerkendelse. Disse positive erfaringer ophæver imidlertid ikke de gentagne oplevelser af racialisering. Snarere viser erindringerne, hvordan social inklusion og racialiseret forskelsbehandling kunne eksistere side om side.

Mellem kulturer og følelsesnormer

Allerede i erindringen om sin tidlige barndom erindrer Cornelins' en forventning, om at skulle agere efter normer, som han ikke selv forstår. Da han som syvårig møder den danske mand, der ønsker at tage ham med til Danmark, konfronteres han med fremmede adfærdsidealer i en situation, der kan forstås som en *emotional frontier*, hvor forskellige følelseskulturer mødes: "Jeg skulde hilse på den her hvide fremmede mand og jeg havde jo intet begreb om europæiske metoder. Min mor var nødt til at tage mig sådan i nakken, så det blev til et kejtet buk" (Danmarks Radio 1974: 18:50). Cornelins beskriver sin reaktion på dette som præget af uforståenhed og nervøsitet (Danmarks Radio 1974: 18:50).

Det er bemærkelsesværdigt, at det er hans mor, der gennemtvinger disse kulturelle koder, selvom hun formentlig ikke selv tilhører den "europæiske" normverden. Det kan tolkes som et udtryk for, at dominerende adfærdsidealer internaliseres og videreføres gennem nære relationer, så magten ikke kun udøves udefra, men også reproduceres i familien. Episoden illustrerer dermed en *emotionology*, hvor korrekt adfærd ikke blot forventes, men gennemtvinges gennem fysisk indgriben, og hvor barnets følelser underordnes kravet om tilpasning. Cornelins beretter også om fysisk afstraffelse både hos moderen og senere i Tivoli (se f.eks.: Cornelins 2023: 128, 146). Vold fremstår således som en accepteret disciplinerende strategi; fysisk ubehagelig, men følelsesmæssigt legitimeret som en del af opdragelsen.

Man kan argumentere for, at Cornelins i en vis forstand stod uden for den dominerende *emotionology*, idet hans livserfaringer, præget af racialisering, adskilte sig markant fra flertallets. I mødet med det danske samfund befandt han sig dermed ofte på en form for *emotional frontier*, hvor han forven-

tedes at navigere mellem forskellige følelsesnormer. Flere steder erindrer han, hvordan han forventedes at udstråle bestemte følelser uafhængigt af, hvad han faktisk følte, særligt i mødet med racisme: "Undertiden skummede jeg af raseri og ville hævne en sårende betegnelse […]" (Cornelins 2023: 167). Udtryk for vrede indgik imidlertid ikke i det følelsesregister, han oplevede sig berettiget til at anvende. I stedet beskriver han, hvordan han undertrykte sine følelser: "Jeg bevarede dog smilet, og […] folk kendte kun 'den glade' Cornelins." (Cornelins 2023: 232). Følelsesregulering gennem selvkontrol fremstår som en central del af Cornelins' møde med Danmark og som en nødvendig strategi for at leve op til den gældende *emotionology*. I lyset af den racialisering, han oplevede, kan presset for at efterleve disse normer desuden have været stærkere for ham end for hans omgivelser. Samtidig tyder det på, at han var underlagt en særskilt racialiseret *emotionology* knyttet til sin position, hvor især følelser som vrede og modvilje ikke var socialt acceptable at udtrykke.

Trods disse forskelle erindrer Cornelins, at han tidligt i sit ophold i Danmark blev mødt med forventninger om at tilpasse sig borgerskabets adfærdsidealer. I sine erindringer fremhæver han bl.a. sin modstand mod håndtrykket som social norm: "Jeg havde […] en indgroet modvilje mod at række folk min hånd […] og over for dette faktum dannede den høje kronprinsesse ingen undtagelse." (Cornelins 2023: 148). Episoden kan læses som et tilbageblik på en tidlig fase, hvor borgerskabets *emotionology* endnu ikke var internaliseret hos Cornelins, og hvor der eksisterede en tydelig spænding mellem hans egne erfaringer og de normer, han forventedes at efterleve.

Med tiden erindrer Cornelins, at han gradvist accepterede borgerskabets idealer. Som barn blev han flyttet fra en fattig plejemor på Vesterbro til at bo hos Vajsenhusets vagtmester og dennes kone, hvilket han retrospektivt beskriver som en positiv udvikling: "Livet i vagtmesterboligen gav mig en fredelig og normaliserende udvikling" (Cornelins 2023: 183). At Cornelins selv betegner denne periode som "normaliserende" peger på, at han i sin erindring vurderer borgerskabets livsform som normativt ønskværdig. Samtidig beskriver han, hvordan plejeforældrenes omsorg ændrede hans selvforståelse og erstattede en følelse af at være "udskud" (Cornelins 2023: 181). med større tryghed i mødet med andre mennesker.

Det, at erindringerne er nedskrevet længe efter begivenhederne peger desuden på, at "normaliseringen" også er et resultat af eftertidens meningsdannelse. Cornelins fremhæver eksempelvis, hvordan

kontakten med plejeforældrenes omgangskreds gav ham indblik i "normale hjemmeforhold" (Cornelins 2023: 182). En lignende internalisering af borgerskabets *emotionology* ses i en senere erindring, hvor Cornelins ved et københavnsk selskab frygter, at en lollandsk bonde, som han kender fra nogle sommerophold i barndommen, vil have svært ved at begå sig blandt det fine borgerskab. Cornelins erindrer både "glæde" (Cornelins 2023: 184). over bondens tilstedeværelse og "ængstelse" (Cornelins 2023: 184). for, om denne vil kunne leve op til den forventede adfærd. Cornelins' erindring peger således på en gradvis internalisering af borgerskabets sensibiliteter.

Cornelins' erindringer tyder på, at han som voksen i vid udstrækning havde indoptaget det københavnske borgerskabs adfærdsidealer. Dette afspejles også i hans beskrivelser af barndommen. Da Cornelins skildrer rejsen fra St. Croix til Danmark, skriver han, at den førte ham fra et "naturfolks primitivitet" (Cornelins 2023: 141). til et "kulturliv af den højeste rang, den nordiske, den danske kultur" (Cornelins 2023: 141). Formuleringen vidner om en civilisatorisk og hierarkisk kulturforståelse og kan tolkes som et udtryk for, at Cornelins overtog borgerskabets syn på sig selv. En lignende internalisering ses i hans erindring om en episode i Tivoli, hvor han som barn spyttede på en pige, der rakte hånden frem til ham, hvorefter hendes far slog ham (Cornelins 2023: 145). I erindringen er det imidlertid ikke volden mod ham selv, men hans egen handling, der har fået ham til at føle sig "brødebetynget" (Cornelins 2023: 145). Begge episoder kan tolkes som tegn på, at Cornelins retrospektivt vurderer sin barndom ud fra borgerskabets *emotionology*, hvor det er hans egen adfærd, som problematiseres.

Religion spillede en central rolle i Cornelins' voksne liv og var ifølge ham selv også vigtig i hans tidlige barndom. I mødet med det københavnske samfund blev disse følelser imidlertid fortrængt, idet hans stræben efter social accept krævede tilpasning til de dominerende normer: "min senere altopslugende stræben efter […] at blive accepteret i det danske samfund havde skubbet de tidligere religiøse følelser så langt ned i underbevidstheden" (Cornelins 2023: 234). Da Cornelins senere tilslutter sig Oxford-bevægelsen, fremstiller han det som en tilbagevenden til en tidligere følelsesverden, men det kan også tolkes som en indtræden i en anden *emotionology*, hvor racialisering træder i baggrunden til fordel for det religiøse fællesskab.

Samlet set viser Cornelins' erindring, at en væsentlig del af hans møde med Danmark bestod i at navigere mellem skiftende *emotionologier*, hvor krav om disciplin, følelsesregulering og normalisering gradvist blev internaliseret. Erindringen vidner om, hvordan Cornelins både formes af og tilpasser sig borgerskabets adfærds- og følelsesidealer, samtidig med at hans racialiserede position begrænser, hvilke følelser han oplever sig berettiget til at udtrykke. Først da Cornelins som voksen bliver en del af et religiøst fællesskab, åbner der sig i erindringen et alternativt følelsesrum, hvor tidligere erfaringer omfortolkes, og mødet med Danmark gives en overordnet meningsfuld sammenhæng.

Dobbelt nationalfølelse

I Cornelins' erindringer fremstår nationalfølelse ikke som en entydig eller stabil identitet, men som et kontekstafhængigt tilhørsforhold præget af sproglige, kulturelle og raciale spændinger. Dette kommer tydeligt til udtryk i tv-udsendelsen *Mit livs Eventyr*, hvor Cornelins indleder programmet med ordene: "Jeg taler jo dansk, men jeg ser ikke videre dansk ud." (Danmarks Radio 1974: 00:06). Formuleringen peger på en grundlæggende uoverensstemmelse mellem sproglig og kulturel tilhørighed på den ene side og kropslig fremtoning på den anden. Her accepterer Cornelins implicit en racialiseret forståelse af danskhed, hvor national identitet ikke alene knyttes til sprog eller socialisering, men også til ydre, kropslige kriterier. Et andet sted udfordrer han imidlertid en sådan nationalforståelse, da han erklærer:

> […] jeg er ikke enten-eller, men både-og! Jeg er både nigger og dansker! Jeg er glad for, at jeg er begge dele! Jeg er stolt af, at jeg er begge dele! Og jeg takker Gud, fordi jeg ved at være begge dele kan være med til at bygge bro mellem hvid og farvet. Jeg er overbevist om, at det var i denne livsgerning, Gud ville bruge mig, da jeg i sin tid som 7-årig blev taget ud af mit vestindiske milieu og ført til Danmark (Cornelins 2023: 258).

Med dette udsagn afviser Cornelins forståelsen af en entydig national kategorisering og insisterer i stedet på en sammensat identitet. Cornelins accepterer dermed på den ene side forestillingen om danskhed som noget racialiseret, men udfordrer på den anden side samtidigt samme forestilling ved at stå ved retten til at være såvel dansk som sort. Cornelins knytter desuden denne dobbelte identitet til en religiøs fortolkning af sit liv. Han fremstiller det som en del af sin livsopgave at være "begge

dele" og fungere som brobygger mellem dansk og sort. Hans nationale identitet får dermed et formålsbestemt præg, idet han ser sin dobbelte tilhørsposition som grundlag for at udfylde en meningsfuld rolle. Hermed vender han også tilbage til det religiøse narrativ, som han tolker sit liv ind i.

Samlet set tegner Cornelins' erindringer et billede af national identitet som et sammensat tilhørsforhold, hvor han både accepterer og udfordrer en racialiseret forståelse af danskhed.

Konklusion

Jeg har i denne artikel undersøgt, hvordan Victor Cornelins retrospektivt erindrede sit møde med Danmark. Analysen viser, at hans erindringer ikke blot gengiver fortidige oplevelser, men udgør en meningsskabende fortælling, hvor senere livserfaringer og ikke mindst hans religiøse omvendelse præger fortolkningen af hans liv. I tråd med Pierre Noras forståelse af erindringen som en aktiv og selektiv proces kan Cornelins' fortælling læses som et narrativ, hvor også smertefulde erfaringer indskrives i en større og meningsfuld sammenhæng.

Racialisering udgør et gennemgående element i Cornelins' erindringer. Hans barndomsoplevelser af andetgørelse fremstår i tilbageblikket i nogen grad normaliserede, mens senere episoder tydeligere identificeres som diskrimination. Samtidig erindrer han Danmark som et samfund, hvor han på trods af modstand også oplevede social accept og anerkendelse. De positive erfaringer ophæver imidlertid ikke de negative, men viser, hvordan social inklusion og racialiseret forskelsbehandling kunne eksistere side om side.

Analysen har desuden vist, hvordan Cornelins i mødet med Danmark navigerede mellem forskellige følelsesnormer. Han beskriver, hvordan idealer om selvkontrol og disciplin gradvist blev internaliseret, og hvordan hans racialiserede position begrænsede, hvilke følelser han oplevede sig berettiget til at udtrykke. Denne tilpasning kom også til udtryk i hans senere vurderinger af sin egen barndom og af de kulturelle normer, han havde mødt.

Endelig fremstår Cornelins' nationale identitet som et sammensat tilhørsforhold. Han overtager på flere områder samtidens racialiserede og civilisatoriske forestillinger, men udfordrer samtidig en entydig forståelse af danskhed ved at insistere på at være både sort og dansk. Denne dobbelte identitet bliver i hans erindring knyttet til en religiøst begrundet livsopgave som brobygger mellem mennesker.

Samlet set viser artiklen, hvordan Cornelins i sine erindringer forsøger at skabe sammenhæng mellem erfaringer med racialisering, social anerkendelse og kulturel tilpasning. Dermed bidrager artiklen til forskningen ved at flytte fokus fra Cornelins' korte ophold i Tivoli til hans senere liv samt ved at undersøge hans fortællinger som retrospektive erindringer frem for alene som førstehåndskilder.

Litteraturliste

- Ahmed, Sara 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. Routledge.
- Andreassen, Rikke & Anne Folke Henningsen 2011: *Menneskeudstilling: fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*. Tiderne Skifter.
- Bryld, Claus & Anette Warring 1999: "Debat: Kollektiv Erindring - Hvad Er Det? Et Korrektiv Til Nogle Anmeldelser Af Besættelsestiden Som Kollektiv Erindring". *Fortid Og Nutid* 1999:1, s. 227-235.
- Cornelins, Victor 2023: *Fra St. Croix til Nakskov*. Gonzo.
- Frevert, Ute 2011: *Emotions in History. Lost and Found*. Central European University Press https://doi.org/10.1515/9786155225031.
- Hansen, Anders Høg 2023: *Mix Tape Memories: Movement and Difference in Life Writing*. Palgrave Macmillan https://doi.org/10.1007/978-3-031-40463-4.
- Nielsen, Per 2015: *Fru Jensen og andre vestindiske danskere. Dansk-vestindiske sømænd, tjenestefolk og arbejdere i Danmark 1990-1920*. Nationalmuseet.
- Stearns, Peter N., & Carol Z. Stearns 1985: "Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards". *The American Historical Review*, 90:4, s. 813-36 https://doi.org/10.1086/ahr/90.4.813.

- Vallgårda, Karen, et al 2015: "Emotions and the Global Politics of Childhood." Stephanie Olsen (red.): *Childhood, Youth and Emotions in Modern History*, Palgrave Macmillan, s. 12–34 https://doi.org/10.1057/9781137484840_2.

Hjemmesider

- Børresen, Bo 2025, 14. marts: "Alberta blev udstillet i bur i Tivoli". Frederiksbergliv. Benyttet 1. december 2025 fra www.frederiksbergliv.dk/samfund/alberta-blev-udstillet-i-bur-i-tivoli-da-kronprinsessen-samlede-hende-op-hylede-hun-i-vilden-sky.
- DRTV 2025: *Skeletter i skabet. Et sidste hvilested*, Benyttet d. 1. december 2025 på https://www.dr.dk/drtv/episode/skeletter-i-skabet_-et-sidste-hvilested_512137.
- Danmarks Radio 1974: *Mit Livs Eventyr*. Benyttet d. 1. december 2025 på: https://www.youtube.com/watch?v=5Ho2b_Rt4rQ.

Jakob Levin Rasmussen

wgv112@alumni.ku.dk

CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

'Det er den store uendelige Naade Himlen har skjænket os at vi næst efter en Sjæl have Aand'

En følelseshistorisk undersøgelse af Nielsine Nielsens religiøse følelser i hendes dagbog fra 1867-68

Af:
Anna Louise Varona Esmann
Historie

ABSTRACT: This article explores the religious emotional expressions of the first female medical doctor in Denmark, Nielsine Nielsen, through the lens of emotion history. By applying William Reddy's theory of emotives and Monique Scheer's emotions-as-practice, this paper examines the emotional framework in the context of Nielsine Nielsen's Christian faith. The theme of Nielsen's faith was all-pervading in her emotional utterances. A substantial part of the diary contains emotional utterances of discontent with certain traits and emotions connected to her faith. Nielsen's dissatisfaction with the state of her life, and her wish to leave her provincial hometown, and expand her knowledge is particularly noteworthy. Through the reflections, prayers, poetry and emotional utterances of Nielsine Nielsen, this article gives a greater understanding of previously lesser known aspects of the early life of an exceptional woman.

NØGLEORD: Nielsine Nielsen, følelseshistorie, dagbog, tro.

Introduktion

Vi ved meget om Nielsine Nielsens voksne liv. Om den arv hun har efterladt som den første kvindelige akademiker og læge, endda gennem dokumenter skrevet af hende selv. Men mulighederne for at dykke ned i kilder fra Nielsine Nielsens tidlige liv skrevet af hende selv har indtil nu været få. I sommeren 2019 blev en bog fundet hos Nielsines efterkommere, i forbindelse med research til en biografi om hende skrevet af historikerne Dorthe Chakravarty og Sarah Von Essen (Chakravarty & Von Essen 2019: 260, 265). Bogen var en håndskrevet dagbog fra årene 1867-68, skrevet af den 17-18-årige Nielsine Nielsen. [1] Efter transskription og digitalisering foretaget i samarbejde mellem historiker Line Sømberg, historiestuderende Frederikke Bak Jakobsen og undertegnede, blev det for første gang muligt at benytte kilden til akademisk brug. Nu kunne det lade sig gøre at få et bedre indblik i hvad den unge Nielsen følte, hvordan hun oplevede sit eget liv og hvad hun drømte om for fremtiden, nedskrevet omkring det tidspunkt hvor hun rent faktisk havde oplevelserne.

Dagbogen flyder over med følelser, både eksplicitte og implicitte, og for at afgrænse analysen, vil denne artikel undersøge hvordan Nielsine Nielsens religiøse følelser kommer til udtryk i dagbogen. Nielsines kristne tro er gennemgående i ungdomsdagbogen, og det er tydeligt, at religiøsiteten satte sit præg på størstedelen af hendes liv på dette tidspunkt. Denne artikel vil vise, hvordan Nielsine Nielsens stærke tro påvirkede hendes følelser om sig selv, menneskene omkring hende, og hendes drømme om fremtiden. Det, som Nielsine Nielsen higede efter, drømte om og bebrejdede sig selv for, var sit store ønske om at forlade sin hjemby og sin familie, rejse til København og lære. Dette tema, sammen med de religiøse følelsesudtryk, er fremherskende og ofte overlappende i dagbogen.

Udover at det er interessant at undersøge hvordan en pige der endte med at blive en enestående kvinde, udtrykte sine følelser i dagbogens private rum, kan denne artikel bidrage til vores forståelse for i hvor høj grad religiøse følelser og deres udtryk har været en del af danskeres følelsesliv i denne periode. Følelsesudtryk der kan læses som utilstrækkelighed, usikkerhed og selvbebrejdelse skiller sig ud i Nielsines dagbog, og er givetvis følelser som mange unge mennesker har kunnet, og i dag kan,

[1] Henvisningerne til sidetallene i dagbogen stemmer ikke overens med siderne i selve dagbogen, da den originale tekst er håndskrevet og ikke svarer til normalsider. Henvisningerne til sidetallene stemmer overens med det transskriberede dokument.

identificere sig med. Dette inkluderer unge, troende kvinder, som Nielsine Nielsen netop var. I en større undersøgelse med flere lignende kilder, ville man kunne bruge dagbogen som ét af flere eksempler på i hvor høj grad troen påvirkede de følelser som unge mennesker, og måske mere specifikt, unge kvinder, udtrykte, og på den måde vise at de følelser Nielsine udtrykte i sig selv ikke var enestående for hende.

Omkring 1850, året for Nielsine Nielsens fødsel, begyndte kvindespørgsmålet i højere grad at komme i forgrunden (Rosenbeck 2021: 44). Kvindebevægelsen, hvis formål blandt andet var at opnå adgang til højere uddannelse og flere typer erhverv for kvinder igennem politiske forandringer, opstod i USA og bredte sig til Europa. Nielsine Nielsen blev altså født ind i et samfund, der var i forandring. Fra hendes erindringer ved vi, at hun som voksen i begyndelsen af 20'erne læste en lille notits i Københavns avis, om at man som kvinde i USA kunne studere medicin og blive læge. Derfra vidste hun, at hun ville det samme (Nielsen 2022: 13-14). Dette ønske kan ikke spores i dagbogen, da hun i 1860'erne sandsynligvis endnu ikke vidste at dette var en mulighed i udlandet, på trods af at kvinder allerede da kunne studere medicin i både USA og nogle få europæiske lande (Larsen 2022: 36).

En del danskere kender i dag til Nielsine Nielsen, især i kølvandet på 150-året for kvinders adgang på universitetet i Danmark i 2025. Nielsine Nielsen var banebrydende, ambitiøs, og blev et eksempel for mange kvinder. Med støtte og hjælp fra andre læger og akademikere, kunne hun stå imod den store modstand både fra de mandlige undervisere på universitetet og en kultur i Danmark, hvori en kvindelig læge var utænkelig (Larsen 2022: 35-36). Igennem flere erindringer udgivet i slutningen af hendes liv, har man kunnet få et indblik i den voksne Nielsine Nielsens oplevelser og forståelse af sit eget liv. Erindringerne har mestendels handlet om hendes liv efter at hun forlod sin hjemby, Svendborg, for at drage mod hovedstaden i en søgen efter at videreuddanne sig, efter at hun som 14-årig afsluttede sin uddannelse som elev på byens private pigeskole (Chakravarty & Von Essen 2019: 29).

Da Nielsine Nielsen skrev dagbogen boede hun i Svendborg. Her boede hun med sine forældre Lars Nielsen og Karen Jensen, samt søsteren Laura (Chakravarty & von Essen 2019: 268). Familien Nielsen befandt sig i byens borgerskab. De havde tilstrækkelige økonomiske ressourcer til at opfostre

seks børn, betale for skoling samt, til tider, at tage i teatret og til bal (Nielsen 1867-68: 38, 62). Nielsine Nielsen var det yngste barn af søskendeflokken, bestående af fem døtre og én søn, men det er dog kun tre af disse, der bliver nævnt i dagbogen; Laura, Marie og den afdøde Sophie (Chakravarty & Von Essen 2019: 24; Nielsen 1867-68: 1). Nielsens storebror, som gik i faderens fodspor som skibsreder, døde til søs, og ikke længe efter blev både Nielsine og Sophie Nielsen ramt af tyfus (Chakravarty & Von Essen 2019: 29). Nielsine overlevede, men det gjorde hendes søster ikke, og savnet af Sophie er et tema som fylder i dagbogen (Nielsen 1867-68: 1). Hun nævner ikke sin afdøde storebror eller hvordan familierelationerne var før disse store tab i bogen. Dagbogen, som det udfoldes i undersøgelsen, bærer præg af et kompliceret familieliv, mest af alt i Nielsens relation til sin far.

Som undersøgelsen vil vise, levede Nielsine Nielsen i sin ungdom et liv præget af sin kristne tro. Denne tro var ikke altoverskyggende, men snarere allestedsnærværende, og påvirkede hendes følelsesudtryk og -ytringer i dagbogen. For at undersøge dette, vil William Reddy's teori om emotives samt Monique Scheer´s teori om emotions-as-practice benyttes til at analysere Nielsens følelsesudtryk. Dernæst vil undersøgelsens metode forklares. Både Nielsine Nielsens tro generelt vil blive genstand for analysen, men i særdeleshed når troen forbindes med hendes selvforståelse, familie, drømme om kærlighed, samt hendes tætte relation med den jævnaldrende Emilie.

Teoretiske overvejelser

I sin artikel "Against Constructionism" fra 1997, introducerer William Reddy teorien om *emotives*. Reddy definerer emotives som følelsesytringer, hvori ytringens referent ændres igennem ytringen (Reddy 1997: 331). Han argumenterer for, at disse emotives er instrumenter der kan påvirke eller ændre den følelse, som de refererer til, og samtidig er influeret af denne følelse (Reddy 1997: 331). Reddy argumenterer for at emotives ikke er en direkte repræsentation af den faktisk følte følelse, men det redskab der påvirker følelsen, da oplevelsen af følelsen ændres i det øjeblik, hvor følelsen bliver udtalt (Reddy 1997: 332). Ifølge Reddy er det altså ikke muligt at udtrykke sine følelser, sådan som de faktisk føles i det indre (Reddy 1997: 335-36). Dette aspekt er for Reddy en uundgåelig nødvendighed og konsekvens i ytringen af følelser; vi kan ikke udtrykke præcis hvordan vi har det, og noget af den originale følelses fuldkommenhed mistes, så snart følelsen bliver udtalt

(Reddy 1997: 340). For Reddy er det netop i det mislykkede forsøg i nogen som helst form for følelsesytring, at grundstenen for en universel forståelse af individet skabes (Reddy 1997: 331). Disse forsøg er samtidig årsagen til at individet kan ændres og formes.

Reddy kritiserer den socialkonstruktivistiske tilgang til følelser for afstandtagen til universelle faktorer, som den menneskelige psykologi og fysiologi (Reddy 1997: 328-29). For Reddy kan denne konstruktivistiske ramme, i yderste konsekvens, betyde at de kulturelle og sociale sfærer anses for de væsentligste, hvis ikke eneste, faktorer der former individets følelsesliv (Reddy 1997: 329). Reddy anerkender altså både at der er visse universelle faktorer, der påvirker vores følte følelser, og at kulturelle og temporale faktorer også påvirker dem. Følelser er dermed historiske for Reddy, men han understreger også at menneskets følelser befinder sig i et fungerende centralnervesystem (Reddy 1997: 335). Man kan altså ifølge Reddy ikke adskille kroppen fra følelser, også selvom kroppen ikke er det mest væsentlige ved hans følelsesforståelse.

I artiklen "Are Emotions a Kind of Practice? (And is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuian Approach to Understanding Emotion" fra 2012, tager den amerikanske antropolog Monique Scheer, afsæt i Pierre Bourdieus praksisteori, og skaber en ramme og forståelse af følelser som praksis (Scheer 2012: 199). Scheer definerer *emotional practices* som praksisser der blandt andet involverer selvet, sproget, materielle artefakter, og andre mennesker (Scheer 2012: 193). *Emotions-as-practice* tager udgangspunkt i, og understreger vigtigheden af, kroppen som redskabet hvori følelser og oplevelser bliver udlevet (Scheer 2012: 209). Scheer betoner, at følelsespraksisser ikke kun består af automatiske handlinger foretaget af kroppen, men også inkluderer indlærte, kulturelt placerede tanke- og følelsesprocesser (Scheer 2012: 196, 200).

Scheer lægger vægt på den tilvænnede adfærd, og understreger at individer i praksisteorien er et produkt af de praksisser som individet udlever (Scheer 2012: 200). Scheer trækker også på Michel Foucault ved at argumentere for, at det er følelserne der er aktive aktører hvor mennesket er passivt; det er dem, som gør noget ved os. Følelserne vi har, er ude af vores kontrol på grund af vores relationer til andre mennesker, sociale skikke, normer, værdier, og sprog. Det er i de historisk foranderlige kroppe følelserne opstår, men de er ikke kun skabt af kroppen, og kan derfor ikke kontrolleres af den (Scheer 2012: 207).

Reddy og Scheer er på trods af deres forskellige teoretiske ståsteder, grundlæggende enige om at følelser gør noget ved os. Scheer trækker eksplicit på Reddy's forskning, med fokus på en forståelsesramme for følelser som har rod i både de humanistiske og naturvidenskabelige felter (Scheer 2012: 198-99). Scheer betoner det at navngive følelser som en essentiel del af at opleve dem (Scheer 2012: 212). Hun argumenterer for, at praksisser ikke kun skaber følelser, men at følelser i sig selv kan opfattes som en måde at interagere med verden på (Scheer 2012: 193). Scheer understreger, at det at udføre handlinger hvor man aktivt interagerer med sit indre følelsesliv, som dagbogsskrivning i Nielsine Nielsens tilfælde, er en praksis der altid er kropslig, selvom fokus er på det indre liv (Scheer 2012: 200).

For den amerikanske litteraturhistoriker Cynthia Huff, er dagbogsskrivning en praksis der skaber en relation mellem forfatteren og læseren (Huff 1989: 6). I sin artikel "That Profoundly Female, and Feminist Genre: The Diary as a Feminist Practice" fra 1989, kobler hun dagbogsskrivning med feminismen, som et rum og genre præget af grænseløshed, en social praksis der skaber forbindelser og oplevelser mellem læseren og forfatteren (Huff 1989: 6-7). Ifølge Huff er der i dagbogsgenren plads til at kvinder kan udfolde sig litterært, på måder som til mange tider ellers ikke har været mulige i den konventionelle litterære verden (Huff 1989: 8). Dette kan vi spore i Nielsine Nielsens dagbog hvor hun, udover at bruge den som en levende del af sit religiøse liv, eksperimenterer med forskellige genrer, som bønner og poesi.

Denne undersøgelse beror på, at Nielsens dagbogsskrivning var en følelsespraksis i sig selv, og trækker derfor på Scheer's teori om emotions-as-practice. Reddy's emotive-begreb vil i analysen operationaliseres og benyttes til at udforske hvordan Nielsine Nielsen udtrykte sine religiøse følelser i sin dagbog, og igennem nedskrivningen har ændret og påvirket de følelser som de emotives er udtryk for. Derudover forstås Nielsines dagbog som feministisk praksis, hvor hun igennem bearbejdelsen af sine oplevelser og følelser, gav udtryk for hvordan hun følte og kunne tillade sig at føle, i dagbogens lukkede rum.

Metodiske overvejelser

Metodisk er artiklen inspireret af William Reddy's teori om *emotives*, samt Monique Scheer's teori om *emotions-as-practice*, hvilket betyder at læsningen af Nielsine Nielsens dagbog har søgt at identificere og undersøge hendes egne eksplicitte religiøse følelsesudtryk og -ytringer. Særligt ligger fokus på de steder i dagbogen, hvor Nielsen har nedskrevet bønner og poesi, samt der hvor hun har skrevet om sig selv og sine nære relationer i forhold til sin tro.

Hver gang Nielsine Nielsen nedskrev sine følelsesmæssige reaktioner til en oplevelse, eller udtrykte følelser om sig selv, sin familie eller sin fremtid, deltog hun aktivt i at skabe sit eget følelsesportræt, som denne artikel her forsøger at afdække en del af. Artiklen tager afsæt i en forståelsesramme, der består af et bredt syn på følelser. Man kan hverken fjerne menneskets følelser fra dets biologi, og hermed de fysiske og neurologiske reaktioner der opstår i forbindelse med følelser, eller fjerne mennesket fra den tid, kultur og sociale sammenhæng, som det befinder sig i og har lært at leve i. Dermed er følelser både biologiske og historiske.

Der er intet, der er skrevet i dagbogen, der tyder på at Nielsine Nielsen havde forventet at den skulle udgives til offentligheden eller i det hele taget deles med andre end hende selv. Dog må man, da objektet for analysen er en dagbog, nødvendigvis have *in mente*, at Nielsine Nielsen har lavet til- og fravalg i udlægningen af sine oplevelser og sit følelsesliv, samt de temaer hun har skrevet og personer hun har nævnt. Dette betyder dog ikke at man må antage at Nielsen har udøvet selvcensur igennem hele dagbogen, men derimod at hun sandsynligvis har overvejet sine ord til en vis grad før de blev nedskrevet. Hun har givetvis udtrykket sine følelser på måder, der var indenfor normen for unge kvinder i hendes samtid. I dagbogen er der eksempler på at Nielsen har overstreget ord og dele af sætninger, som hun har påbegyndt og derefter startet på ny, eller har nedskrevet et lille afsnit længe efter, at selve dagbogen er afsluttet (Nielsen 1867-68: 66). Det er derfor tydeligt, at der har været et niveau af selvredigering igennem skrivningen af dagbogen, som i sig selv er et udtryk for selvudfoldelse og -undersøgelse.

På en af de første sider skrev Nielsine at hendes far havde fortalt hende, at han havde læst i hendes dagbog. Herefter lovede hun sig selv at passe bedre på den i fremtiden (Nielsen 1867-68: 11). Denne

oplevelse kan have påvirket Nielsines videre interaktion med dagbogen, både i forhold til hvor hun opbevarede den, men også i forhold til hvad hun lod nedskrive i den. På trods af de tydelige eksempler på selvredigering, har al redigering af teksten og eventuelle udeladelser ikke nødvendigvis været bevidste, men måske et udtryk for at visse følelser var svære at formulere.

Undersøgelsen vil bero på fire temaer der kan spores i Nielsine Nielsens dagbog. Først og fremmest vil de følelsesudtryk der omhandler hende selv blive fremlagt og analyseret, hvorefter Nielsines følelser vedrørende hendes komplicerede familieliv vil undersøges. Slutteligt vil Nielsine Nielsens følelser og forståelser af kærlighed i forbindelse med hendes stærke tro, samt hendes meget kærlige følelser for den jævnaldrende Emilie analyseres.

Undersøgelse

I Nielsine Nielsens dagbog er der mange eksempler på, hvor stor en rolle kristendom fyldte i hendes liv i denne periode, og derfor er den overordnede fokus for undersøgelsen netop dette. Nielsines kristne tro fylder både noget i sig selv, men også i høj grad i forhold til hendes forhold til sig selv, sin familie, en tæt relation til en jævnaldrende pige, samt hendes håb og drømme om fremtiden.

Ved årsskiftet 1867-68, nedfældede Nielsine Nielsen en lang bøn hvor hun takkede for året som var gået, og bad Gud at bringe Danmark sejr og hæder, men også om hjælp til selv at opfylde sine pligter, være en støtte til sine forældre, at vinde over alt det onde som hun følte boede i sig, og vise hende den rigtige vej i fremtiden (Nielsen 1867-68: 33-34). At Nielsine følte at der boede et onde i hende, er et udtryk for en negativ selvforståelse, som dog ikke er entydig, da hun også beder om at udvikle andre, mere positive karaktertræk. Hun brugte ikke bare sin dagbog som et rum til at få afløb for sine tanker, følelser og reaktioner, men også som en levende del af sit religiøse liv. Nielsine Nielsens dagbog var altså et sted, hvor hun kunne praktisere sin tro, og dermed et vigtigt aspekt af hendes religiøsitet.

Egenkærlig, utaknemmelig og forfængelig

Følelsesudtryk der optager meget plads i Nielsine Nielsens dagbog er hendes følelser om sig selv. Hun reflekterede over sine handlinger og syn på sig selv i konteksten af at være kristen, og troen

havde en betydningsfuld plads i hendes følelsesliv. Hun brugte en stor del af sin dagbog på at udstille og udskælde sig selv for de egenskaber og følelser hun havde, som hun givetvis opfattede som negative.

Nielsine Nielsens savn af sin storesøster Sophie understreger dette. Allerede på første side skrev Nielsine at hun stadigvæk huskede sin søster, og at de havde meget tilfælles på trods af at Sophie var "[…]meget bedre end mig, barnlig, from og kjærlig, medens jeg ofte er haard og ukjærlig[…]" (Nielsen 1867-68: 1). Disse følelser og egenskaber, som Nielsine Nielsen sporede i sig selv, som at være utaknemmelig for "Forsynet", være ukærlig, egenkærlig og forfængelig, har overtoner af et kristent syn på moral. Det er ofte tydeligt, at Nielsine Nielsen ikke mente at hun levede op til idealet om den gode kristne unge kvinde, på trods af at hun fandt glæde i sin tro (Nielsen 1867-68: 50, 54). Nielsines store fokus på de følelser som hun udtrykte, og som hun mente gjorde hende værre end sin søster, agerede som emotives, der påvirkede de selvsamme følelser. Den unge Nielsen skrev, at hun så gerne ville være god, men ikke kunne, og at hun ønskede at kunne bøje sig for Jesus, og bede ham udvise barmhjertighed for hende, men at hun havde svært ved at ytre disse bønner (Nielsen 1867-68: 1). At Nielsine havde svært ved at ytre disse bønner med stemmen, men at hun kunne skrive dem ned, vidner om den store rolle hendes dagbog havde for hende, som et rum, der på en måde var mere frit end verdenen udenfor den. Denne utilstrækkelighed er dog en følelse der fylder meget i dagbogen. Nielsine Nielsen skrev at hendes søster Laura tidligere havde spurgt om hun frygtede døden, for det gjorde Laura i høj grad, hvortil Nielsen havde svaret at hvis det var Guds vilje, så ville hun acceptere det. Sådan havde Nielsine Nielsen det ikke da hun skrev dagbogen. Nu følte hun sig uværdig, dårlig og endda ugudelig:

> "[…]jeg var saare uværdig til at komme i de Helliges Samfund, jeg elendige skrøbelige syndige Menneske; det var for et Aar siden, at jeg gjerne vilde dø; jeg længtes derefter og jeg bad Gud derom, og nu, nu er jeg bange for den; er jeg da bleven slettere og ugudeligere? ja, saaledes maa det være; men jeg er inderlig bedrøvet derover" (Nielsen 1867-68: 17-18).

I dette emotive skabte Nielsine Nielsen en fortælling om sig selv som en person der engang har følt sig værdig til at tage del i de Helliges Samfund, men er blevet et ringere menneske i sin egen

selvforståelse. Nielsen har altså ikke kun oplevet sin tro som absolut positiv, men også som noget der har været bedrøveligt, og altså har påvirket hendes følelser og selvforståelse negativt.

En vinterdag i januar 1868, beskrev Nielsine Nielsen det rædsomme humør hun havde, og hun tvivlede på at hendes planer den dag ville blive fornøjelige, som de ellers plejede. Nielsen skrev at på trods af at hun intet håb havde om at hendes:

> "[…]rædsomme Dvaskhed og Ligegyldighed[…]" ville få en ende, "[…]vil samle alt mit Mod sammen, for at see glad ud, jeg vil see om de Andre kan blive tilfreds med mig, thi jeg selv bliver det aldrig" (Nielsen 1867-68: 40).

Her kan der både spores emotives, samt en eksplicit og aktiv plan om at regulere de følelser, dvaskhed og ligegyldighed, som man må formode blev anset for mindre attråværdige i Nielsine Nielsens sociale miljø, og er et eksempel på hvordan sociale praksisser kan påvirke den følelsesmæssige praksis. Dernæst stillede Nielsen sig selv et retorisk spørgsmål, om hvad det var hun egentlig manglede. Hun understregede, at hun levede et liv som millioner af mennesker ville misunde, at hun ingen reelle sorger og bekymringer havde, og at hun hver morgen kunne vågne i godt helbred uden at være bange. Det er interessant, at Nielsine Nielsen her skrev at hun ingen bekymringer eller sorger havde, selvom hun relativt få år forinden både havde mistet en storebror og storesøster, at hun ikke trivedes i relationen til sin far, og at hun var ængstelig for om hun ville få muligheden for at forlade sit barndomshjem for at lære. Afsnittet ender med en nedskrevet bøn til Gud: "O! Gud! Tilgiv mig min Utaknemmelighed; tilgiv mig min Klage, jeg Lykkelige!" (Nielsen 1867-68: 40). Gennem dette emotive fremmanede Nielsine Nielsen altså Gud til at ændre sin sindsstemning og følelser, sådan at hun kunne blive mere tilfreds med det hun havde.

Nielsine Nielsen undrede sig flere gange i dagbogen, om hendes syndige gerninger, tanker, ønsker og begær var for alvorlige, og at hun derfor ville blive fornægtet af Gud (Nielsen 1867-68: 7). I et afsnit understregede hun over for sig selv, og måske Gud, som hun senere i afsnittet henvendte sig til i bøn, at Gud var kærlig og barmhjertig, og at han var hendes Fader: "O du kolde, onde Menneskebarn fortryd, bed! Vil Gud da tilgive mig?[…]ja! ja! jeg maa tye til Naaden under Guds

Søns Kors. – Der er Syndsforladelse" (Nielsen 1867-68: 62). Nielsine Nielsens skrivestil var dermed både en opfordring til sig selv, såvel som en bøn om nåde.

En vigtig del af Nielsine Nielsens refleksioner om sin fremtid, omhandlede muligheden for at blive lærerinde hos en anden familie. Det der, ifølge Nielsen, stod i vejen for denne tilsyneladende langvarige drøm var, at hun ikke kunne spille musik, som ofte var et krav for de unge kvinder (Nielsen 1867-68: 12, 33, 50, 57-58). Dertil skete det ofte at hun lod en bøn om hjælp til dette nedskrive til Gud i sin dagbog:

> "O. kjære evige GudFader, hjælp du mig, for Dig er Alt muligt, ogsaa dette kan Du hvis Du vil, og jeg beder Dig saa inderligt derom, giv mig Leilighed til at lære Musik; Du selv maae kjende Maaden; thi jeg fatter den ikke[…]" (Nielsen 1867-68: 33).

I læsningen af den unge Nielsine Nielsens dagbog er det tydeligt, at hun i høj grad drømte om fremtiden og længtes efter forandring i sit liv, især at få mulighed for at få kundskab og næring til sin ånd (Nielsen 1867-68: 33, 65, 74.) Denne længsel var noget som hun bebrejdede sig selv for, men alligevel ikke kunne lade være med at håbe på. Det var dog ikke kun noget hun håbede at opnå igennem sin egen virkelyst, men derimod med Guds velsignelse og støtte (Nielsen 1867-68: 59). Nielsen nedskrev bønner og bad om Guds hjælp til at lære de ting, der gjorde at hun kunne opnå sine drømme.

Kompliceret familiært følelsesliv

Nielsine Nielsen beskrev i sin dagbog, at hun inderligt ønskede at få muligheden for at komme væk fra sit hjem, i særdeleshed sin far, og komme ud i den store verden for at lære, og møde mennesker, der ville behandle hende som familie (Nielsen 1867-68: 12). Hun udtrykte at dette var noget hun manglede. Hun skrev i dagbogen om sit komplicererede forhold til sin far, og beskrev ham ikke i positive vendinger. Nielsine beskrev sin far som en tyran, der skabte en trykket stemning i hjemmet. Hun udtrykte at have ondt af sin mor for at befinde sig i en position, hvor hun skulle følge ham som hustru, og skrev at hendes mor havde fortalt hende at "[…]det værdste Stykke er stridt, og kan han end kun mit Legeme, min Aand formaaer han ikke at røre"(Nielsen 1867-68: 49). Nielsine og

hendes mor har altså haft en relation hvori de kunne udtrykke deres følelser, i hvert fald om faderen, forholdsvist frit.

På trods af farens gemyt, medgav Nielsine Nielsen at hun ikke mente at han var ond, men derimod særdeles selvkærlig, og i sådan en grad at Nielsen ofte glemte deres familiære relation (Nielsen 1867-68: 54). Netop denne 'egenkjærlighed', var også en egenskab, eller følelse, som hun selv mente at besidde, og gerne ville slippe af med, og anerkendte kort efter at hun i at omtale sin fars fejl i dagbogen havde kritiseret ham uretfærdigt. På trods af denne erkendelse, nævnte hun at hendes fars selvkærlighed dikterede hans sind, og gjorde at han ikke kunne styre sit temperament (Nielsen 1867-68: 35). Nielsine Nielsen udstillede sin fars indbildte åndsstyrke som en modpart til kvindens bedre karakter og udholdenhed, som man kan antage at hun kunne spore hos de andre kvinder i huset og sig selv. Hun beskrev sin fars sind som en ubehagelighed, og en uundgåelig nødvendighed, som de blev nødt til at underlægge sig så vidt som muligt (Nielsen 1867-68: 38.). Det vidner om den sociale og følelsesmæssige praksis der var i Nielsen-hjemmet, og de metoder familiemedlemmerne tog i brug for at kunne forholde sig til hinanden og manøvrere i hjemmet. Det var trods alt kun igennem sin far, at Nielsine Nielsen kunne få mulighed for at komme væk fra hjemmet og studere (Chakravarty & Von Essen 2019: 24). Det fik hun i sidste ende lov til, men da Nielsine færdiggjorde denne dagbog, vidste hun endnu ikke at hun kort tid derefter ville få muligheden for at tage de første skridt mod sine drømme (Nielsen 1878-68: 73-75).

Det er klart, at Nielsine Nielsens følelser om sin far var kontrastfyldte, men også at hun værdsatte relationen til sin mor, samt sørgede over sin afdøde søster. På trods af at hun gentagne gange i dagbogen bad til Gud om vejledning og støtte til at kunne komme væk fra sin familie, var hendes følelser omkring dem altså ikke ligetil.

Nielsines største kærlighed

Nielsine Nielsen omtalte i sin dagbog et frierbrev som hun modtog fra en mand ved navn Alfred Ortmann (Nielsen 1867-68: 44-45). Udover at have kopieret hele brevet fra ham i sin dagbog, kopierede hun også det brev som hun skrev som svar til ham (Nielsen 1867-68: 44-45). Nielsen skrev at hun frygtede at modtage dette frierbrev, samt at hun følte at hendes adfærd ikke var korrekt

da de havde været i selskab, fordi hun følte sig smigret af hans opmærksomhed. For Nielsine Nielsen stod det klart, at Ortmanns forslag kun var baseret på sværmeri, og ikke ægte kærlighed. Hun bad Gud om tilgivelse for den skyld hun havde i at han havde friet, og om at stå sig bi i besvarelsen. Det er tydeligt, at kærlighed i ægteskab var vigtigt for Nielsine Nielsen, og at et ægteskab uden kærlighed ikke var noget hun var interesseret i: "Han siger at det staaer til mig at gjøre ham lykkelig; men jeg elsker ham jo ikke, og er altsaa ikke i Stand dertil" (Nielsen 1867-68: 45).

Nielsine Nielsen udtrykte i dagbogen et håb om at finde kærligheden med en som var hende overlegen, som kunne lede hende og som hun kunne se op til (Nielsen 1867-68: 86). Dog higede hun meget efter at blive forstået. Hun havde ikke forhåbninger om, at der var en mand i hendes egen stand som hun ville kunne passe til, da hun følte at en del af dem var langt bedre end hende selv, men udtrykte samtidig at hun ikke ville ende i et "[…]dræbende, aandsfortærende Liv[…]", som hun mente at kende flere der gjorde (Nielsen 1867-68: 18). Hun længtes derimod efter en kærlighed "[…]som opfylder os ganske[…]," som hun dog tilsyneladende ikke var sikker på virkelig eksisterede. Nielsine Nielsen fastslog dog over for sig selv, at hun "[…]veed hvor der er kjærlighed at finde, mægtig kjærlighed, kjærlighed under korsets Skykke Livet er kjærlighed[…]" (Nielsen 1867-68: 18-20). Hun forsikrede derved sig selv om, at hun havde håbet og troen på at finde den kærlighed hun ønskede, men at en stor kærlighed hun vidste fandtes, var Guds, og at han ville lede hende ad den rigtige vej (Nielsen 1867-68: 86-87).

At forgude Emilie

Den jævnaldrende pige, Emilie Meyer, fylder meget i Nielsine Nielsens dagbog. Det fremgår ikke hvorfra de kendte hinanden, men de unge kvinder var tilsyneladende tætte. De gik ture, udvekslede breve, og diskuterede forskellige emner. På baggrund af de måder som Nielsine Nielsen beskrev Emilie samt de emotives hun gjorde brug af, er det tydeligt at hun holdt af Emilie. Hendes følelser for Emilie kan beskrives som varme og kærlige; "hun[…]henriver mig til Beundring, hun løfter mig op, hun beruser mig[...]" (Nielsen 1867-68: 51). På trods af disse stærke følelsesudtryk, var der én kendsgerning, som Nielsine ikke kunne ignorere ved den ellers fuldkomne Emilie. Hun var jøde. Nielsine Nielsen beskrev Emilie som en urolig og aldrig tilfredsstillet sjæl, som flakkede et sted mellem kristendommen og jødedommen. Det er tydeligt, at hun nærede komplicerede følelser om

Emilie på grund af hendes religiøse ståsted. Nielsen var dog nærmest slået omkuld af sine stærke følelser for Emilie, og undrede sig over om det måske var:

> ”[…]syndigt at forgude et Menneske saaledes; men nei! Jeg troer det ikke, det er jo kun Beundring for det Ædle og Sande som speiler sig i hendes rene klare Aasyn” (Nielsen 1867-68: 51).

Det er interessant at Nielsine Nielsen, som et kristent troende menneske, her brugte det stærke følelsesudtryk ’at forgude’ om hvad hun følte for Emilie, da dette ellers er forbeholdt menneskets relation til Gud. Dog kan ’det Ædle og Sande’ som Nielsen refererer til forstås som en reference til Guds skaberværk, hvis godhed er tydelig i Emilies skønhed, og kunne, for Nielsine Nielsen, måske dermed nærmere forstås som en bekræftelse af Guds storhed.

Efter disse afsnit, hvor Nielsine Nielsen udtrykte sine følelser for Emilie, har hun nedskrevet et digt til Emilie, som hun tilsyneladende selv har forfattet. Digtet handler om at førstepersonsfortælleren ser en ung persons ansigt og beundrer pandens form, farvernes renhed og blikket, der emmer af ungdommelighed og uskyld (Nielsen 1867-68: 52). Digtet refererer til ”Uskylds Engle”, og dermed til Nielsine Nielsens kristne tro. Her stopper hun sig selv:

> ”Lad mig nu kun holde op, thi ellers bliver det for bespottende; Digterne siger ’Blik som Alterlys-’ men det vover jeg ikke at sige, hun er jo Jødine; og dog, - dog nævnede hun det søde Navn Jesus[…]” (Nielsen 1867-68: 51).

Gråzonerne i Emilies religiøse identitet er altså noget som Nielsine Nielsen forhandlede med sig selv, i forhold til hvad hun syntes hun måtte føle, og hvordan disse følelser måtte og kunne udtrykkes i hendes dagbog.

Det er interessant at Nielsine Nielsen ikke problematiserede de kærlige følelsesudtryk for Emilie på grund af at genstanden for dem var en anden ung kvinde, men fordi denne unge kvinde ikke var kristen. Det understreger hvor vigtig Nielsens tro var for hende. Dette kan tyde på at det for den unge Nielsine Nielsen var en naturlig og acceptabel måde at føle i en tæt platonisk relation mellem unge kvinder, eller at hun i virkeligheden havde romantiske følelser for Emilie. I Nielsens tid var

det ikke ualmindeligt eller upassende, at unge kvinder nærede tætte venskaber med andre kvinder. Hun var langt fra den eneste unge kvinde i sin sociale klasse der beskrev kærlige venskaber i en dagbog. Dog er det, ligesom i de fleste andre lignende kilder vi har adgang til, ikke til at vide om Nielsen rent faktisk følte romantisk eller erotisk længsel for kvinden som hun udtrykte disse kærlige ord om (Lützen, 2024: 36). Det, der står klart er, at Nielsine Nielsen i Emilie fandt en tæt relation med en anden ung kvinde, som hun i særdeleshed nød at være i selskab med, og for hvem hun nærede kærlige følelser kompliceret af sin tro.

Konklusion

Opdagelse af Nielsine Nielsens dagbog fra da hun var en ung kvinde har gjort det muligt at klarlægge og undersøge et hidtil ukendt aspekt af denne vigtige historiske kvinde, samt bidrage til vores forståelse af hende. Nielsens ungdomsliv var stærkt præget af hendes kristne tro. Denne tro er allestedsnærværende i hendes dagbog fra 1867-68, og prægede hendes følelsesudtryk og -ytringer. Dagbogen var ikke blot et rum hvori Nielsen kunne få afløb for sine følelser og tanker, men også et sted hvori hun gennem bønner kunne komme i kontakt med Gud. Gud, Jesus og det udødelige liv fylder meget i dagbogen, og virker til at have påvirket mange af Nielsine Nielsens følelsesmæssige reaktioner. Dagbogen var altså en aktiv og levende del af hendes religiøse liv, og måden hvorpå hun praktiserede sine følelser.

Hendes tro påvirkede også hvordan hun forstod sig selv. Nielsine Nielsens længsel efter at komme væk fra provinsen og tilegne sig viden i storbyen, var noget som hun bebrejdede sig selv for, men var alligevel ikke noget hun kunne lægge til side. Nielsen håbede på at opnå sine drømme med Guds hjælp og velsignelse, og satte ikke kun sin lid til sin egen virkelyst og arbejdsmoral. I dagbogen er det ofte i krydsfeltet mellem hendes ønsker, håb, drømme og tro, at de religiøse følelser kommer til udtryk. Det blev tydeligt, at hun ikke følte at hun levede op til det kristne ideal på grund af sine drømme om at opnå mere og andet, end det liv hun levede på det tidspunkt, på trods af at hun også fandt glæde i sin tro.

Kilden er et godt eksempel på dagbogsskrivning som følelsespraksis, og der er i dagbogen mange emotives, hvorigennem Nielsine Nielsen gav udtryk for sin tro. Inddragelsen af denne kilde i

følelseshistoriske undersøgelser kan bidrage med at udvide forståelsen for unge menneskers og, måske i særdeleshed, kvinders religiøse følelsesudtryk i Nielsens samtid. Dagbogen og Nielsine Nielsens skrevne ord hjælper os i eftertiden med at forstå hvilke overvejelser en ung, videbegærlig og kristen kvinde gjorde sig i 1860'erne i Danmark. Hendes selvbebrejdelser og drømme vidner om et ambitiøs, men noget usikkert menneske, hvis overvejelser kan spejles i mange andre kilder fra samtiden, og som er et relevant bidrag til den danske følelseshistoriske forskning.

Litteraturliste

- Chakravarty, Dorthe & von Essen, Sarah 2019: *Nielsine Nielsen: en historisk biografi*. FADL's forlag.
- Huff, Cynthia 1989: "That Profoundly Female and Feminist Genre: The Diary as a Feminist Practice". *Women's Study Quarterly*, Vol. 17, No. 3/4 , Women's Nontraditional Literature.
- Larsen, Pelle O. 2022: "En ukvindelig dame? Billedet af udenlandske kvindelige læger og andre akademikere i Danmark 1849-1875". *Historisk Tidsskrift*, s. 35-72. https://doi.org/10.7146/ht.v122i1.132922.
- Lützen, Karin Cohr 2024: *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder i 200 år*. Gyldendal.
- Nielsen, Nielsine 2022: *Læge Frk. Nielsine Nielsens Erindringer*. Lindhardt & Ringhof.
- Reddy, William 1997: "Against Constructionism". *Cultural Anthropology*, s. 327-41. https://doi.org/10.1086/204622
- Rosenbeck, Bente 2021: *Kvindekøn: Den moderne kvindeligheds historie 1880-1980*. Lindhart & Ringhof.
- Scheer, Monique 2012: "Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuian Approach to Understanding Emotion". *History and Theory*, s. 193-220. https://doi.org/10.1111/j.1468-2303.2012.00621.x

Anna Louise Varona Esmann

anna.esmann@sund.ku.dk